

JUHAN KUNDER
JA
KUNDERLASED

JUHAN KUNDER
JA
KUNDERLASED

Tänu toetajaile!

Rakvere linnavalitsus
Kultuurkapitali Lääne-Virumaa ekspertgrupp
Kohaliku Omaalgatuse Programm
Eesti Kultuuriseltside Ühendus

Koostaja: Helgi Pajo
Keeletoimetaja: Vaike Sinisalu
Kaane kujundaja: Maiga Seidelberg
Küljendaja: Avo Seidelberg
Fotod: Kunderi seltsi arhiiv, Avo Seidelberg, erakogud
Kaanel E. Kollomi puugravüür

Väljaandjad: Juhan Kunderi Selts
VR Kirjastus

Sisukord

Saateks	Helgi Pajo	5
Juhan Kunderi mälestuse jäädvustamine	Odette Kirss	7
Juhan Kunder kirjanusliku mõtte kujundajana	Pille-Riin Larm	33
2012 – Juhan Kunderi aasta	Maia Simkin	43
Vaimsuse auhind		46
Vaimsuse auhinna esimene laureaat Odette Kirss		48
Uhke lõpupidu Kunderi aastale	Ilme Post	49
15 aastat rahvakooli	Helgi Pajo	52
Meie kogemused	Kristi Raudlepp	53
	Kristel Prii	
Taimi Parve (Lõokene): Teistsugust elu ma elada ei tahaks		57
Aastaid on täitnud töö ja kohustused.	Eve Tamm	65
Alati daamilik Kitty.	Vaike Sinisalu	74
Töö ja hobi on seotud Kunderi seltsiga.	Mare Vassiljev	83
Logopeeditöö on minu elu parim kogemus.	Elfride Sirkel	87
Vana pulmapilt.	Hubert Gutmann	90
Mina ja raamatud.	Ilme Post	94
ATV-ga looduses.	Janne Pärlin	105
Kui lugudes on võlujõud.	Karin Hansson	106
Sportlashingega Maie Tamm		110
Rakvere on jäänud kodulinnaks.	Aime Tormilind	112
Kuidas minust on saanud käsitöölaine.	Tiiu Mehist	113
Muinasjutt inimese teekonnast.	Kaja Altermann	115
Vaimsed väärtused lisavad elule vürtsi.	Vaike Sinisalu	119
Tunnustatud		124
Ungari kirjandusauhind Sander Liivakule		125
VARIA		126

Saateks

Teie käes olev väike kogumik on järjeks allakirjutanu koostatud kahele esimesele trükisele - „Ärkamisaegse koolimehe künnivagudel“ (2007) ja „Mõeldes Juhan Kunderile“ (2012).

Raamatu esimeses osas kirjutab seltsi liige Odette Kirss Kunderi nime jäädvustamisest kirjanduses, tänavanimedes, mälestusmärkides, lauludes, näitemängudes jm. Kirjandusteadlane Pille-Riin Larm aga teadvustab lugejat sellest, kui oluline on kultuurilooliselt olnud Juhan Kunderi tegevus terve kümnendi ühe tähtsama kujundajana 1880. aastatel.

Kogumiku teises osas on sõnajärg Juhan Kunderi Seltsi kuuluvate inimeste käes. Seltsis on 40 liiget ning esimeses raamatus said sõna selle loojad. Nüüd on järg praeguste tegusate liikmete käes, kellest osa kirjutabki oma elust ja põhitööst või seltsi- ja muust harrastustegevusest. Täitub ju tuleval aastal 150 aastat eestlaste seltsiliikumise algusest, ja millal siis veel, kui mitte nüüd, tutvustada neid inimesi, kes seltsitegevust täna edasi kannavad.

Tänan kirjatööde autoreid, aga samuti Liliana Suvorovat ja Avo Seidelbergi ning kõiki häid toetajaid.

Helgi Pajo

*Juhan Kunderi
mälestussammas
Rakveres.*

Juhan Kunderi mälestuse jäädvustamine

Viljandi lähistelt Holstrest pärit Juhan Kunder tegi oma elutöö Rakveres. Siin sai temast nimekas kirjamees ja ajakirjanik, sisukate õpikute koostaja, seltsitegelane ja linnavolinik, kohalikule rahvale ennekõike aga väga armastatud kooliõpetaja. Sellest kõigest oli andekale ja tegusale mehele vähe - tema soov oli hakata juhutama rajatavat Eesti Aleksandrikooli. See unistus jäi täitumata.

Surm, matused, järelhüüded

Juhan Kunder suri 12. (24.) aprillil 1888 noore mehena, vaid 35-aastasena Peterburis, kus ta oli lõpetamas õpetajate instituuti. Vaid üks lõpueksam jäi veel teha, siis olnuks vajalik haridus käes ja kooliõpetajatöö võinuks jätkuda - nüüd juba Eesti Aleksandrikooli juhatajana.

Kunder maeti Rakvere linnakalmistule, kus kirst seisis neli päeva enne muldasängitamist kabelis. Matusepäeval, kaunil soojal kevadõhtul, 18. aprillil kogunes kalmistule arvukalt leinajaid. Erinevate ajalehtede andmeil kõikus nende arv 1500 ja 3000 vahel. Tuldi Tartust ja Tallinnast, kõige enam muidugi Rakverest ja ümberkaudsetest paikadest. Oma Maa kirjutas: „...nagu arvati, oli pea igast majast keegi matmisele tulnud.“ Matuste korraldamiseks oli koolikonna kuraator andnud koolivalitsuse summadest 100 rubla.

Et ilm oli ilus, saadi kalmistul teha ka fotosid. Pildistati nii lillehtes kalmu kui ka kokkutulnud leinajaid. Kahjuks pole praegu kindlalt teada, kes oli fotograaf. Võib siiski oletada, et pildid tegi siin juba aastast 1882 tegutsenud Heinrich Alexander Grünbladt. Varsti pärast matuseid, alates 26. maist 1888 hakkas Valguses ilmuma teade, et „Tallinnas Thomas Jakobsoni raamatupoes on õntsa J. Kunderi päewapiltisi ja matuse piltisi saada.“

Teade Juhan Kunderi surmast levis kulutulena üle Eestimaa. Sellest andsid teada kõik eestikeelsed ajalehed ja ajakirjad. Esimesena tõi kurva teate 18. aprillil ära Jaak Järve Virulane, järgnesid Eesti Postimees, Sakala, Valgus, Olevik, Postimees, Virmaline jt. Kunderist ja tema elutööst kirjutasid nüüd ka venekeelsed Riia Teataja ja Eestimaa Kubermangu Teataja. Nekroloogides räägiti Kunderi suurtest teenetest eesti kirjanduse arendamisel, tema erakordsest andekusest ja töökusest. Eesti Postimees leidis: „See tähtjas mees oli uuemal ajal Eesti kirjanduse väljal õige rohkeste töötanud, mille eest Eestlased temale palju tänu võlgu on. Härra Kunder oli alles noor tubli mees, kelle osava töö jõuust veel mõnda Eesti kirjanduse kasuks loota oli...“ Samas leidis pea kõigis kirjutistes ka ülimalt kõrge hinnang Kunderile kui heale kõnemehele, looduse- ja kirjanduse uurijale, inimesele ja sõbrale. Viljandi Sakala kirjutas: „J. Kunder oli igal pool seltside koosolekutel ja mujal kui heameelega nähtud mees; igaüks kuulas heameelega ta sõnu, mis ikka õige ja paraja koha üles leidsiwad. Temast välja antud raamatutes on tubli õpetline ja teadusline sisu... Oma tutvate ringis oli ta kui armas ja lõbus seltsiline... Raske on eesti rahwal, kui ühel weiksel inimeste kogul, sarnastest meestest ilma jääda...“ Ado Grenzsteini Olevik lisas: „Kunderil oliwad kaunid waimuanded, ta oli kõigiti osaw mees... Ta oli mõistlik ja arukas mees, nii et igaüks temast lugu pidas... Kunder oli tõsise wagusa kombega igal pool awalikult ette astudes, aga sõprade keskel sünnitas ta oma waimu sädemete läbi rohkeste lõbu ja nalja.“ Narvas ilmunud Virmalise nekroloogist loeme: „Kellel õnn oli Johan Kunderit tundma õppida ja temaga elus ühendatud olla, see pidi imeks panema, kui lahke, kui sõbralik, kui hea ja lõbus üks inimene võib olla.“

Vahest ehk kõige sügavamalt analüüsis Kunderi kohta kaasaja rahvuslikus elus Jaan Jõgeveri Oma Maa, kasutades ühtlasi võimalust tuua ära oma nägemus eesti rahvusliku liikumise lõhestatusest. „Katsume enese waimu silma ette seda, sõpradest ja waenlastest kiidetud ja armastatud Kunderit seada. Eesti elus on wiimastel aastatel niipalju wirrwarri olnud, et meie, kes meie ise selle sees elame ja wõitleme, koguni aru ei jaksa saada, kes on süidlane, kes süita. Üks kardab teist, üks mõistab teist hukka; sõprade keskel nalja tujul, sagedaste ka pilkamiseks awaldatud sõnakestest luuletatakse ütleja terve püüdmiste-ringkond välja, tembeldatakse talle otsa ette nagu Kaini märgiks... Mehed, kellel enestel nupu sees õled,

astuwad kummagile poole laagrisse, wehklewad kätega teine teise wastu... nad ei soowi halba, kumbki laager arwab, et tema üksi tõe ja õiguse eest wõitleb...“

Enam-vähem samal seisukohal oli ka Jaan Tõnissoni Postimees 1902. a. 23. XII, avaldades Kunderi 50. sünniaastapäeva puhul pika loo „Juhan Kunderi mälestuseks“. Siingi vaadeldakse Kunderit kui kahe vastandliku leeri lepitajat. Postimees kirjutab: kui lõhe rahvuslikus liikumises juba päris suur oli (1881), kutsus Kunder Sakalas „äratajaid“ üles: „Jäägem ühtel! Ärgem waenu oma keskel wende sekka laskem seada!“

Kunderi haud Rakvere linnakalmistul

Esialgu oli Kunderi kalm kaetud küll lillede ja pargadega, ilma hauakivita. Kunderil lapsi polnud, abikaasa Theophilie lahkus juba 1888. suvel Rakverest ja püüdis end elatada koduõpetajana Tartus. Kuulsa mehe haua tähistamine jäi peamiselt aatekaaslaste mureks. Niisama oli see ka vaid veidi enam kui kaks aastat hiljem, 4. mail 1890, kaugel Kaasanis surnud Mihkel Veskega.

Et saada raha Kunderi hauakivi hankimiseks, korraldati näitusmüüke ja kontserte. Üks esimesi ja suuremaid oli 27. augustil 1889 Viljandis. Sakalas 17. augustil avaldatud kuulutuses anti teada, et basaar ja kontsert toimuvad põllumeeste seltsimaja saalis ning üles astuvad Holstre muusikakoor ning Suburgi kooli kasvandikud soololauludega. Piletite hinnad näitusmüügile ja kontserdile olid 50, 30 ja 20 kopikat, tantsule meesterahvastel 30 ja naisterahvastel 15 kopikat. Lilli Suburgi tütarlastekool tegutses teatavasti Viljandis.

Pidu läks kenasti korda ja sissetulek oli kopsakas. 7. IX Sakala annab aru: „J. Kunderi haua risti heaks peetud näitemüügist ja kontserdist, mis 27. VIII Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi majas ära peeti, on sisse tulnud: kontserdi piletite eest 50 rubla 75 kop, tantsupiletite eest 29 rubla 40 kop. Näitemüügist saadud 36 rubla. Summa 116 rubla 15 kop. Mitmesugusteks kuludeks wälja läinud 27. 80. Järele jääb 88 rubla 35 kop.“ Lõpuks pidutoimkonna tänuavaldus Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsile tasuta saali kasutamise eest ja lauljatele, kes „meid oma ilusa lauluga rõõmustasiwad.“

Seega rahakogumise algus oli tehtud ja tegi seda Kunderi sünni- ja koolipaiga rahvas Holstrest ning Viljandist. Aasta pärast sai taoline

ettevõtmine teoks Tallinnas, nüüd juba kahe hauatähise hankimiseks. Tähistamist ootasid nii Juhan Kunderi kui ta hea sõbra Mihkel Veske hauaplats.

Valgus 12. IX 1890 teatas, et Tallinnas Börse saalis (praeguses Eesti Ajaloomuuseumis Pikk 17) oli 9. septembril „dr. Weske ja Kunderi haua mälestuse kiwide panemise heaks näitemüügi pidu“. Selle korraldasid lehe sõnul „Tallinna Eestlased“. Annetusi näitemüügi tarvis koguti aga ka Tartus. Seegi pidu läinud kenasti korda ja asju müügiks toodud rohkesti. Valgus avaldas isegi müüki toodud esemete nimekirja. Mida siis annetati? Tallinnas toodi kokku „5 klaasmaali pilti, weike kohwikann, sulehoidja, sulepuhastaja, teebreti-serwjet, kolm pakki kirja paberit, 32 laste raamatut piltidega, üks laste raamat Wenekeeles, üks käekott, üks laastust käekott..., üks pilt, 2 Saksakeele lugemise raamatut“ jm. Valguse toimetaja Jakob Kõrv pani müüki Kunderi ja Veske käsikirju. Kingiti ka „6 tasku raamatut, 2 toosi pomadi, 2 pakki sule peasid, 3 pakki pliiaatsid, 3 pakki Jõulupuu küinlaid, 6 sõrmust ja üks ilustatud tikutoos..., üks ilusaste väljaõmmeldud teekannu tekk“ jm. Hinnaline annetus oli „4 prohweessor Köhlerist maalitud Eesti saadiku pilti.“ Ja veel - „üks auväärt proua kinkis hõbe suhkru tangid.“ Nagu näeme, toodi annetusteks peamiselt poekaupa. Seevastu maakohtades ja ka väikelinnades korraldatud näitusmüükideks annetati valdavalt käsitöid. Puhastulu saadi 9. septembri näitusmüügist 102 rubla ja sellest pandi Kunderi heaks „Tallinna linna kroonu posti hoiukassasse“ intresse kandma 51 rubla ja 50 kopikat. Teine pool saadud rahast – 50 rubla – saadeti posti teel Tartusse, kuhu ülikooli uuele kalmistule maeti 21. oktoobril Mihkel Veske. Alles nüüd oli tema surnukeha kaugest Kaasanist ära toodud, sellekski kulunud raha koguti rahva käest.

Esialgu oli plaanis Kunderi hauale tellida malmrist. Neid käis 1890. a. sügisel Tallinnas ühes malmivalamise töökojas vaatamas ja välja valimas ka kadunu lesk Theophilie. Seekord jäi rist siiski tellimata, kuna raha ei jätkunud. Hoiukassas leidis nüüd lisaks Tallinna näitemüügist saadud summale veel Hugo Treffneri annetatud 25 rubla, kokku siis 76 rubla. Kus hoiti aga Viljandis 1889 augusti näitemüügist ja kontserdist saadud raha, pole teada. Igatahes oli vaja veel juurde koguda. Loodeti, et ettevõtmist toetavad ka Kunderi sõbrad ja tuttavad Rakveres, kus annetuste kogumisega tegeles trükkalmeister ja raamatupoe pidaja Georg Kuhs.

Esiialgu taheti mälestusrist paigaldada 1891. a. kevadel. Postimees 24. XI 1890 kirjutas, et siis võiks „iga Rakwere poolt suguwend ja õde rõõmsa meelega matuseaiast mööda sõita ehk jalutamas käia ja rõõmustada, et see kalmuküngas ükskord juba korda seatud on.“

Nii siiski ei läinud. Malmristi asemele otsustati hankida marmorrist. Ja see oli koos aluskiviga juba hoopis kallim. Annetuste laekumist aeglustas asjaolu, et samaaegselt käis Eestis päris mitu heategevuslikku rahakogumist. Raha vajasis Mihkel Veske ja 1890. a. suvel surnud Johann Voldemar Jannseni hauatähis. Laialdane oli raha- ja viljakogumine Venemaa sisekubermangude näljahädaliste toetamiseks. Väike-Maarja kandis korraldas kogumist kihelkonnakooli heaks aktiivne koolijuhataja ja kirjamees Peeter Koit. Siiski, 1892. aastaks jõuti nii kaugemale, et võidi hauatähis ära tellida. Selle tegi Tallinna tuntud kiviraidur ja ettevõtja C. Kopijowski, kelle „granit- ja marmori asjade wabrik“ asus Koplis. Seal oli hauamonumentide hinnaks 45 kuni 1000 rubla. Praegu puuduvad andmed selle kohta, kui palju läks maksma Kunderi hauatähis.

25. augustil 1892. a. Olevik võis teada anda: „Õndsas J. Kunderi armastajatele ja auustajatele teatame, et rist ja mälestuse sammas nüüd Rakwere surnuaida, õndsas hauale ülesse on seatud.“ Ilmselt toimus tähise paigaldamine vaikselt ja ilma suurema rahvakogunemiseta. Rakvere ja kogu Virumaa valmistus koolerahaiguse levikuks üle Vene piiri lääne poole. Selleks ajaks kui Rakvere kalmistul Kunderi hauakivi paika sai, oli Venemaal surnud koolerasse juba 25000 inimest, paljud neist ka siinsamas lähedal, Peterburi kubermangus. Balti raudtee äärsed piirkonnad olid otseses ohus.

Juhan Kunderi matuseplatsist sai paljude rakverelaste ja ka linna külaliste üks pühapaikadest. Mis ei tähenda aga kaugeltki, et selle korrashoiu eest oleks vajalikul moel hoolt kantud. Leskproua Theophilie abiellus uuesti ja asus elama Venemaale. Kunderi sõbrad vananesid ning nii mõnigi leidis viimse puhkepaiga samal kalmistul (linnakooli inspektor Peeter Martinson, kaupmees Johann Ellram), mitmed lahkusid Rakverest (Peeter Jakobson, Jakob Steinberg, hiljem ka Madis Treuman). Kui keegi 1897 siia asunud Kunderi austaja läks kalmistule tema hauda otsima, oli selle leidmisega tükki tegemist. Hauakivisse raiutud nime ja teksti varjas mingi vana metallpärja „kastikolakas“. Istumiseks tehtud väike pink oli ajahambast puretud. Olevikus 19. VIII 1897 kõigest sellest kirjutatud

mees („J. N.“) oma nime lehes ei avalda.

Tänapäeval hooldab Juhan Kunderi kalmu ja hauaplatsi tema nime kandev selts. Kadunu südamesooviks oli, et tema haua jalutsis kasvaks kord kask, „see metsa mõrsja, armas, ilus“. Nüüd on kask seal kasvamas, selle istutasid 2005. a. kevadel üheskoos Kunderi seltsi liikmed, Rakvere linna kunstnik Jule Käen, haljastusinsener Anu Kivi ning linnahoolduse juht Üllar Vaserik.

Kunderi igal sünni- ja surmapäeval käib kalmistul rohkem rahvast. Seltsi poolt tuuakse lilli ja süüdatakse küünlad. 2012. a. Juhan Kunderi päeval, 23. novembril olid seal koos seltsilistega ka Kunderit uurinud teadlased Pille-Riin Larm ja Vello Paatsi Tartust, Rakvere linnaeapea Toomas Varek ning arvukalt päevast osavõtnuid. 2012. a. emakeele päeval käisid kalmistul Juhan Kunderit austamas Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži tudengid. Üheskoos kuulati juttu Kunderist ja tänati teda selle eest, „et ta oli selline, nagu oli“.

Teame ka paari üle maa tuntud eestlast, kes on Kunderi haul käinud.

Üks neist oli Juhan Liiv. Kohtunud Pandiveres oma vanema venna Jakobi kaudu sealse mõisakutsari tütre Liisaga, noor luuletaja armus. Armastus kestis ka siis, kui Goldingud asusid 1891 elama Rakverre. Noored kohtusid Rakveres mitmel korral, aga mitte Goldingute kodus, kuna vaest ja haiglast Juhanit ei peetud nende tütre vääriliseks. Vähemalt ühe kohtumispäigana on teada Juhan Kunderi hauaplats linnakalmistul.

1930. aasta septembris tähistati Rakveres linna 3. algkooli, kunagise kreiskooli, 125. a. juubelit. Aukülalisena oli kohal ka kreiskooli vilistlane, tollane EW riigipea Otto Strandmann, kes pidas peokõne ja istutas kooliaeda mälestustamme. Vaatamata pidupäeva pingsale programmile leidis riigipea koos Riigikogu asespiikri Rudolf Penno, haridus- ja sotsiaalministri Jaan Hünersoni ning teistega aega käia ära kalmistul, et avaldada austust kreiskooli õpetajale Juhan Kunderile ja inspektorile, läti päritolu Peeter Martinsonile.

Juhan Kunderi nimelised tänavad

Paljude linnade tänavatel on pühendusnimed, mis on isiku mälestuseks või austuseks määratud nimed. Eestis on kõige enam antud tänavatele väljapaistvate kultuuritegelaste – kirjanike, kunstnike, teatriinimeste jt

nimesid. Pea kõikjal leidub nende seas 19. sajandi teise poole rahvusliku liikumise juhte.

Juhan Kunderi mälestuse jäädvustamiseks kannavad tema nime kolm linnatänavat. Need asuvad Viljandis, Rakveres ja Tallinnas.

Viljandis otsustas linnavolikogu 8. X 1922 anda nimed kolmele tänavale mõisamaadele laienenud Uueveski aedlinnas, need olid Kunderi, Koidula ja Veske. 2004. aastal lisati perekonnanimedele eesnimed. Niisiis Juhan Kunderi, Lydia Koidula ja Mihkel Veske. Juhan Kunderi tänav on palistatud elamute ja aedadega, suuri maju seal ei ole, ka pole seal tegutsenud koole ega olulisi ametiasutusi.

Rakvere Kunderi tänav linna lõunaosas Kondivalus sai oma nime samuti 1922. aastal. Algselt oli see Kalmistu, seejärel Tallinna (Revali) tänav ja seal asus ning asub praegugi Juhan Kunderi kodumaja. Kui noor Kunder tuli 1876 Rakverre kooliõpetajaks, elas ta esialgu elementaar-koolimaja 2. korrusel Pikk tn 29. Seal aga puudus köök ja pärast abiellumist 17. novembril 1878 kolis noorpaar Kalmistu tänavale (nüüd J. Kunderi tn 7), kus oli just valmis saanud plekkseppmeister Jakob Heinrich Plögeri vana elumaja uus ehitusjätk. Selles majas koostas Kunder oma loodus-looõpikuid, pani kirja lastele mõeldud „Kalevipoja“ ümberjutustuse, näidendi „Kroonu onu“, seadis trükivalmis kogumiku „Eesti muinasjutud“. Siin käisid tal külas mitmed nimekad eesti rahvusliku liikumise tegelased. Üks Kunderi sõpradest, kes seda maja külastas, oli kirjamees, Rakvere linnapea 1919-1921 ja seejärel pikemalt linnavolinik Jakob Liiv.

Nagu mujalgi, oli ka Rakvere Kunderi tänava nimi kuni 2004. aastani ilma eesnimeta. Ja siis juhtus nii, et nõukogude ajal sai J. Kunderist venekeelse tänavasildi peal järsku Ja(kob) Kunder. See oli 1921-1945 elanud Nõukogude Armees leitnandi, Nõukogude Liidu kangelase nimi. Niisama olevat ka Tallinnas osa inimesi pidanud Juhan Kunderi tänavat Jakob Kunderi nimeliseks. Üldse on nõukogude ajal tuntuks räägitud ja kirjutatud Jakob Kunderi nimi isegi veel tänapäeval segadust tekitamas. Internetist saame lugeda, et müüa pakutakse Jakob Kunderi muinasjutu-kogumikku „Imelik peegel“ (1953), et Jakob Kunder tegi 1885. a. „Kalevipoja“ ümberjutustuse ja et samal aastal tõi Jakob Kunder eestikeelsesse geoloogiasõnavarasse mõiste „savikivi“. Näha võib isegi 1871. aastast pärit Reinhold Sachkeri fotot, kus peal Ado Reinvald ja Jakob Kunder. Rakveres on tänavanimega praeguseks siiski asi enam-vähem

korda saanud, vaid paaril korral on internetis veel hiljaaegu kuulutatud, et Rakveres müüakse elumaja Jakob Kunderi tn 1.

Juhan Kunderi tänav Rakveres algab suurmehe mälestussamba juures ja suundub lõunasse. Aastatega on ta lõunapoolses osas üha pikemaks kasvanud. Algselt oli hoonestatud ja linnatänavana arvestatav vaid selle algus. Nüüd on tänava idaserval peaaegu kuni Palermo lagedani elamud, lääneserval leidub maju kuni metsani. Metsaserval seisab mälestusmärk 1918. a. lõpu ja 1919. a. alguse punase terrori ohvritele. See on skulptor August Vommi kavandatud, 1935 avatud ja 1940 purustatud tähise koopia. Uuesti avati mälestusmärk 1995. a. suvel, leina sümboliseeriva bareljeefi autor on Lembit Palm.

Enamasti palistavad Juhan Kunderi tänavat elumajad, nii mõnigi neist seotud tuntud inimeste eluga. Majas nr 2 elas lapsepõlves, 1880ndail aastail tulevane vene mehhaanikateadlane Leonid Assur (1878-1920), Peterburi Polütehnilise (hiljem Metsa-) Instituudi professor. Maja nr 1 kuulus EW lõpuaastail ja sõja ajal kunstnik Arnold Vihvelinile (1892-1962), seal oli tema ateljee, õpetust anti kunstihuvilistele noortele ja teoks said maalinäitused. Tänapäeva kunstiinimestest on Juhan Kunderi tänava maja nr 13 Eesti Kunstiakadeemia disainiteaduskonna dotsendi Anu

Kunderi tänav Rakveres.

Ojavee (sündinud 1961) sünni- ja lapsepõlvkodu. Juhan Kunderi tänava ettevõtetest on suurim AS Rakvere Metsamajand (J. Kunderi 30), kus valmistatakse tervislikke kuusepuidust palkmaju – elamuid, suvilaid, aiamaju, saunu jm. Samas alustati ligi pool sajandit tagasi populaarsete saun-suvilate „Simo“ tootmist. Nõukogude ajal riiklikule metsamajandile ehitatud büroohoones J. Kunderi tn 18 tegutsevad keskkonnakaitsjad. Linnakalmistu väravas J. Kunderi tn 6 on OÜ Rakvere Linnahooldus ja OÜ Rakvere Elamuhoidus, ka Viru Matuseteenused. 2013. a. alguses valmis õuel uus leinamaja, kus leidub avar ruum matusetalituseks. Juhan Kunderi tänava pikkus on tänapäeval 1417 meetrit ja see ulatub välja Palermo lagedani. Seega on tänav üks pikemaid Rakveres.

Tallinnas asub Juhan Kunderi tänav kesklinnas Tartu maanteest ida pool, algab Liivalaiast ja kulgeb Konstantin Tüرنpu tänavani. Pikkus 1006 meetrit. Samas kandis asuvad ka teiste „äratajate“, Juhan Kunderi aatekaaslaste C. R. Jakobsoni, K. A. Hermanni, Friedrich Kuhlbari jt. tänavad. Hoonestus sealkandis on pärit 20. sajandist, osalt ehitatud enne 1. maailmasõda, osalt 1930ndail aastail. Arhitektuuriloolane akadeemik Mart Kalm peab eriti miljööväärtuslikuks tänava algusosa arhitektuuri: „J. Kunderi tänava alguse tõsiseilmeliste 1930. aastate lõpu kivimajade rida on Tallinna miljöölade kontekstis suhteliselt erandlik, kuid kahtlematult väga väärtuslik hoonestustervik.“ Tänaval leidub nimekate arhitektide Herbert Johanson ja Eugen Sachariase projekteeritud hooneid. 1933-1935 ehitati Juhan Kunderi ja Fr. R. Kreutzwaldi tänava nurgale funktsionalistlik koolimaja Elfriede Lenderi naisgümnaasiumile (arhitekt H. Johanson). Praegu töötab majas Kesklinna Vene Gümnaasium.

Nimekatest eesti kirjameestest on Kunderi tänav olnud koduks Juhan Jaikile ja ta perele. Kirjaniku 1935 sündinud tütar Ilo Jaik-Riedberg, tuntud Eesti-Prantsuse suhete arendaja, on meenutanud: „Elasime Kunderi tänavas ruumikas korteris... Seintel paiknesid eesti kunstnike maalid ja graafika, seal oli Viiralti, Laikma, Burmani jt töid... Meil käis külas palju kirjanduse- ja kunstiinimesi. Täni säilinud külalisteraamatus on pühendused Underilt ja Adsonilt, Vildelt ja Viiraltilt... 21. septembril 1944 otsustasid vanemad Eestist lahkuda. Mul on selgesti meeles, kuidas me oma Kunderi tänava kodust jalgsi Tallinna sadamasse läksime, pakid käes... Maha jäid kunstiteosed ja raamatud...“

Mälestuskivid, mälestussammas ja -tahvel

Peale hauatähise on Juhan Kunderi elu ja tööd meenutamas ka mälestuskivid. Üks neist asub suurmehe sünnikodus Holstres. See avati 2. juulil 1972. Suurel rändrahnul on tekst: „Siin asus Kovalu talu, kus sündis kirjanik ja koolimees Juhan Kunder (1852-1888) ning elas rahvusliku liikumise tegelane Hain Henno (1836-1922)“. Hain Henno oli Juhan Kunderi poolvend, Kovalu omanik, kes toetas noore Juhani õppimist Viljandis ja Tartus. Ka oli ta tuntud eesti rahvusliku liikumise mõtte kandja, osaledes talurahva palvekirjaliikumises, olles aastast 1870 Eesti Aleksandrikooli peakomitee liige.

Võrumaal Haanja looduspargis Suurel Munamäel, üsna vaatetorni lähedal, vaid 50 m sellest lõuna pool asub rändrahn, üks vähestest Lõuna-Eestis. See on 3 m pikk ja 1,7 m lai ning vaid 1,3 m kõrge. Tuntuks on see saanud *Kunderi kivi* nime all. Rahvajutu järgi pannud noor Juhan Kunder just sellel kivil paberile oma väga popalaarseks saanud luuletuse „Munamäel“ („Kui siit pilve piirilt alla vaatan...“). Roninud enne seda Munamäe tollal küll veel madala ja puidust vaatetorni otsa, saanud noormees sealt avanenud suurepärasest vaatest niivõrd innustust, et otsinud sedamaid kohta, kus pähe tikkuvad luuleread kirja panna. Kõige paremini sobinud „kirjutuslauaks“ lähedane kivimürakas. Ja nii andnudki rahvas kivile Juhan Kunderi nime.

Mälestusmärk Rakveres

Rakveres hakati Juhan Kunderile mälestussamba püstitamisest rääkima juba EW algusaastail. Selle võttis oma mureks linnavolikogu, mille aktiivseks liikmeks oli Kunder olnud 1883-1886, ja võib arvata, et algatus tuli linnavolinik Jakob Liivilt. Tollal vägagi vaesel linnal polnud selleks muidugi raha kusagilt võtta. Nii otsustatigi hakata tasapisi eri arvele raha koguma. Esimene samm tehti 1923, mil järgmise aasta eelarvesse võeti sisse 100 krooni (tollal 10000 marga) eraldamine Juhan Kunderi mälestussamba fondi. Edaspidi jätkus kõik loomulikku rada pidi.

1937. aastaks oli Kunderi fondis 1300 krooni ja võis hakata tegema ettevalmistusi mälestussamba püstitamiseks. Sellega tegeles Juhan

Kunderi mälestussamba püstitamise komitee. Pole praegu teada, millal valiti välja sobiv paik monumendi tarvis. Igatahes sai selleks skväär Pika tänava lõpus, just seal, kust algavad Juhan Kunderi ja Tammiku tänav. Mõlemad Kunderi jaoks olulised: üks viis koolmeistri koju Kalmistu (nüüd Juhan Kunderi) tänaval, teine suundus aga tammikusse, kus sai käia koolipoistega loodusloo tunde läbi viimas. Paik oli Kunderi mälestuse jäädvustamiseks igati sobiv. Samal skvääril oli aastast 1889 seisnud Venemaa kristianiseerimise 900. juubeli ehk nn Vladimiri mälestusmärk, mis EW alguaastail lammutati.

Mälestussamba püstitamise komitee leidis oma koosolekul 1937. a. märtsis, et mälestussamba avamise tähtajaks peaks saama Kunderi 50. surma-aastapäev 24. aprill 1938. Otsustati pöörduda skulptorite poole sobiva projekti saamiseks, tähtajaks määrati 1. mai 1937.

Ettenähtud ajaks esitasid oma kavandid 6 skulptorit. Roman Haavamägi pakkus välja kaks kavandit ja neist üks tunnistati parimaks. See nägi ette Kunderi pronksist rinnakuju kõrgel graniitsambal. Esialgu arvestati monumendi maksumuseks umbes 1000 krooni. Kui komitee poolt linnavalit-susele esitatud kavand sama aasta augustis kinnitati, on uueks hinnaks juba 1500 krooni, ilmselt lisandus nüüd graniitsamba tegemine kohaliku kiviraiduri poolt. 1938/39. a. linna eelarvest kulus mälestus-sambale ja selle avapidustusele veel 474 krooni ja 2 senti.

Samal ajal, kui linnas tegeldi aktiivselt Juhan Kunderi ausamba tellimisega, oldi siin hakkama saadud teisegi suure ettevõtmisega. 30. mail 1937 avati pidulikult Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas Vallimäe jalamil, tollase Rahvamaja (praeguse F.R. Kreutzwaldi) tänava ääres. Seda ei maksnud kinni linnavõim, raha koguti annetuste ja peoõhtutega, linnalt saadi raha vaid 80 krooni.

Neli päeva enne Kunderi mälestussamba avamist, 20. aprillil 1938 tuletas Virumaa Teataja kohalikule (nooremale) rahvale meelde, kes oli see Rakveres erilist austust vääriv kodanik. Artiklis „Juhan Kunder õpetajana

ja omavalitsustegelasena Rakveres“ anti sisukas ülevaade tema elutööst, kusjuures oli kasutatud mitmeid seni avaldamata arhiivimaterjale. Kes selle kirjatöö koostas? Allkirjaks on „E. L-l“. Usutavasti oli see oli Evald Lessel, tollane Virumaa Teataja toimetaja.

Pühapäev, 24. aprill 1938 kujunes Rakvere jaoks oluliseks pidupäevaks. Politsei poolt oli juba varem teada antud, et liiklus Pika tänava lõunaosas on alates kella 12.30-st suletud. Avamist ootava mälestussamba juurde paigutati istepingid. Rahvaliidumine sündmuspaigale algas varakult. Muidugi tulid linnavõimu esindajad, koolide juhid, seltsitegelased, vaimulikud, ka skulptor Roman Haavamägi. Koolide ja seltside esindused saabusid rongkäigus lippudega. Päris palju kogunes tavalist linnarahvast. Ja mis eriti kokkutulnuid liigutas, oli mitmete kunagiste Kunderi õpilaste, nüüd juba eakate meeste kohalolek. Pidulikku sündmust oli tulnud ilmentama tollase Rakvere tuntuim pasunakoor – 1. diviisi orkester eesotsas oma dirigendi Harald Lindjärvega. Vahetult enne piduliku sündmuse algust jõudis Tallinnast kohale EW haridusministeeriumi esindajana koolide peainspektor, keeleteadlane Johannes Aavik.

Tseremoonia avas linnanõunik Oskar Kalmisto, seejärel kõneles Johannes Aavik. Juttu tuli Juhan Kunderist kui nimekast kirjamehest ja ajakirjanikust, kui tegutsejast mitmes vallas, kui kooliõpetajast, kes pidas väga tähtsaks looduse tundmist. Kõneleja toonitas, et Kunderi ajal oli tööd väga palju, tegutsejaid aga vähe. Oma sõnavõtu lõpetuseks lausus Aavik: „Rakvere võib uhke olla, et tal oli sel ajal nii väärikas kodanik.“ Seejärel eemaldas kõneleja mälestussambalt katte. Vaimuliku talituse pidas Pauluse koguduse õpetaja Aleksander Abel. Nüüd oli kord 1. diviisi orkestri käes. Kunderile kui tublile kooliõpetajale avaldasid austust linna 1. ja 3. algkooli õpilased. Nende koolide eelkäijateks olid Rakvere elementaarkool ja kreiskool, mõlemad noore Kunderi töökohad. Koolijuhatajad Mart Olvet ning Johan Andreson pidasid kõne, lastekoorid laulsid. Ette loeti Eesti Kirjanduse Seltsilt saabunud telegramm. Lõpusõnad lausus mälestussamba püstitamise komitee liige, kooliõpetaja ja kirjamees Arnold Liiv. Tema isa, Juhan Kunderi sõber Jakob Liiv, puhkas siis juba kolm kuud linnakalmistul, üsna Kunderi kalmu lähedal.

Kunderi mälestussamba juures kasvanud kuuskede aeg sai ümber 1980ndate aastate teisel poolel. Oli aeg kuivanud puud uutega asendada. Selle töö võttis enda peale Rakvere muuseumi bioloog Ene Helm koos

oma kooliõpilastest loodussõprade ringiga. Appi tulid „Kodulinna“ poisid, kes juurisid välja vanade kuuskede kännud. Uute puude, seekord ebatsuugade kui linna oludes vastupidavamate istutamine planeeriti 1988. a. aprilli lõppu, mil möödus 100 aastat Juhan Kunderi surmast. Sellele plaanile tõmbas aga kriipsu peale ilm – 28. aprilli ööl algas tugev lumesadu, tuiskas ja maapind kattus paksu lumevaibaga. Puude istutamine sai teoks nädal hiljem – 5. mail. Nüüd oli kooliõpilastel abiks ka ebatsuugade istikud kinkinud Raivo Helm Rakvere Metsamajandist.

Kunderi mälestussamba juurde tuuakse lilli ja süüdatakse küünlaid ka tänapäeval, vähemasti suurmehe tähtpäeval. 2012. a. emakeelepäeval laulsid Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži tudengid seal tema Munamäelaulu Keiu Soometi dirigeerimisel.

Mälestustahvel Rakveres

Rakvere vanas elementaarkoolimajas Pikk tn 29, kus Kunder elas ja töötas, tegutseb tänapäeval Juhan Kunderi Selts, mis alustas tegevust 1992. a. Seltsile kuulub maja mansardkorrus, kus oli Kunderi esimene kodu Rakveres. 1998. a. 24. aprillil, järjekordsel Kunderi mälestuspäeval avas selts maja fassaadil mälestustahvli tekstiga „Rakvere elementaarkoolis töötas kirja- ja koolimees Juhan Kunder 1876-1886“. Et samal päeval tehti kokkuvõtteid seltsi korraldatud ülevirumaalisest jutuvõistlusest, osalesid tahvli avamisel ka parimad võistlustööd kirjutanud õpilased.

Maalijad ja graafikud on Kunderit vähe kujutanud. Ölimaali temast tegi 1950ndail aastail tollane Rakvere muuseumi direktor, taidluskunstnik Aleksander Rünk. Laiemalt teada on vaid Ernst Kollomi puugravüür „Kirjanik J. Kunderi portree“ 1959.

Beikene

Looduse õpetus.

Eesti alamatele koolidele

kirja pannud

Johann Kunder,

Kooliõpetaja Rakveres, Wiro-maal.

Tartus.

Trükitud Schnakenburgi kirjabe ja kuluga.

1879.

Sec. 28/X, 88.

Looduse õpetus.

Koolmeistritele, koolidele ja iseõpetuseks

kirja pannud

J. K u n d e r.

Kolmas raamat:

Kiivide (mineraalide) riik.

Piltidega.

Tartus.

Schnakenburg'i trükk ja kala.

1895.

Teoste avaldamine pärast kirjamehe surma

Juhan Kunderi kirjatöid on pärast tema surma välja antud päris palju.

Kunder tegeles aastaid eesti kirjandusloo uurimisega. Ühe osa sellest tööst suutis ta oma lühikeseks jäänud elu viimastel aastatel kokku panna, ent trükivalgust nägi see siiski alles pärast autori surma. 1890. aastal ilmus Viljandis tema „Eesti kirjandus koolile ja kodule. Esimene raamat: Eesti wanemad laulikud”. Teine trükk on aastast 1918.

1890. a. avaldati Tartus Kunderi „Algupäralsed luuletused“. Selle hinnaks oli 30 kopikat ja müügiraha läks autori lese toetamiseks.

Näidenditest trükiti 1890. a. Tartus „Kingu Laos“. „Kroonu onu“ on eri raamatuna jõudnud ilmuda juba viies trükis, neist neljal korral pärast autori surma (1905, 1910, 1922, 1954). 1994 avaldas Tartu Ülikooli Kirjastus Juhan Kunderi „Näendid“, mis sisaldab kuus lavatükki, nende seas kõige populaarsemat, „Kroonu onu“, pole. Küll aga leiame „Kroonu onu“ Eesti Raamatus koostatud kogumikus „Eesti näendid“ (1971).

Kõige enam on välja antud Kunderi kogutud muinasjutte.

1924. a. ilmus Tartus 1885. a. „Eesti muinasjuttude“ 2. trükk. Selle andis välja Eesti Kirjanduse Seltsi koolikirjanduse toimkond. Muinasjutte oli mõnevõrra kohandanud kirjandusteadlane Daniel Palgi, tollane EKS teaduslik sekretär.

Hiljem avaldatud muinasjuttudest seisab esikohal „Imelik peegel“, see on ilmunud nii eraldi raamatuna kui ka sama pealkirjaga kogumikus (1953, 1975, 2002). Palju kordi on trükitud muinasjutte „Suur Peeter ja Väike Peeter“, „Vigur rehepapp“ ning „Ahjualune“, vähem leidub eri raamatutena vaeslapselugu „Vaeslaps ja talutütar“ ja tubli õe lugu „Südi sõsar“. Samal ajal esineb Kunderi muinasjutte mitme eesti kirjaniku ühistes kogumikes, neist enam kordi koos Fr. R. Kreutzwaldi ja August Jakobsoniga. 1949. a. ilmus Rootsis kunagise Rakvere gümnaasiumi direktori ja emakeele õpetaja Henno Jänese koostatud kogumik „Eesti muinasjutud“. Selles leidub kaheksa Kunderi muinasjuttu: „Vaeslaps ja peretütar“, „Ilus minia“, „Suur Peeter ja väike Peeter“, „Ahjualune“, „Libahunt“, „Hunt-ema“, „Kaval Ants ja vanapagan“, „Vanapagan ja rehepapp“. Kaunisse ja mahukasse „Eesti muinasjuttude Kuldraamatusse“ (2009) valis koostaja Reet Krusten välja viis Kunderi muinaslugu:

„Vaeslaps ja talutütar“, „Suur Peeter ja Väike Peeter“, „Rehepapp ja vanapagan“, „Ahjualune“, „Südi sõsar“. 2005 välja antud audioraamatus „Ennemuistsed lood“ I – II esitavad Aarne Üksküla ja Sulev Teppard kolme kirjamehe – Juhan Kunderi, Ernst Peterson-Särgava ja August Jakobsoni – muinasjutte.

Nõukogude ajast peale on Kunderi muinasjutte tõlgitud ja trükitud päris paljudes keeltes – vene, inglise, saksa, hispaania, itaalia, araabia, slovaki.

Mitmed Kunderi muinasjutud on tänapäeval kättesaadavad e-raamatuna. Kogumik „Eesti muinasjutud“ oli sarja „Eesti vanemad muinasjutuväljaanded“ esimeseks teoseks (2007). 2010 ilmus e-raamat, mis sisaldab J. M. Eiseni „Targa kuningatütre“ ja Kunderi „Ilusa minia“. 2011 järgnesid sellele „Imelik peegel“ ning „Suur Peeter ja Väike Peeter“.

Kiitust väärivad Kunderi muinasjuturaamatute kujundajad, kelle seas leidub mitmeid hästi tuntud kunstnikke. Kõige enam on neid väljaandeid kujundanud ja illustreerinud Piret Niinepuu (Kiik) ja Piret Selberg (Mildeberg), aga ka Endel Palmiste, Olev Soans, Ott Kangilaski, Lüüdia Vallimäe-Mark, Peeter Ulas, Eevi Valdov, Valli Lember-Bogatkina, Henn Rooneem, Asta Vender, Regina Lukk, Juta Maisaar, Felix Valdvere, Ülle Meister, Jaan Tammsaar, Ede Peebo, Anneliis Aunapuu.

Kunderi ja Eesti teater

Enamik Kunderi näitemängudest, niisama ka päris paljud tema muinasjuttude põhjal tehtud instseneeringud on jõudnud lavalaudadele. Neid on esitatud nii kutselistes teatrites kui seltsilavadel. Muidugi pole andmeid kõikide Kunderi näidendite lavastamise kohta Eestimaa eri paikades. Teada on vaid need, millest kirjutati ajalehtedes, ja osalt ka need, mida on välja uurinud ja avalikkuse ette toonud kohalikud kodu-uurijad. Juba neidki on päris palju.

Kõige populaarsemaks lavatükiks on kahtlemata Kunderi parim külakomöödia „Kroonu onu“. Seda hakati mängima juba autori eluajal, kohe pärast raamatu ilmumist 1885, ja sama tehakse tänapäevalgi. Juba 27. IX 1886 kirjutas Sakala: „Näitemängude seas on „Kroonu onu“ üpris kuulsaks saanud, kõik tahavad seda mängida. Ta on ka tõeste tähtsamatest meie näitemängude seas ja seda väärt, et seda näitemängu himulistele

tihedamini ette wõiks kanda.“ Samal aastal kujunes näidendist menutükk Tartu „Wanemuises“, seda mängiti Kunderi enda juhatusel Rakveres, järgmisel aastal Pärnu „Endlas“ ja Kuressaare Eesti Seltsis. Lavatüki edu jätkus ka pärast autori surma.

Mõned näited „Kroonu onu“ lavateest 1890ndail aastail ja seda vaid Postimehes avaldatu põhjal:

14. VII 1891 mängis Järva-Jaani kihelkonna Kuie näitetrupp seda Väike-Maarjas. „Näitlemine läks, kui mõned weakesed wälja arwata, üsna hästi...“

22. IX 1891 oli piduõhtu Harjumaal Juurus, kus „Kroonu onu“ etendasid peamiselt õigeusu kiriku uue koolimaja ehitajad.

13. X 1891 oli näitemänguõhtu Valgas. Sealne Eesti Karskusselts esitas „Kroonu onu“, mis „...sai üleüldse hästi ja ilusti ette kantud.“ See olnud seni parim kohaliku näitetrupi esitus.

28. X 1891 pidas Paide Eesti Käsitöölise Selts „Ühendus“ „armuliste Riigiwanemate hõbepulma pidu“, kus peale kõnede, tervituste ja keisri-laulu laulmist „tuli näitemäng „Kroonu onu“, mis ka ärarääkimata nalja tegi. Siis oli pidusöök ja selle järel tants.“

2. XII 1891 oli piduõhtu Põltsamaal Eesti Aleksandrikooli hoones. Pika programmi osaks oli ka näitemäng „Kroonu onu“, kus meesosatäitjad olnud „koguni loomulikud“. Peo puhastulu läks Venemaa näljahädaliste heaks.

1892. a. teise lihavõttepüha õhtul sai „Kroonu onu“ näha Kroonlinnas, kus seda mängis sealse Eesti Heategeva Seltsi näitetrupp. Esitajate seas olnud mitmeid eestlasi, kelle kodukeeleks saanud juba vene keel. Rahvast tuli kokku arvukalt.

1893. aastal õppisid „Kroonu onu“ ära Tarvastu, Riidoja, Väike-Maarja ja Kullamaa näiteseltskond, ka Kolga-Jaani Rõika peeglivabriku töölised. Tartlaste esituses sai seda näha Otepää Linnamäel.

Tallinnas Estonia seltsi repertuaaris oli „Kroonu onu“ 1896. Sama aasta suvel esitas näidendi Läänemaa laulupeol Haapsalu karskusselts Kungla.

1890. aastail, mõnel pool ka varem, mängiti päris palju Kunderi Rakvere-aegse aatekaaslase, hilisema väikemaarjalase Peeter Jakobsoni lavatükke „Kustas kosib Mihklit“, „Udumäe kuningas“ jt. Sajandi viimastel aastatel said üha enam populaarseks Kunderist kolm aastat noorema

August Kitzbergi komöödiad, eriti „Punga Mart ja Uba- Kaarel“ ning „Pila-Peetri testament“. Samal ajal jätkus „Kroonu onu“ menu, 1897-1899 tuli see lavale Kolga-Jaanis, Rõuges, Põltsamaal, Tartus, Narvas, Rõngus, Kabalas, Järva-Madises, Lihulas, Karkusel. Küllap mujalgi.

Sajandivahetusel ja 20. sajandi alguses levisid üsna laialt juba Kunderi sõbra Jakob Liivi „Kolmat aega vallavanem“, „Ordumeister“ jt. Palju mängiti Ansomardi (Peäro August Pitka) laulumängu „Murueide tütar“ ning lühinäidendit „Matsil unes, teistel ilmsi“. Needki ei lõpetanud Kunderi näidendite edukäiku. Kõrvuti maalavadega jõudsid need nüüd üha enam linnades tegutsenud seltside (Narva Eesti Selts, Tallinna Lootus ja taas Estonia, Tartu Karskuse Sõber, Viljandi Käsitöölise Selts), veidi hiljem ka kutseliste teatrite mängukavva.

Vanemuine sai kutseliseks 1906. a. ja seda asus juhtima Karl Menning. Peagi tuli seal lavale lavastuste seeria „Eesti ajaloolikkude näitemängude öhtud“. Etendati Lydia Koidula, Juhan Kunderi, Jakob Liivi jt näidendeid. 22. V 1908 mängiti lausa kaks Kunderi näidendit ühtejärke – „Kroonu onu“ ning „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“, hiljem veel „Kroonu onu“ koos Koidula „Säärase mulgi...“ ning Jakob Liivi komöödiaga „Kolmat aega vallavanem“.

Kohe „Vanemuise“ järel sai 1906 kutseliseks ka Tallinna Estonia. Siin seadis „Kroonu onu“ lavalaudadele Paul Pinna. Estonias on „Kroonu onu“ ka hiljem mängitud. 1936. a. lavastas selle Hanno Kompus, peaosas Paul Pinna, teistes osades Betty Kuuskemaa, Ants Jõgi, Kaarel Karm jt. Lavastus oli edukas.

Samavõrra või rohkemgi tõi „Kroonu onu“ publikut saali Tallinna Tööliseatris 1939. aastal, lavastajaks nüüd Priit Põldroos. Seekord oli lavatükki veidi „kohendatud“ – 2-vaatuselisest tehtud 3-vaatuseliseks, lisatud massistseene, laulu ja tantsu. Kavalehel avaldati lootust, et sellega pole „mingil kombel liiga tehtud Kunderi naljamängule, vaid et seega ainult on reljeefsemalt välja tõstetud „Kroonu onu“ seesmisi ja lavalisi väärtusi“. Juurde oli toodud päris palju näitlejaid, nii et nende arv ulatus 20 lähedale. Tulemus ilmselt sai kiiduväärt, kriitik Leo Soonpää (Soonberg) pidas seda lavastust teatriaasta väljapaistvamaks sündmuseks.

Aeg-ajalt on „Kroonu onu“ lavastatud ka hiljem kuni tänase päevani välja. Mõned näited:

1987. a. sai seda näha Rakvere Teatris, kus tüki lavastas Peeter

Volkonski Vanemuisest. Kujundas tollane teatri peakunstnik Ervin Õunapuu. Erusoldat Abram Andrejevitš Siku rollis oli Volli Käro. Vana külajanti oli oskuslikult kohendatud ja uute rõhuasetustega rikastatud. Põnev oli lavakujundus, kogu tegevus toimus täispuhutaval kummimadratsil. Nii leidis lavastus publiku sooja vastuvõtu. Rajoonilehes kirjutas teatrikülastaja: „Rahvas naerab nagu sajandi eestki, ainult teisi asju ja teiste kohtade peal.“

Andres Noormetsa käe all valmis 1995 „Kroonu onu“ TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia teatrieriala 1. lennu diplomilavastusena. Esietendus oli Ugala väikeses saalis. Seejärel etendati lavatükki ca 70 korral paljudes Eestimaa paikades.

2010. a. märtsis mängiti „Kroonu onu“ Kadrina Keskkooli teatriõhtul kohalikus rahvamajas, esitajad 11B klassi õpilased.

Aasta 2010 oli kuulutatud lugemisaastaks, koolides sai teoks ühislugemiste sari „See loeb“. Tallinna Inglise kolledžis lugesid siis õpilased Aita Vaher ja Kaido Rannik ette Juhan Kunderi „Kroonu onu“.

Suurt menu saatis „Kroonu onu“ Sõmeru teatritrupi esituses, lavastajaks endine Rakvere Teatri näitleja Marika Vernik. Näidend sai lavaküpseks 2012. aasta alguses. Nüüdki oli näitemängu „kohendatud“, seekord lühendatud, tihendatud ja lisatud muusika. Sõmeru lavastus sai osaks Rakvere Juhan Kunderi Seltsi korraldatud Juhan Kunderi aasta programmist, lõbustades kokkutulnuid nii 27. veebruaril aasta avaüritusel Sõmeru vallakeskuse saalis kui ka Kunderi päeval 23. novembril Rakvere rahvamajas. Kokku mängis trupp seda Kunderi aastal 2012 kümnel korral.

Hea näide sellest, et „Kroonu onu“ on vaadatav ka tänapäeva noorte poolt. Kui Tallinna Ülikooli Rakvere kolledžis said teoks järjekordsed, 2012. aasta akadeemilised märtsipäevad, oli sealse emakeelepäeva peateemaks Juhan Kunderi elu ja tegevus. Lisaks loengutele pakuti noortele vaatamiseks ka sõmerulaste „Kroonu onu“. Üks tudengitest, Kertu, kirjutab oma ajaveebis: „Naersin nii, et pisarad jooksid mööda põski.“

Peale „Kroonu onu“ on jõudnud teatrilavale ka *teised Kunderi näidendid*. Rakvere jaoks on oluline tema „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“, mis kirjutatud 1874 juba Tartus seminaris õpilasena. Just selle komöödiaga pandi Rakveres alus siinsele eesti teatritegemisele. Viru Eesti Seltsi Kalevipoeg näiteseltskond esitas „Mulgi mõistuse...“ võõrastemaja „Balti Hoov“ pidusaalis 28. IX 1882. Publiku hulgas oli ka autor. Edaspidi on

seda mängitud peamiselt seltsilavadel. Vaatajate sooja vastuvõtu ja ka Oleviku kirjasaatja kiidusõnad pälvis „Mulgi mõistus...“ Pärnu Endlas 1889. a. jaanuaris. Kutselises Estonias kukkus lavastus 1910. a. läbi ja rahvast saali ei meelitanud. Seda vaatamata Benno Hanseni ja Erna Vilmeri headele osatäitmistele. Ilmselt oleks näitemäng vajanud enne pealinna nõudlikuma publiku ette jõudmist mõningat „ajakohastamist“. Taidlejatele on aga Kunderi naljalugu ka omal algsel moel sobinud. 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses mängiti seda Tõstamaal, Narvas, Alatskivil, Tartus, Rõuges, Järaveres, Jõhvis, Kloostri-Arukülas, Rāpinas, Raplas, Liigustel, Kaarmas, Pärnus, Hallistes ja mujal.

Sisukas Kunderi mälestusüritus sai teoks Peterburis Jaani kiriku kooli saalis 5. XII 1904. Sealse Eesti Noorte Meeste Seltsi korraldatud kirjandus- ja muusikaõhtul kuulati ettekandeid Kunderi elust ja tööst, loeti tema luulet ja muinasjutte. Seejärel esitati „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus“, mis kokkutulnutele Teataja andmeil „hästi meeldis“.

Kunderi 150. sünniaastapäevaks 2002 õppis „Mulgi mõistuse...“ ära Juhan Kunderi Seltsi näitetrupp Liidja Sepa käe all ja esitas selle nii seltsi 10. aastapäeva peol Rakvere rahvamajas kui ka linnuses mihklilaadal.

„Muru Miku meelegaigus“ ilmus raamatuna 1882 ja leidis üsna kiiresti tee maalavadele. 1889. a. alguses mängis „Muru Mikku“ Salatsel Kalevipoja seltsi koolimajas Võsu näitetrupp, kusjuures tegi seda Oleviku kirjasaatja arvates väga hästi. 1905. aastal lavastas tüki Haljala (Pihuvere) nimekas seltsitegelane Pauline Mathilde Wimberg ning publiku ette jõudis see nii Haljala tuletõrje seltsis kui ka Vainupea supelmajas.

Seevastu „Vallavanema valimine“ (kirjutatud 1881, trükitud 1889) populaarseks ei kujunenud. Kui Rakveres tähistati 2002. a. detsembris Juhan Kunderi 150. sünniaastapäeva, esitas selle toredasti Rakke Valla Hariduse Seltsi näitetrupp. Lavastaja oli Aime Kinnep ja etendusi anti veel ka Rakke Kultuurikeskuses ning Koeru kultuurimajas.

Kunderi tõsisema sisuga näidendid olid „Mõrsja ja märatsejad“ (Tartu 1887) ning „Kingu Laos“ (Tartu 1890). Neist esimene kujutab kergeusklike taluinimeste hullutamist isehakanud usumeeste poolt, teine räägib alkoholismi küüsi sattunud noormehe elust. Kutselisse teatrisse kumbki ei jõudnud, seltsilavadele aga küll. „Mõrsja ja märatsejad“ enam. Aasta pärast Kunderi surma, 1889. a. jaanipäeval mängiti seda Kõpu-Supsil. Sakala leidis, et „see asi läks hästi, üsna hästi...“, mõningaid puudusi muidugi oli. 1890. a. kevadel tõi tüki lavale Võru Kandle seltsi trupp. 1891.

a. suvel võis „Mõrsjat ja märatsejaid“ näha Järvamaal Vajangul, kus selle esitas Kuie näiteseltskond. Postimehe arvates läks „näitlemine ladusasti“ ja „palvepidajad tõid oma osa loomulikult ette“. Seevastu sama aasta lõpul Alatskivi vallas Kodaveres etendatuga ei jäänud ajaleht sugugi rahule ja arvas, et sellest „midagi iseäralist häd ütelda ei ole“. Rakveres mängiti „Mõrsjat ja märatsejaid“ 1903. ja 1904. aastal „Ööpiku“ seltsis. Peale Rakveret jõudis lugu lavale ka teistes linnades – juba 1896 Pärnu Endlas, 1904 Tallinna Lootuses.

„Kingu Laos“ sobis hästi karskusseltside piduõhtutele, eriti pärast monopoli kehtestamist 1900. Näidendit peeti küll veidi igavaks ja üksluiseks, ent „igatahes õpetlikuks“. 1. I 1905 Tallinna Karskuse Kuratooriumis nähtud etendust kommenteerides leidis Teataja, et ehkki tegemist oli nõrga lavateosega, vääris see ometi vaatamist, kuna lahkas vajalikku teemat – võitlust joomarluse vastu.

Üsna palju saab laval näha Kunderi muinasjuttude instseneeringuid, seda just viimastel aastakümnetel, mil mitmeid muinasjutte on ilmunud eri raamatuna ja kaunis kujunduses. Peamisteks esitajateks on muidugi lapsed. Pealegi kuuluvad nii mõnedki muinaslood – „Suur Peeter ja Väike Peeter“ „Ahjualune“, „Imelik peegel“ - paljude (alg)koolide kohustusliku kirjanduse nimekirja. Õpilaste esituses on rohkem mängitud „Ahjualust“, „Suurt Peetrit ja Väikest Peetrit“, ka „Vaeslast ja talutütart“.

Paar näidet:

Põhja-Liivimaa festivalil Häädemeestel mängis Kabli rahvamaja lastenäitering 3. VI 2006 Juhan Kunderi „Vaeslast ja talutütart“.

Tallinna 1. Internaatkooli 3.A klassi õpilased esinesid 2007. a. emakeelenädalal muinasjutuseadega „Suur Peeter ja Väike Peeter“ ning 4. klassi õpilased „Ahjualusega“.

Üleriigilisel algklasside teatrifestivalil „Kooliteater 2012“, mis toimus Paide Kultuurikeskuses 11.-12. V 2012, osales 15 algklasside näitetruppi üle Eesti. Kolga Põhikool mängis Tuuli Ranna juhtimisel „Vaeslast ja talutütart“ ning pälvis oma vahva esituse eest eripremia „Põrgulik kvintett“.

Päris ainult laste mängumaaks pole Kunderi muinasjutud siiski jäänud. Aegajalt on neid esitanud ka täiskasvanud – nukunäitlejad, seltsiliikmed, lasteaia- ja kooliõpetajad.

Enam kui neljasajal korral mängiti Juhan Kunderi muinasjuttude

põhjal koostatud nukulavastust „Mardilood“, mille lavastas Jaan Urvet. Esietendus oli rahvanukuteatris „Käpik“ 1986, esinemas käidi ka paljudes välisriikides – Soomes, Rootsis, Taanis, Tšehhis, Hispaanias, Saksamaal, Valgevenes. Viimases võideti 1988 Balti riikide ja Valgevene teatrifestivalil esikoht.

Uhtna Põhikooli õpetajad tõid Ene Neito käe all lavale muinasjutuloo „Vaeslaps ja talutütar“. Sellega esineti nii oma koolis 2012. a. emakeelepäeval kui ka Juhan Kunderi Seltsi peoõhtul samal kevadel. Ida-Virus Mäetaguse vallas Kiiklas sai 10. III 2012. a. teoks järjekordne „Maadaami näputööpäev“. Kõige muu kõrval - käsitöönäitus, tantsutrupi ülesastumine, õnneloos - mängiti ka Juhan Kunderi „Ahjualust“. Kõiki rolle esitasid „maadaamid“. 2012. a. novembris, hingede ajal ja mardipäeva eel, võis Rakvere Linna Algkooli sisehoovis näha põnevat varjude teatrit, esitajajaks lasteaija õpetajad. „Oli parajalt pime ja parajalt õudne, kui salapärased varjud kummaliste helide saatel laval Juhan Kunderi „Vaeslast ja talutütart“ etendama asusid“ – nii loeme Rakvere linnavalitsuse koduleheküljelt.

Aeg-ajalt kuuleb Kunderi muinasjutte kuuldemängudena Eesti Raadios. Kõige enam on neid raadios esitanud VAT teatri näitlejad. Aastail 1993-1995 kuulusid nende loetud sarja „VAT muinasjutud“, „Imelik peegel“, „Vaeslaps ja talutütar“, „Vigur rehepapp“, „Hundi loomine“ jt.

Heliplaadifirma Forte avaldas 1992. a. vinüülplaadi „Eesti muinasjutud“, mis sisaldas neli Kunderi muinasjuttu: „Kaks venda“, „Lina-müüja“, „Õde ja vend“, „Ahjualune“. Luges Jüri Lina, muusika Toivo Kurmet. 2006. aastal tuli sama välja laserplaadina, seekord Stockholmis.

Juhan Kunderi muinasjutust „Vaeslaps ja talutütar“ 2011 tehtud animafilm kannab pealkirja „Ütsi, ütsi, õeke“. Seda reklaamitakse kui seto käsitööd väärtustavat nukufilmi. Ja näha on seda võidud paljudes Eestimaa paikades, ka Eesti Televisioonis.

Laulud

Juhan Kunderi tekste on vähe viisistatud. Neist üks – „Munamäel“ ehk siis „Kui siit pilve piirilt alla vaatan“ – on aga eesti rahva seas väga populaarne, palju kordi lauldud ka üldlaulupidudel. Sellele, Kunderi noorpõlvest pärit ja 1876 kogumikus „Kümme laulu“ ilmunud luuletusele tegi viisi Karl

August Hermann. Laulu esitavad nii sega-, nais-, mees- kui lastekoorid, ka ka mitmed nimekad solistid – Ivo Linna, Boris Lehtlaan, kõige enam aga rakverelane Bonzo ehk Andrus Albrecht. Bonzo esituses kõlas laul ka Rakveres 2008 peetud esimesel punklaulupeol.

Rahvalauluks peetud lastelaul „Sokuke“ ehk „Kus sa käisid, kus sa käisid, sokukene?“ ilmus trükituna Juhan Kunderi lastejuttude kogus „Laulud lastele“ (Tartu 1888). Hoogsalt esitasid selle Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži akadeemilistel, Juhan Kunderile pühendatud märtsipäevadel 2011 linna algkooli poisid Kristjan Pukki ning Georg Lauri.

Päris mitu Kunderi luuletust on viisistanud helilooja Aleksander Läte, kuigi tuntuks pole neist saanud ükski. „Kodumäel“, mis algab nii: „Mu õnnis isa võttis kord käekõrval` mind..“ ja kus leiduvad sõnad „Poeg, vaata, see on minu ja sinu isamaa! See ilus maa on meie, on meie Eestimaa!“ oli mõeldud meeskoorile ja avaldati Läte kogumikus „7 laulu“ (1890). Kauaaegse Assamalla koolmeistri J. Elkeni „Koolilaste lauludes“ (1913) leiame Kunderi sõnade ja Läte viisiga „Kuis nii külmad“ ning M. Hermann (Miina Härma) 1919 ilmunud „Laulud nais- või lastekooridele“ sisaldab Kunderi-Läte „Sügise laulu“.

Samas on paljude kooride esituses ja mitmel laulupeol kõlanud A. Läte „Laul rõõmule“ (1887). Selle sõnade autoriks on mõnikord märgitud Juhan Kunder. Tegelikult on see Friedrich Schilleri luuletuse „An die Freude“ tõlge ja kohandus eesti keelde. Seega siis – Friedrich Schiller - Juhan Kunder.

Näitused

2007. a. 14. XI avati Rakvere Linnakodaniku Majamuuseumis Pikk tn 50 Juhan Kunderi elu ja tööd tutvustav näitus. Fotode ja dokumentide kõrval sai seal näha ka arvukalt Kunderi originaalteoseid – looduslooõpikuid 1876-1885, Rakveres 1885 trükitud „Eesti muinasjutte“, proosaümbertjutustust „Kalevipoeg“ (Tartu 1885) jt. Linna-kodaniku majamuuseum asub aastast 1877 kondiitritemeister Adolf Sidronile kuulunud majas ja tõenäoselt on seal viibinud ka Juhan Kunder. Nimelt oli Sidron Kunderi üks väheseid aatekaaslasi Rakvere linnavolikogu koosseisus, kus üheskoos püüti eestluse eest hea seista ja elu linnas paremaks muuta.

2012. a. lõpukuudel oli näitus Juhan Kunderist avatud Lääne-Virumaa Keskraamatukogus ja hiljem veel Juhan Kunderi Seltsis. Kunderi seltsis on pikemat aega üleval olnud tahvlid seltsi nimikangelase elust.

Kunderi elu ja tegevuse uurimine

Juhan Kunderi kui väljapaistva rahvusliku liikumise tegelase ja kirjamehe vastu hakati suuremat huvi tundma 20. sajandi alguses. Ajakirjas „Eesti Kirjandus“ ilmusid 1906 ja 1907 Kunderi kaasaegse, keeleteadlase Jaan Jõgeveri (sündinud 1860) kirjutised, mis sisaldasid ka Kunderi tööde esimest bibliograafiat. Mihkel Kampmaa (sündinud 1867) „Eesti kirjandusloo peajooned“ (II osa, 1913) tutvustab ja analüüsib Juhan Kunderi loomingut tolle aja kohta üsna põhjalikult, kõige enam on juttu tema näidenditest.

Nõukogude Eestis pöörasid Kunderile kui kirjanikule mõningat tähelepanu kirjandusteadlased Richard Alekõrs, Endel Nirk ja Villem Altoa. Folklorist Ülo Tedre on käsitlenud Kunderit rahvaloomingu kogujana. TÜ eesti filoloogia tudeng Enda Päärsoo (hiljem Pill) uuris Kunderit kui pedagoogilise mõtte arendajat. Tema 1959 koostatud auhinnatöö kandis pealkirja „Juhan Kunder pedagoogina“. Hiljem on samal teemal koostanud uurimuse eakas pedagoogikateadlane Aleksander Elango. Seda tööd pole avaldatud ja käsikiri asub Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumis.

Lastekirjanduse uurija, Rakvere Gümnaasiumi vilistlane Reet Krusten peab Juhan Kunderit eesti laste lugemisvara loojaks ja analüüsijaks. Kõrgelt hindab ta 1885 ilmunud „Kalevipoja“ ümberjutustust, mis kandis alapealkirja „Lugu eesti muinaskangelasest“ ja oli pühendatud „õntsa Eesti lauliku Dr. Fr. R. Kreutzwaldi mälestusele.“ Krusten kirjutab: „Lugu on soravalt kõneldud, vaheldumisi värsikatketega, et noor lugeja algtekstist maigu suhu saaks“.

Ajaloolastest on seni põhjalikuma ülevaate Kunderi elust ja tegevusest koostanud TÜ õppejõud Karl Laigna, kelle sulest ilmus 1959 sarjas „Eesti kirjamehi“ lühimonograafia „Juhan Kunder. Mitmekülgne kultuuri-tegelane“. Oma uurimuses tutvustab Laigna lühidalt Kunderi elulugu ja analüüsib kõiki tema tegevusvaldkondi, kusjuures kohati tuli muidugi lõivu maksta 1950. aastatel kehtinud ideoloogilistele nõuetele.

Tänapäeval on Kunderi elu ja tegevuse uurimine toimunud kahel tasandil. Rakveres, Juhan Kunderi Seltsis on püütud välja selgitada ja paberile panna oma nimikangelase elulooga seotut. Seltsi senises kahes väljaandes leidub ülevaateid Kunderi päritolust ja perekonnast, peamiselt aga tema elust ja tööst Rakveres, ka Kunderist kui loodusloolasest. Kunderit kui kirjanikku ja kui loodusloo-uurijat on kuigi palju uuritud Tartu Ülikoolis ja Eesti Kirjandusmuuseumis. 2012. a. 23. novembril peetud konverentsil Lääne-Virumaa Keskraamatukogus astus üles TÜ doktorant Pille-Riin Larm teemal „Juhan Kunder kirjandusliku mõtte kujundajana“. Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur Vello Paatsi rääkis Juhan Kunderist kui loodusloolise õppematerjali loojast.

Oluliseks Juhan Kunderi mälestuse jäädvustajaks ja samas ka tema töö jätkajaks on Rakveres aastast 1992 tegutsev temanimeline selts koos rahvakooliga.

Odette Kirss

Märkus: kuupäevad kuni 1.II 1918 on vana kalendri järgi

Juhan Kunder kirjanikusliku mõtte kujundajana ¹

Tänapäeval tuntakse Juhan Kunderit (1852–1888) ilmselt ennekõike kirjanikuna – läbi aegade on ta olnud esindatud lugemikes, kirjanduslugudes jm. Tundub, et tema kirjanduslikust pärandist on ajaproovile vastu pidanud ennekõike komöödia „Kroonu onu“ (1885). Teatakse ka Kunderi muinasjutte, millest populaarsematest on ikka ilmunud kordustrükke ning mida on küllalt arvukalt teistesse keeltesse tõlgitud. Luuletustest on tänaseni tuntud kogust „Kümme laulu“ (1876) pärinev „Munamäel“, mille populariseerimisele on kaasa aidanud Karl August Hermann viisistajana ja laulupidude traditsioon.

Käesolev artikkel püüab Kunderi taolist kuvandit veidi täiendada, tuletades lühidalt meelde tema tegevuse teisi, seejuures sama olulisi aspekte. Oli ju Kunder oma kaasajal silmapaistvalt laia haardega kirjandus-, haridus- ja ühiskonnategelane – ei ole liialdus nimetada tema viljakaimaid aastaid koguni Kunderi kümnendiks. Seega vaatlebki sinne artikkel kõigepealt põgusalt tema toonast tegevust ning ka vahetut reaktsiooni suurkuju lahkumisele. Teiseks jälgitakse, kuidas on aja jooksul muutunud uurijate huvi Kunderi pärandi suhtes, ning tema positsioon kirjanduskaanonis. Ennekõike keskendub artikkel aga kolmandale, peateemale: kirjeldatakse Kunderi kirjanduslikku tegevust mitte niivõrd kirjaniku, kuivõrd kriitiku, kirjandusloolase ja kirjandusliku väljaande toimetajana. Neljandaks mõtestatakse lühidalt Kunderit nooreestlasena, kes ühendab 19. ja 20. sajandi kirjanduspõlvkondi.

---

¹ Artikli aluseks on 23. novembril 2012 Rakveres toimunud konverentsil „Juhan Kunder 160“ peetud ettekanne „Juhan Kunder kirjandusliku mõtte kujundajana“, millest lähtus artikkel „Ärkamisaeg, Noor-Eesti ja miski nende vahel. Eesti kirjandusloo küsimusi Juhan Kunderi näitel“ all ajakirjas Methis. Studia humaniora Estonica nr 12 (2013, kättesaadav ka elektroonilisena ajakirja kodulehe www.methis.ee kaudu). Siinne artikkel on viimase lühendatud, veidi muudetud ja viideteta variant.

Kunderi kümnend

Kunderi tegevuse (katkenud) kulminatsiooniks võib pidada 1880. aastaid. Selleks kümnendiks oli Kunder saavutanud teatava kuulsuse Tartu seminariaastatel avaldatud luulekogudega, lisaks oli ta avaldanud kaastöid perioodikas. Tulnud 1876. aastal kooliõpetajaks Rakverre, kujunesid siinsed aastad Kunderile eriti viljakaiks: ilmusid näidendid, rida loodusteaduslikke õpikuid, lisaks „Kalevipoja“ proosaümberjutustus, lasteraamatuid ja kogutud rahvaluulel põhinev „Eesti muinasjutud“. Aastatel 1885–1886 toimetas Kunder kirja teel „Eesti perekonna õpetlikku ja lõbusat nädalalehte“ Meelejahutaja – just sellest väljaandest sai Kunderi kaasaegset ja järgnevat kirjanduslikku põlvkonda kõige enam mõjutanud töö, millest allpool lähemalt. Kunder osales aktiivselt ka Aleksandrikooli ettevõtmises ja Eesti Kirjameeste Seltsi tegevuses ning oli kirjavahetuses paljude eesti kultuuri eestvedajatega. Ei ole kahtlust, et lausa renessansliku ampluaaga Kunder oli sel kümnendil üks eesti kultuuri eestvedajaid.

Kunderi jõuline tegevus eesti kultuuripõllul on seda imeteldavam, et aeg ei olnud seesuguseks tööks sugugi soodus. 1880. aastad on eesti kultuuriloos vastuoluline kümnend. Juba selle kümnendi algust tähistasid kaks vastandlikku suursündmust: 1880. aastal ilmus esimene eesti ajalooline jutustus, rahvuslikku ideoloogiat tugevalt kujundanud Eduard Bornhöhe „Tasuja“, ja 1881. aastal tuli võimule tsaar Aleksander III, kes algatas jõulise venestuskampaania. Ehkki kirjanikkond sel kümnendil aina kasvas ja järjest rohkem ilmus väljaandeid, milles eestlust edendada ja ilukirjandust avaldada võis (ajalehed Eesti Postimees, Sakala, Valgus, Olevik jt, esimesed kirjanduslikud ajakirjad Meelejahutaja, Oma Maa ja Linda), pärssis teisalt tugevnev tsensuur avaldatava avardamist. Hoogu koguva üldise venestamiskampaania ajal luhtus mitu üldrahvalikku ettevõtmist, lisaks lahkusid avalikkuse areenilt senised liidrid (Kreutzwald, Jakobson, Koidula, peagi ka Jannsen ja Hurt). Friedebert Tuglas on seda olukorda sõnastanud nii: „... ja liikvele ärritatud mass jäi ilma autoriteetsete juhtideta.“ Ehk võinuks Kunderist järgmine juht saada – paraku lahkus oma tegevuse kõrgperioodil ka tema.

Aktiivse Kunderi eluajalgi räägiti ajakirjanduses alatasa tema kõnedest, teostest ja õpingutest Venemaal. Tema tuntuust ja tähendust omas ajas ei ole

võimalik ajakirjanduses leiduva põhjal kuidagi alahinnata. Kümnendi suurkuju ootamatu surm ja matused kujunesid aga lausa üldrahvalikuks ja meediasündmuseks. Palju räägiti ausamba püstitamisest Kunderi hauale Rakveres. Nekroloogide hulgast tuleks esile tuua 1888. aastal ajakirjas Linda ilmunut, mis oli ühtlasi esimene ulatuslikum kokkuvõte Kunderi elust ja tegevusest. See nentis: „Selle järele, mis lahkunud suguvend Kunder Eesti kirjanduses teinud, oleksime temast tulevikus Eesti kirja põllul veel palju võinud loota“ ning tänas Linda väljaandjale osutatud isiklike heategude eest. Lindas ilmus Kunderist peagi teinegi artikkel, mis lõppeb tähelepanuväärsete üleskutsetega: „Kunderi raamatud leitsiwad ja leiawad alati rahhwa poolt rohkeste wastuwõttmist, sellepärast oleks soowida, et tema pärijad ta kirjad pea wällja annaksiwad. Ka tema eluloo kirjutamise peale piaks mõteldama, sest nüüd on weel kerge selleks materjali saada, ja ta olli kaugelt seda wäärt, et teda tähtsate meeste liiki lugeda wõib.“

Üht-teist pärast Kunderi surma avaldatigi: kiiresti anti välja tema Meelejahutajas pooleli jäänud kirjanduslugu (pealkirjaga „Eesti kirjandus, koolile ja kodule. Esimene raamat: Eesti vanemad laulikud“), luulekogu „Algupäralsed luuletused“, näidend „Kingu Laos“ ja Jonathan Swifti mugandus „Härjapõlvlane ja hiiglane“ (kõik 1890. aastal). Elulooi jõuti küll alles 1906. ja 1907. aastal, mil ajakirjas Eesti Kirjandus ilmus Kunderist pikem sari.

Kunder kirjanduskaanonis

Kirjandusteadlaste huvi Kunderi pärandi suhtes on varieerunud. Peagi pärast nekrolooge ja ajakirja Linda kirjutisi ilmus pikk referatiivset laadi anonüümne, tõenäoliselt ajakirja väljaandja Jaan Jõgeveri sulest pärinev uurimus 1906. ja 1907. aasta Eesti Kirjanduse numbrites. Autori hoiaku võtab lühidalt kokku järgnev tsitaat: „Johann Kunder on üks anderikkamatest, mitmekülgsimatest ja viljakamatest Eesti kirjanikkudest“. Seejärel võib kirjanduselu muutunud kontekstis täheldada pigem huvi vaibumist, kuni puhkeb Kunderi-uurimuste ulatuslik laine omakorda täiesti teistsuguses kontekstis 1950. aastatel (Karl Laigna, Villem Altho).² Viimasel

---

² Ühelt poolt oli 1950. aastate Kunderi-huvi seotud kirjaniku tähtpäevadega, teisalt tingis kirjandusteadlaste huvi vanemat kirjandust aktiivsemalt uurida olukord, milles suurt muud uurida ei saanudki – eelnevate kümnendite kirjandus oli põlu all, uut ilmus aga vähe. Kunderi jt 19. sajandi noorelaste elulooliste andmete kogumisel ja pärandi tutvustamisel tehti toona ära tänuväärne uurijatöö, millele on tänastel uurijatel selle ideoloogilisust eirates üsna mugav toetuda.

ajal on taas vähemal määral tegeletud Kunderi pärandi mõtestamisega ning seda ka ulatuslikult digiteeritud – kättesaadavaks on tehtud nii autori eluajal ilmunud ilukirjanduslikud teosed³ kui ka muinasjutud.⁴ Samuti on huvi tuntud Kunderi pärandis perifeerseks kujunenud kirjandusloo ja loodusteaduslike õpikute⁵ vastu.

Eesti kirjandusloos kaua püsinud liigenduse järgi paigutub Kunder 19. sajandi keskpaiku alanud ärkamisajale järgnenud väheoriginaalsesse perioodi, mille lõpetas alles modernse Noor-Eesti rühmituse murrang 1905. aastal. Kunderi rolli tuuakse selles esile ennekõike näitekirjanduse edendajana. Seesuguse hinnangu „essentsina“ võib esitada lõigu Friedebert Tuglase kirjandusloost (1934): „Kui juba jutustis leidis ärkamisajal võrdlemisi vähe viljelejaid, siis väärrib näidendi alal peale Koidula ainult üks autor nimetamist. See oli Juhan Kunder [...]. Oma rahvatükkide jaoks oli ta just Koidulalt tõuget saanud ja ületabki oma eeskuju õieti ainult pisut suurema viljakusega sel alal. Peale näidendite avaldas Kunder rohkesti luuletisi, rahvalikult keelelt klassilise eesti muinasjuttude kogu ja loodusteaduslikke teoseid. Kõige rohkem eeldusi näis tal aga olevat esimeseks eesti kirjandusloolaseks ja arvustajaks kujuneda, milline ala oli eriti söödis, kuid varajane surm takistas teda selles. Ja Kunderiga lõpebki ärkamisaja põlv, andes maad noorematele, kelle saatuseks oli töötada hoopis teistes oludes.”

Eks või kirjanduslugusid kirjutada mitut moodi. Modernses esteetikas seatakse enamasti esikohale uudsed, kõrge kunstilise teostusega ja originaalsed teosed, mida presenteeritakse kronoloogiliselt, vooluloolises raamis. Kui aga püüame kirjeldada kogu kirjandusvälja ja selle muutumise protsessi, peame arvestama ka paljut muud: see hõlmab arutelusid sõnakunsti üle üldse, kirjastamistegevust, lugejate ja kriitikute tagasisidet jpm. Eesti kirjanduse 1880. aastate välja rekonstrueerida püüdes ei jää tähelepanuta selle teisenemine: tekivad uued žanrid, lisandub väljaandeid ühes nende (kirjandus)rubriikidega, areneb arvustus, algavad arutelud kirjandusvoolude üle jne. Seesugusel, laiemal kirjandusväljal oli Kunder kirjandusliku mõtte väga mõjukas kujundaja. Kuidas?

---

³ Vt veebikeskkonda „Kreutzwaldi sajand. Eesti kultuurilooline veeb“: <http://kirmus.kreutzwald.ee>.

⁴ Vt <http://www.folklore.ee/UTfolk/mj/kunder/index.html>.

⁵ Konverentsil „Juhan Kunder 160“ andis Vello Paatsi neist hea ülevaate ettekandega „Juhan Kunder kui loodusteadusliku õppekirjanduse looja“.

Kunder kirjandusliku mõtte kujundajana

Esmalt oli Kunder omaenda mitmekülgse loominguga kaasajal küllalt silmapaistev kirjanik, kelle teosed üldiselt vastasid ajajärgu maitsele, mida olid kujundanud ärkamisaegsed eeskujud. Kunderi ja ta kaasaegete kirjanike konservatiivne hoiak võis olla teadlik valik, sest kunst pidigi tuttavale normile vastama: tõenäoliselt soovitigi süveneva venestuse tingimustes oma suurte eelkäijate missiooni jätkata ja täide viia, mitte seda muuta.

Kunderi luulet iseloomustada püüdes võib üldistada, et tema jaoks olid olulised hea kirjanduse kriteeriumid selle (isamaa-)aatelisuus, keele kaunidus, vormiline korrektsus jm. Kunderi näidendeid ja väheseid proosatöid iseloomustab veel selge idee keeleliselt täpne ja humoorikas edastus. Peaaegu üldse ei ole aga tähelepanu pälvinud Kunderi omal ajal käsikirja jäänud, sh anakreontilised luuletused, mis võiks Kunderi kui ontliku luuletaja imidžit, aga ka terve hilisärkamisaegse eesti luule kuvandit mõnevõrra muuta. Oma ajastu kohta mõjub üsna ootamatult ka Kunderi proosaluule (näiteks hümnilik „Jumala vägi“ kogus „Kümme laulu“, 1876).

Teiseks väärrib tähelepanu Kunderi tegevus kriitiku, toimetaja ja kirjandusloolase. Kunderil nimelt mitte ainult ei olnud eeldusi kujuneda „esimeseks eesti kirjandusloolaseks ja arvustajaks“, vaid ta kujuneski. Tema üks tuntumaid arvustusi on kirjutatud Matthias Johann Eiseni koostatud antoloogiale „Eesti luuletused“ (1881).⁶ Kunder heidab Eisenile ette pealiskaudsust ning annab soovitusi antoloogia loogilisemaks ülesehituseks. Tekstide valikus paneb Kunder pahaks Friedrich Reinhold Kreutzwaldi, Mihkel Veske, Linnutaja (Carl Robert Jakobson) jt tuntud luuletuste ning uuema regivärsi puudumist (neid kõiki käsitles ta hiljem ise oma kirjandusloolises sarjas), samas kui trükki on pääsenud palju kaheldava väärtusega luuletusi. Kunderi enda luuletusi oli antoloogias ainult üks. Tagantjärele võime nentida, et Kunderil oli hea kirjanduslik vaist, mis leidis üles väärtuslikumad tekstid omaaegsest kirjandusest. Ka oskas ta märgata uusi talente: näiteks soovitas Kunder kirja teel Eisenil uude luuleantoloogiasse kaasata noore andeka luuletaja Anna Haava luuletusi (1887). Eiseni järgmine luuleantoloogia, „Uued Eesti luuletused“ (1888), arvestaski juba Kunderi nõuandeid.

⁶ Kunderi arvustused „Eesti luuletustele“ on leitavad ka Karl Taeva ja Velli Vereva koostatud kogumikus „Eesti kirjanduskriitika 1875–1900“ (1984).

Tuntud on ka Kunderi arvustus Kreutzwaldi pooleli jäänud ja postuumselt avaldatud poemile „Lembitu” (1885), millest ta oli Meelejahutajas eelnevalt ümberjutustuse avaldanud. Kunder hindas kõrgelt poemi keelt ja ülesehitust, kuid pani pahaks, et Lembitut ei ole kujutatud ajalooliselt tõepäraselt, s.t piisavalt kangelaslikuna.⁷ Järgnes ärritunud poleemika, kuna Kunderi kriitilist hoiakut peeti lauluisa suhtes lubamatuks. Kunder kirjutas viimaks alternatiivse, oma nägemusele vastava värssnäidendi „Lembit“ (ilmus osaliselt Valguse kalendris 1891).

Pangem tähele ka Kunderi-aegse Meelejahutaja kirjandusveerge ühes sealse päevakriitikaga. Ennekõike võimaldas just selle „kirjandusliku-perekondliku“ ajakirja toimetamine Kunderil oma tõekspidamisi rakendada ja ajastu kirjanduslikku mõtet kujundada.⁸ Tagasihoidlikust levikust hoolimata võib Meelejahutajat pidada oma aja mõjukaks kirjanduslikuks ja populaarteaduslikuks väljaandeks. Kunder alustas ajakirja teist tulekut 1885. aastal omamoodi manifestiga: „Meie ajakiri „Meelejahutaja“, kes nüüd iga nädal ükskord välja tuleb, tahab kõige pealt Eesti rahva vaimuharimise tööst osa võtta. [...] „Meelejahutajaga“ tahame meie üht kirja Eesti rahva sekka saata, mis Eesti perekondlikule elule määratud; üht kirja, kelle sisu eluviisiliku, kaunikombliku ja auusatu kuju piab kandma, nii et ta meie rahva usuelule, meele puhtuselle ja paleuslikkudelle püüdmistele omalt poolt võiks õpetates abiks olla.“ Neid kriteeriume väljaande sisu kavandades tõepoolest silmas ka peeti.

Kunder pidas Meelejahutaja toimetajana väga oluliseks ka kirjanduskriitika avaldamist, mis tema arusaamist mööda suunas lugejat, peegeldas rahva vaimset taset ning oli osa elujõulisest kirjandusest. Kriitikat ilmuski Meelejahutajas järjepidevalt. Nagu oma varasemates arvustuses, esines Kunder siin enesekindlalt ja veenvalt, esitades argumenteeritud seisukohti ja sisukat analüüsi, mida võib küllalt erakordseks pidada selle aja kontekstis, mil kriitika tähendas tavaliselt raamatusoovitust. Kunderi teeneks võib seega pidada püüdu tõsta nõudlikkust eesti kirjanduse suhtes ajal, mil iga eestikeelse raamatu ilmumine oli selle sisust ja tasemest sõltumata suursündmus. Tema nõudlik tegevus kriitikuna õngi peamine uuendus, mis eristab teda tema

7

Ka see arvustus on leitav kogumikus „Eesti kirjanduskriitika 1875–1900“ (1984).

8

Ajakiri Meelejahutaja, algse alapealkirjaga Eesti Biblioteek, ilmus Heinrich Laakmanni väljaandmisel aastatel 1878 (1879)–1883 ja 1885–1887. Meelejahutajat toimetasid Aleksander Mohrfeldt (1878–1883), Juhan Kunder (1885–1886) ja Juhan Kurrik (1887), kuni see kahjumlikuna suleti.

eelkäijatest. Kunder oli ka eesti kirjanduskriitika metakeele loojaid.

Oluliseks eesti kultuurilugu mõtestavaks teoks kujunes Meelejahutajas ilmunud Kunderi kirjanduslooline sari „Eesti laulikud“ (Meelejahutajas 1885–1886, raamatuna postuumselt nime „Eesti vanemad laulikud. Koolile ja kodule“ all 1890).⁹ Ehkki poolikuks jäänud, arvatakse seda esimeste kirjanduslugude hulka. Uuenduslik on võrreldes eelkäijatega (D. H. Jürgenson 1843–1844, A. Ahlqvist 1856) see, et kirjanduslugu alustatakse rahvaluule käsitlemisest. Üldse ei vaadelda baltisaksa kirjasõna. Oluline on Kunderi pioneeriroll ärkamisaja suurkujude kanoniseerijana: teoses tutvustatakse Friedrich Reinhold Kreutzwaldi, Johann Voldemar Jannseni, Lydia Koidula, Mihkel Veske, Linnutaja (C. R. Jakobsoni), Friedrich Kuhlbari, Ado Reinvaldi ning Carl Eduard Malmi elu ja loomingut. Kuna kirjanduslugu sisaldab külluslikult tekstinäiteid, on see käsitletav ka antoloogiana (rahvaluulenäited pärinevad seejuures „Kalevipojast“). Teos mõjub ühtlasi eesti luule normeerimise katsena. Kunder väärtustas selles luule paleuslikkust ja kaunist keelt. Ainesena propageeris ta eesti pärimust ja vormina regivärssi. Ei saa märkimata jätta, et omaenda luules püüdis ta samavõrd ärkamisajast tuttavat heinelikku lõppriimilist malli elus hoida.

Üsna järjekindlalt rõhutas Kunder Meelejahutajas teoste algupära tähtsust. Ajakirja veergudel tutvustati koguni rahvusvahelist autorikaitse õigust: „Suuremate riikide wahel on nõnda nimetatud „Literär-Convention-kirjanduse-lepping, tehtud, kelle järele ühe kirjaniku omandus kaitsetud saab.“ Kuigi eesti keelde tõlkimise puhul see ei kehtivat, soovitati sellegipoolest ära märkida teose autor või see, kelle järgi on teos „kohastatud“ või „lokaliseritud“. Meelejahutaja originaal- ja tõlketekstidel olidki peaaegu alati ära toodud autorite ja vahendajate nimed või vähemalt nende initsiaalid – toona ei olnud see aga eesti kirjakultuuris veel juurdunud tava. Kunder manitses tõlkijaid ka autoritruudusele: „Piab nii jäema nagu laulik tahab, sest see luul on üksi siis kunstwärk.“

Kunder eelistas avaldada algupärandeid. Palju ilmus toimetaja enda loomingut, kaastöid saatsid ka juba mainitud Eisen ja Bergmann ning teised tuntud luuletajad: Georg Eduard Luiga, Martin Lipp, Gustav Wulff-Õis, Peeter Jakobson, Jakob ja Juhan Liiv, Elise Aun, Jakob Tamm jpt. Tõlkeid ilmus Kunderi käe all esialgu vähe. Soositud olid maailmakirjanduses tuntud nimed: tõlgiti Paul Heyse, E. Marlitti, Friedrich Schilleri, Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich Heine, Aleksandr

⁹

Raamatu teine trükk ilmus 1918. aastal. Viimane, mittetäielik trükk on leitav kogumikus „Eesti kirjanduskriitika 1875–1900“ (1984).

Puškini, Ivan Krõlovi, Mihhail Lermontovi, Sándor Petöfi jt tekste.

Kunderi ja Meelejahutaja olulisim teene oli oma lugejate, kaastööliste ja ka terve järgneva kirjandusliku põlvkonna koolitamine neile väärtuslikku lugemisvara pakkudes ja ühtlasi n-ö kirjakooli pidades. Meelejahutaja 1885. ja 1886. aasta kirjavastuste rubriigi põhjal näib, et Kunder oli mõnegi kaastöölistega kirjavahetuses. Tagasiside ja näpunäited jõudsid pea iga numbri lõpuleheküljel trükkigi, olles nii juhiseks mitte ainult olemasolevatele kaastöölistele, vaid ka tulevastele kirjanikele. Vaatamata kirjarubriigi napile mahule võib selle põhjal täheldada ajakirja toimetaja pedagoogilist toetavat hoiakut, konkreetsust nii näpunäidete kui ka äraütlemiste puhul, sageli humoorikustki.

Tuglas on meenutanud „Noorusemälestustes“ (1940) oma esimeste värsikatsetuste kirjutamist: „Suurimaks ergutajaks ja eeskujuks olid selle juures kaks aastakäiku „Meelejahutajat“, 1886 ja 1887, mis meil olid. Seal leidis õpetliku lugemise kõrval kõiki ilukirjanduse liike: romaane, jutte, näidendeid, luuletusi. Peagu kõik tole aja kirjanduslikud nimed esinesid seal. Kuid veel rohkemgi: seal oli kriitilisi artikleid, arvustusi, värsitehnilisi märkmeid, poleemikat, kirjanduslikke epigramme. Ei olnud päris tähtsuseta isegi rohkearvulised kirjavastused, millest selgus, et üks asi on hästi kirjutatud ja pääseb sellepärast trükki, teine aga halvasti ega pääse. Kogu see kümned korrad loetud materjal jäi mingiks toetuspunktiks tuleviku jaoks.“

Ei jää kahtlust, et oma kümnendil oli Kunder eesti kirjandusliku mõtte mõjukas kujundaja. Tema tegevuses võib kokkuvõtlikult esile tuua järgmised olulised momendid: kaasaegse kirjanduse ja kirjandusliku mõtte vahendamine, nõudlik suhtumine omaenese ja teiste loomingusse, ärkamisaegsete eeskujude missiooni jätkamine, vormi- ja keelepuhtuse printsüüp, argumenteeritud kriitikakirjutuse edendamine, uuenduslikud kirjandusloolised seisukohad, teose algupära väärtustamine, noorte annete avastamine ja järgneva põlvkonna koolitamine. Selle kõige teostamist soodustas asjaolu, et Kunderil oli kasutada terve väljaanne. Ajakirja visuaalsele küljele pöörati seejuures sama palju tähelepanu kui selles leiduvatele tekstidele. See kõik sarnaneb aga vägagi 20. sajandi Noor-Eesti rühmituse rõhuasetustega.

Nooreestlased – isad ja pojad

Teatavasti tuntakse Noor-Eesti nime all eesti kirjanduse ajaloos 20. sajandi alguses Tartus kokku tulnud noorte rühmitust, mis seadis eesmärgiks eesti vaimsuse, kirjanduse ja kultuuri põhjaliku muutmise. Noor-Eesti tuntuimad liikmed on kahtlemata Friedebert Tuglas ja Gustav Suits. Rühmituse kuulus loosung 1905. aastal ilmunud albumist kõlab nii: „Olgem eestlased, aga saagem ka europlasteks!“

Kunderil näib Noor-Eesti rühmitusega esmapilgul vähe pistmist olevat, küll aga oli tal tegemist nooreestlusega, sest eks olegi Euroopa „noor“-liikumised just tema ajale iseloomulik nähtus. Esimeseks teadaolevaks nooreestlaseks oli Friedrich Reinhold Kreutzwald, keda nimetati sedasi baltisaksa ajakirjanduses. Baltisakslased hakkasid seda mõistet 19. sajandil kasutama eesti rahvusliku liikumise sünonüümina, eestlased ise võtsid selle kasutusele üldise (rahvusliku) progressiivsuse tähistajana. *Nooreestlus* on eesti kultuuriloos olnud igal juhul laiem mõiste kui Noor-Eesti rühmituse tegevuse tähistaja 20. sajandi esimestel kümnenditel.

Mitmekülgset ja viljakat Kunderit võib kahtlusteta nimetada nooreestlaseks ennekõike tänu tema tegevusele eestluse alalhoidmisel ja kirjandusliku mõtte edendamisel 1880. aastatel, n-ö Kunderi kümnendil. Kui aga 20. sajandi Noor-Eesti rühmitusest on kirjandus- ja kultuuriloos saanud uuenduslikkuse sünonüüm, siis nooreestlane Kunder, vastupidi, oli konservatiivne – aga see oligi protest ja uuendus venestuse, aga ka eestlaste ja baltisakslaste vaheliste vastuolude kontekstis. Kreutzwaldi jt töö alalhoidmine ja jätkamine mõjus siis progressiivsena. Teisalt sarnaneb Kunder originaalsuse väärtustamise, kirjanduskeele ja vormisulguse arendamise, kirjutamise, tõlkimise ja toimetamisega kaasneva nõudlikkuse tõstmise, kriitikakunsti ja kirjandusloolise uurimistöö edendamise ning nii kaasaegse kui ka järgneva kirjanduspõlvkonna koolitamise poolest väga just oma järeltulijate, 20. sajandi nooreestlastega. Viimased omakorda ei ole saanud laenudeta oma eelkäijatelt.¹¹

Kunderi ambivalentne positsioon mitme põlvkonna nooreestlaste vahel võimaldab näha nooreestlust kui keerukat isade ja poegade suhet.

---

¹¹ Vt näiteks kriitilise *epigonismi* mõistete pärinemise kohta 19. sajandi lõpust siinkirjutaja artikleid: „Ühest eesti kirjanduslugude painavast mõistest: epigonism“ (Keel ja Kirjandus, nr 4, 2011) ja „Popi ja Huhuu“ ning tema eelkäija eesti kirjanduses“ (Keel ja Kirjandus, nr 10, 2012).

Kunder ühendab Õpetatud Eesti Seltsi ja ärkamisaegseid suurkujusid 20. sajandi alguse Noor-Eestiga – varieerunud on vaid järjepidevus ja muutunud kontekst.

Kokkuvõtteks

On ootuspärane tähelepanek, et Juhan Kunderi, nagu paljude tema kaasaegsete pärandi retseptatsioon on ajas muutunud (ja võib veel muutuda). Kultuurilooliselt on oluline olnud Kunderi tegevus terve kümnendi ühe tähtsama kujundajana 1880. aastatel. Kirjandusloos seisukohalt võib tema olulisimaks teeneks pidada seni mõnevõrra alaväärtustatud panust kirjandusliku mõtte arendamisse kriitiku, ajakirja toimetaja ja kirjandusloolase.

Kunderi kui kirjandusliku mõtte kujundaja tegevuse analüüs annab kinnitust oletusele, et mõnedki prioriteedid, mille jõudmist eesti kirjandusse on hiljem hakatud seostama Noor-Eesti rühmitusega, pärinevad juba varasemast ajast – just Kunderi kümnendist ja muuhulgas Meelejahutajast. Peale selle osutab analüüs veel kahele olulisele järeldusele: esiteks ei ole eesti kirjandusloos senine liigendatus põhjendatud ja teiseks on nihkunud selles käibivate terminite (nt *nooreestlus*) semantika.

Pille-Riin Larm

Loo autor **Pille-Riin Larm** on kirjandusteadlane. Peamised uurimissuunad: 19. sajandi eesti kirjandus ja kirjanduskriitilise mõtte areng Noor-Eesti eelsel perioodil.

2012 – Juhan Kunderi aasta

2012. aasta oli kõigile Juhan Kunderi Seltsi liikmetele tegus. Otsustasime selle aasta nimetada Juhan Kunderi aastaks, sest seltsi asutamisest täitus 20 ning Juhan Kunderi sünnist 160 aastat. Võtsime juba 2011. aastal, planeerides järgmise aasta tegevusi, vastu otsuse, et pingutame, korraldame, austame, teavitame, õpetame, jutustame seltsist, tegevusest, ajaloost, liikmetest, missioonist, nägemusest. Ühesõnaga – oleme aktiivsed ja tegusad, et Kunderi selts ja rahvakool kostaksid kaugele.

Aastat alustasime **Koostegemise päevaga** Sõmeru keskusehoones. Olime sinna endile külla kutsunud teisi seltse, kes tegelevad kultuuriürituste korraldamise ja täiskasvanute koolitamisega. Päev möödus teiselt ja asjalikult, saime teada palju huvitavat ning luua uusi kontakte. Päeva käigus esitleti ka Helgi Pajo koostatud raamatut „**Mõeldes Juhan Kunderile**“. Õhtul tõi Sõmeru näitetrupp esietendusena lavale **Juhan Kunderi näidendi „Kroonu onu“**. Saal oli puupüsti rahvast täis ja viimastest ridadest ei olnud suurt midagi näha. Aga naerda said kõik, sest kuuldavus oli hea. OLIME RAHUL.

Aasta jooksul mängiti „Kroonu onu“ täpselt 10 korda ning ülevaastustelt võeti kaasa nii mitmedki näitlejapreemiad.

Järgnes **Kunderi mälestuspäeva tähistamine** seltsi majas 18. aprillil, kui meil oli külas Amino Põldaru ja Uhtna õpetajate näitetrupp. Esimene pajatas huvilistele Juhan Kunderi muinasjuttude tõlgendustest ning näitetrupp lavastas Kunderi muinasjutu „Vaeslaps ja talutütar“.

Kevad on ikka aeg, kui rohenäpud rahutuks muutuvad ja nii käisimegi seltsi Aiasõprade klubiga kaks tiiru Eestimaa kaunimates aedades.

Olime jälle väga rahul

Jõudis kätte august, aeg oli pakkida kotid ning asuda merele lähemale. Nii viibisime seltsi liikmetega kahepäevases laagris Karepal, mis oli töödest – tegemistest pungil: koostasime seltsi arengukava järgmiseks viieks aastaks, õppisime loodusfotograafiat ning tundma erinevaid aastaimi. Tundsime ennast hästi ja OLIME JÄTKUVALT RAHUL.

Oktoobris leidis aset kaua planeeritud ekskursioon-mälumäng mööda Kunderiga seotud paiku Rakveres. Ettevõtmine oli mõeldud õpilastele ja läks igati korda – hulk lapsi ja õpetajaid õppis huvitavat kooli- ja loodusemeest paremini tundma.

Sügis aga töötas veel paljutki. Kõigepealt võttis Lääne-Viru Keskraamatukogu ette korraldada **Kunderi konverentsi**, kus Juhan Kunderist rääkisid mitmed kirjanduse uurijad. Oli huvitav ja õpetlik meile kõigile ja mida muud, kui et **JÄIME VÄGA RAHULE**.

Ning siis aasta kulminatsioon – **VAIMSUSE AUHINNA välja-kuulutamine**. See sai jälle teoks Sõmeru vallakeskuse hoones 26. detsembril, Juhan Kunderi sünniaastapäeval. Et konkurss oli välja kuulutatud juba varem, siis laekus hulk kandidaate, kes seda auhinda ühel või teisel moel kindlasti väärinud oleks. Žürii, kuhu kuulusid Rakvere Linnavalitsuse, sihtasutuse Virumaa Muuseumid, Lääne-Viru Keskraamatukogu ja Kunderi seltsi esindajad, otsustas auhinna anda teenekale muuseumitöötajale ja ajaloolasele, Kunderi eluloo uurijale Odette Kirsile. Paremat ja väarikamat kandidaati Kunderi Vaimsuse auhinnale on raske ette kujutada, arvas žürii üksmeelselt.

Lõppkokkuvõttes – rohkemal või vähemal määral osalesid Kunderi aasta ürituste korraldamises kõik seltsi 40 liiget. Jäime Kunderi aastal tehtuga **VÄGA RAHULE** ning usume, et **RAHULE JÄID** ka need, kes neil ettevõtmistel osalesid.

Maia Simkin

ENESEST kirjutab Maia Simkin nii: „Olen läbi ja lõhki saarlane, Saaremaal sündinud, natuke koolis käinud, nooruse Saaremaal vanaema juures veetnud ning lõpuks Virumaale pikalt pidama jäänud. Kõrghariduselt pedagoog, pole ma kogu elu jooksul suutnud ka ise õppimata elada. Nii olen peale kunstiõpetaja kõrghariduse omandanud veel kultuurikorraldaja, maastikuehitaja ja keskkonnakaitsja eriala. Koolis käimise lõpetasin 55-aastaselt, arvates, et aitab. Ent kunagi ei tea...

Tänu omandatud erialadele olen vastavalt ka mitmekesist tööd teha saanud – kõigepealt palju aastaid õpetajana, siis kultuurispetsialistina, praegu haljastus- ja keskkonnaspetsialistina Sõmeru vallavalitsuses. Minu töö on minu harrastus ja minu harrastused on minu töö. Olgu need siis ürituste-näituste

korraldamine, lilleseade, aiakujunduse koolitused, tegelemine looduses keskkonnaküsimustega, maa harimine, aedade kujundamine ja lillede kasvatamine.

Praegu on minu peres muutunud kõige tähtsamateks liikmeteks kaks koera ja kass. Ülejäänud saavad endaga suurepäraselt ise hakkama."

Maia Simkin vestleb seltsi liikmetega suvelaagris.

Lisagem: Maia Simkin on Juhan Kunderi Seltsi kauaaegne aktiivne liige ning alates 2009. aastast ühtlasi seltsi **juhataja**. Tema juhatajaks valimisega muutus seltsi töö kohe hoogsamaks. Maia kuulub ka rahvakooli nõukogusse ning on palju aastaid juhendanud lilleseade, aiakujunduse ja aiaplaanide koostamise kursusi, korraldanud õppekursioone Eestis ja aiasõprade reise Hollandisse ning kursuslaste tööde näitusi. Maia ei tee midagi pealiskaudselt, tal on alati ideid ja tema eestvõttel sündis seltsi populaarne aiasõprade klubi. Tegusa inimesena ning oma sõnaseadmis-, rahvatantsu- ja näitlemisoskusega on Maia aidanud seltsi kultuuriüritusi muuta meeleolukateks ja huvitavateks.

Vaimsuse auhind

Statuut

MTÜ Juhan Kunderi Selts koos Rakvere Linnavalitsusega, SA-ga Lääne-Virumaa muuseumid ja Lääne-Virumaa Keskraamatukoguga annavad 2012. aastast välja Juhan Kunderi nimelist **Vaimsuse auhinda**.

See auhind asutati seoses Juhan Kunderi 160. sünniaastapäevaga 2012. aastal.

Auhinda määratakse iga kolme aasta järel, seostades seda Juhan Kunderi sünniaastapäevaga.

1. Üldiselt.

Lähtudes vajadusest jäädvustada Eesti rahvusliku liikumise suurkuju, mitmekülgse kirja- ja ärkamisaegse koolimehe Juhan Kunderi (1852-1888) mälestust ning tema tegevust Rakvere haridus- ja kultuurielu edendamisel, asutatakse Juhan Kunderi nime kandev Vaimsuse auhind.

Niisuguse auhinnaga väärtustamise eesmärk on ergutada ja tunnustada rahvuskultuurialast ning haridus- ja seltsitegevust Rakveres.

2. Asutajad.

2.1. Asutaja ja korralduslike ülesannete kandja ametlik nimetus on: Juhan Kunderi Selts, lühendatult JKS.

2.2. Kaasosalejad: Rakvere Linnavalitsus, SA Virumaa Muuseumid, Lääne-Virumaa Keskraamatukogu.

3. Auhindamise käik.

3.1. Auhind määratakse 2012. aastast alates iga kolme aasta tagant.

3.2. Auhinna nominente otsitakse valdkondadest, milles Juhan Kunder Rakveres aktiivselt tegev oli: õpetaja, loodusloolane, ajakirjanik, linnvolikogu liige, kirjamees ja kirjandusloolane, seltsitegelane.

Avagu Vaimsure auhinna sisu Juhan Kunderi põhimõtte aastast 1882:
„Mina katsun nii palju kui mu jõud kannab, igas eesti asjas kaastööd teha. Leige ei taha mina millalgi olla ja põlgan igat leiget meest.” (*M. Veskele kirjutatud kiri Rakverest*).

3.3. Kandidaate saavad esitada nii juriidilised kui ka füüsilised isikud.

Ettepanekud esitatakse JKS-i aadressil. Konkurss kuulutatakse välja JKS-i veebikeskkonnas ja maakonnalehes hiljemalt 20 päeva enne kandidaatide esitamise lõpptähtaega, milleks on 15. detsember.

Kandidaate saavad esitada ka auhinna asutaja ja tema kaasatud partnerid (vt. p.2.1 ja 2.2). Kandidaatide puudumisel võidakse preemia jätta välja andmata.

3.4. Auhinna määrab korralduslikke ülesandeid kandva JKS-i poolt nimetatud viieliikmeline žürii, milles on üks esindaja igast kaasatud organisatsioonist ning kaks esindajat JKS-st. Viimaste hulgas on JKS-i juhatuses esimees, kes on ka žürii esimeheks. Žürii koosolekule võib vajadusel kutsuda oluliseks peetavat arvamusiidrit (-eid). Žürii arutlemiskäik on konfidentsiaalne. Žürii otsuse kinnitab JKS-i juhatus. Laureadi nimi avalikustatakse pressis ja JKS-i veebilehekülgedel.

4. Auhind.

4.1. Vaimsure auhind võib olla nii rahaline kui esemeline.

Preemia suurus ja laad määratakse auhinna väljakuulutamise ajaks ning võib igal hindamiskorral olla erinev.

Auhinnafond moodustub Juhan Kunderi Seltsi ja teiste preemia kaasosaliste või sponsorite ühisest panusest.

4.2. Vaimsure auhind antakse võitjale üle 26. detsembriks, Juhan Kunderi sünniaastapäevaks.

5. Lõpetamine.

JKS nimeliste auhindade väljaandmine peatatakse või lõpetatakse JKS-i üldkoosoleku otsusega. Lõpetamisest teavitatakse kaasosalevaid organisatsioone ja ajakirjanduse kaudu üldsust.

Vaimsuse auhinna esimene laureaat

Odette Kirss

Odette Kirss on sündinud 1934. aastal Rakveres. Ta on Rakvere Gümnaasiumi vilistlane ja lõpetanud Tartu Ülikooli ajalooteaduskonna. Hulk aastaid tegi ta tänuväärset tööd Rakvere muuseumi vanemteadurina, tegeldes aastakümneid meie kodulinna ajaloo uurimisega. Tema sulest on ilmunud mitu Rakverest jutustavat raamatut: „Rakvere ajalugu” (2003), „Rakvere vanadel fotodel” (2006), „Rakvere lood ja legendid” (2004), „Teejuht. Rakvere” (2008), „Rakvere linnuse ajalugu” (kaasautor, 2008). Paremini kui O. Kirss ei tunne Rakvere aja- ja kultuurilugu keegi.

Odette Kirss

Olles Juhan Kunderi Seltsi üks asutajaliikmeid, on Odette Kirss tundnud sügavamalt huvi J. Kunderi kui Rakvere haridus- ja kultuuriloo suurkuju vastu ning uurinud paarkümmend aastat tema elu ja tegevust. Just tänu O. Kirssile on meile paremini teatavaks saanud Kunderi roll omaaegse ärksa kooli- ja kirjamehena, eriti aga tema mitmekülgne tegevus Rakveres.

Et Juhan Kunderist oli vähe kirjutatud, tõi Odette Kirss oma uurimistöe tulemusena Kunderi seltsi kirjastatud raamatus „Ärkamisaegse koolimehe künnivagudel“ (2007) palju huvitavat ja ka seni teadmata fakte J. Kunderi elust. Seltsi teises raamatus “Mõeldes Juhan Kunderile“ (2012) jätkas O. Kirss seda joont, jagades meile taas uusi ja huvipakkuvaid teadmisi Kunderi perest, sõpradest ning aatekaaslastest. Seltsi kolmandas raamatus avaldab ta oma uurimuse Kunderi mälestuse jäädvustamisest. Niisamuti on ta oma Rakvere-raamatutes kirjutanud ikka ka Kunderist ja Kunderi nimega seotud kohtadest.

Kõigele lisaks on Odette Kirss avaldanud paarikümne aasta kestel Kunderi-teemal mitmeid publikatsioone ajakirjanduses. Kunderi seltsi liikmena on ta palju kordi esinenud erinevatel kohtumistel ja konverentsidel, olles kõige autoriteetsem ja pädevam Juhan Kunderist rääkija.

Uhke lõpupidu Kunderi aastale

Juhan Kunderi 160. sünniaastapäeval, 26. detsembril 2012 tehti sündmusterikkast aastast kokkuvõtteid. Pidulisi oli palju ja seltsi peakorterisse - Pika tänava tubadesse poleks kõik auvõõrad ära mahtunud. Seepärast tuldi kokku Sõmeru keskusehoones.

Mida kõike sel aastal suurmehe mälestuseks ära sai tehtud: korraldatud loodusretki, õpitud pildistama ja herbaariumi tegema, tutvutud Rakvere kultuurilooliste paikadega, kirjutatud muinasjutte, peetud konverentse, emakeelepäeva ja vabaihenduste seminari, lavastatud näitemänge, ellu kutsutud Juhan Kunderi nime kandev Vaimsuse auhind.

Tänukirju jagus paljudele. Omapärasem, mida seltsi juhataja Maia Simkin üle andis, oli küünal ja tänukiri Päästeametile, kes hiljutises detsembrikuumuses meie maja – Pikk tänav 29 – veejoa all hoidsid ajal, mil mõne meetri kaugusel olev naabermaja põles varemeteks.

Mälestushetki mitmes mõõtmes

Käib vaidlus, kas seda Rakvere raamatukogu lugu ei peaks ikka alustama 1882. aastast, mil Juhan koos ärimeestega Pika tänava raamatupoodi laenukoju asutas. Vastulause: see polnud avalik ja järjekestev.

Siis puhkeb ühel seltsi koosolekul lillede teema, – millist lille Juhan ülaseks "ristis" – oli see võsaülane *Anemona nemorosa* või mitte? On ju teada, et tema ristimistöo panna ladina keelest kohe maakeelde oli suur hüpe. Nii said lilled-kivid-linnud endale päris ametliku nime. See töö on olnud loodusõpetuses epohhiloov. Ega siis asjata kutsuta teda täna õuesõppe vanaisaks – kui poistega Vallimäele turnima läks, vaadati ka lilli-kive-liblikaid.

Sajab helbelund, linnakamistul pannakse tasaste juttude toel Kunderi kalmule küünlaid: seltsi asutaja Erna poolt, linnapea Toomase poolt, Helgilt rahvakooli nimel, ajakirjanik Innalt, seltsi juhataja Maialt, bioloog Ilmelt. Kalm särab valge saarena. Meenub loetu: kui kirjanik 1888. aasta aprillikuus maeti, põlvitas ligi 1500 inimest enne lahkumist tema kalmu juures.

Istun seltsi ahjusoojas palkseintega toas ja mul on tunne - ka tema on meiega. Töötasime välja Juhan Kunderi nimelist Vaimsuse auhinna statuuti. Mõttekilluna lisasime, et auhinnaga võiks koos käia veel midagi eripärast. Nii võiksim seltsi poolt pakkuda laureaadile võimaluse veeta meie Pika tänava majas terve imeline jõuluöö. Praad oleks nn maja kulul... Eks siis saaks testitud seegi, kas kahara habemega koolimees ise ka oma sünnipäeval endist elukohta külastama tuleb... Mõni arvab, et üllatus see polevatki!

Vaimsuse auhinna nominente

otsisime valdkondadest, milles Juhan Kunder Rakveres aktiivselt tegev oli: õpetaja, loodusloolane, ajakirjanik, linnavolikogu liige, kirjamees, kirjandusloolane, seltsitegelane. Sõmerul oli osa rahva esitatud nominentidest kohal: Kaja Visnapuu, Tõnu Joab ja komisjoni ühisel häälel laureaadiks tunnistatud Odette Kirss. Lilled ja üks pikkade seieritega kell – sobiv kink ajaloouurijale. Önnitlemise järel pidas meie esimene laureaat akadeemilise kallakuga kõne: ” *Juhan Kunderiga sain ma uurijana esmalt tuttavaks temale pühendatud nekrolooge lugedes. Nii saad mebest õige ettekujutuse ja põhja alla kogu edasisele teadustööle. Pean rõhutama, et kõik ajalebed kirjutasid noil päevil Kunderist. Ma rõhutan – kõik! Unustati erimeelsused..*”.

Sõmeru peol ei unustatud sedagi, et MTÜ Juhan Kunderi Selts sai 20-aastaseks. Seltsil on nelikümmend liiget. Seltsi rahvakooli erinevatel kursustel õpib aastas pool tuhat inimest – mitte ainult linlasi, vaid inimesi kogu maakonnast, mitte ainult täiskasvanuid, vaid ka õpilasi. Rahvakooli juhib suure pühendumuse ja kohustundega Helgi Pajo.

Seltsi algatamise eestvedaja oli Erna Vilu, kes selle tegevust ka 12 aastat juhatas. Helle Ütti seltsijuhtimise ajal viidi aastatel 2004-2008 õpitubades läbi suured renoveerimistööd. Praegune seltsi juht Maia Simkin on seltsi tegevusele otsinud laiemat kandepinda ning uusi koostööpartnereid. Tal on märgatavat edu.

Kuidas edasi?

Sõmeru peoõhtul meenutasime, et kolmekümne aasta eest ilmus Jaan Krossi ”Rakvere romaan”. Teada on seegi, et klassik käinud enne

kirjutamist meie Odettega „plaani pidamas”, et kus selle raamatu tegelased võisid siin elada ja milline see Pikk tänav ja toonane Tiesenhausenite mõis välja võis näha.

Selts tahaks taolist retke korrata, tõsi - Jaan vaataks meile kõrgustest... Odette käiks need paigad taas läbi ja räägiks, mida seal täna veel vaadata ja mäletamisväärsed on. See kõik jääks filmilindile. Meie seltsil on ka oma filmimees – väsimatu fanaatik Hubert Gutmann. Kogu Kunderi aasta on ta talletanud! Kui see pole kultuuriväärtus, mis siis veel?

Nüüd ei saa allakirjutanu enam hoogu maha võetud ja jätkab filmist ”Viimne reliikvia” laenatud repliigiga ”...sellega ei lõpe veel meie püha üritus” ehk kuidas Kunderi radadel edasi minna? Aasta pole siin mingi mõõdupuu.

Mu ees on mõttepilt suvest 1887: Juhan läheb külla oma kallile Theophiliele, oma tulevasele abikaasale. Tislermeistri pere elab Soolikaoja kaldal Aia ja Posti tänava vahel. Mõnikord olevat Juhanil jalad minnes ka märjaks saanud, kui oja aiamaale ja teerajale kippus.

Ja nüüd küsin mina, euroajastust valgustatud linlasena: miks me ei ava Soolikaoja tema täielikus ilus ja looduslikus olekus? Kasvõi Juhani mälestuse nimel!

Taani riigis tehakse sirgetest magistraalkraavidest jälle vonklevaid kalajõgesid. Eestimaa jõgedele ehitatakse praegu euroraha toel kalatreppe. Miks ei sobi samast rahakotist küsida toetust Soolikaoja vabastamiseks torudest? Raha tema kallastele ilusate remmelgate ja pajude istutamiseks?

Kunderi aastal olid meie seltsile tugevateks partneriteks raamatukogu, muuseum ja linnavalitsus – kokku sai meist suur nelik.

Ilme Post kirjanduslikul orienteerumisel Kunderi ausamba juures.

Ilme Post

15 aastat rahvakooli

Viisteist aastat ühe kooli elus pole just kuigi pikk aeg, ent Juhan Kunderi Seltsi Rahvakooli loos küll. On ju see kool maakonnas ainulaadne, pakkudes täiskasvanutele vabahariduslikku koolitust väga erinevates valdkondades.

Kui meie koolituskeskus 1999. aasta lõpul loodi, ei osanud keegi veel arvata, et sellest saab tõeline r a h v a kool, kuhu nii noored kui vanemaealised meelsasti tulevad, et midagi uut ja huvitavat kogeda. Tähtsad pole vanus, haridus ega eelnev kogemus – kõik saavad hakkama ning koguvad siit kasulikke teadmisi, leiavad eest mõnusa õpikeskkonna ning tunnevad rahuldust viibimisest loominguilises ja heas seltskonnas.

Aastatega on kooli tegevus muutunud süsteemseks ja järjepidevaks. Rahvakool on leidnud häid kursuste juhendajaid ja teinud endale nime. Ei saagi enam ette kujutada seda, kui meil poleks inglise keele kursuste juhendajat Kristina Pohlakut või soome keele kursuselasi õpetavat Merike Kuhhit, nagu ka lilleseade ja aiakujunduse huvilisi suunavat Maia Simkinit või kodunduskursuslaste lemmikut Eve-Kaia Tamme. Viimasel ajal on lisandunud juhendajate perre Kaja Altermann, kelle suhtluspsühholoogia tunde hakati ka kohe hindama.

Tosin aastat juhendas Rakvere koolide õpilasi entusiastlik purjespordiringi juht ja purjetamislaagrite korraldaja Aive Ott. Ta tegi seda 2014. aasta sügiseni ehk niikaua, kuni Rakvere linn oma lapsi rahaliselt toetas.

Tänaseks on tuhanded õppijad saanud rahvakoolist kursuste lõputunnistused. Küll on käidud õppimas inglise, soome, saksa, eesti, rootsi ja hispaania keelt; küll siidi- ja klaasimaali, kunstiajalugu, keraamikat, taimedisaini, viltimist, rahvuslikku käsitööd, raamatuköitmist, gobelääni, lapitehnikat või lilleseadet, aga ka tervislikku toitumist, kodundust, arvutit, õmblust, giidindust, aiakujundust, ruumikujundust, mesindust, kultuurilugu, suguvõsa uurimist, suhtluspsühholoogiat ning taimravi, vitspunumist, ilukirja, fotograafiat ja muud. Õpperuumide ukсед seltsi majas Pikk 29, kus kunagi elas ja koolmeistri ametit pidas Juhan Kunder, on huvilistele avatud nii argi- kui ka puhkepäevadel. Üsna sageli ei ole meie ruumid kursusi ära mahutanud ning siis on appi tulnud teised õppeasutused.

Paljud on saanud Euroopa Liidu raha toel õppida ka tasuta. Seetõttu tegi erilist rõõmu Eesti haridus- ja teadusministri Jaak Aaviksoo tänukiri EL-i viimase programmi „Täiskasvanute koolitus vabahariduslikes koolituskeskustes“ eduka elluviimise eest.

Ent laskem seekord kõnelda rahvakoolist kahel noorel inimesel...

Meie kogemus

2013. aasta sügisel külastasid rahvakooli Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituudi andragoogika osakonna tudengid Kristel Prii ja Kristi Raudlepp. Oma arvamuse on nad kirja pannud alljärgnevalt.

Kristi Raudlepp

Minu koduks on Lääne-Virumaa ning pean häbiga tunnistama, et mina, andragoogika bakalaureuseõppe II kursuse tudeng, ei teadnud enne www.vabaharidus.ee kodulehe külastamist, et minu kodumaakonnas on olemas nii mitmekesise valikuga vabahariduslik koolituskeskus nagu Juhan Kunderi Seltsi Rahvakool.

Olin täiesti kindel, et tahan tutvuda mõne koolituskeskusega, mis ei asuks Tallinnas. Seda ainuüksi seepärast, et näha, kuidas toimetavad maakondade koolituskeskused ja kui populaarne on üldse üks vabahariduslik koolituskeskus mõnes väiksemas kohas kui Tallinn. Kui nägin, et ka Rakveres asub vabahariduslik koolituskeskus, oli siht selge – sinna pean ma minema.

Minu suureks õnneks oli rahvakooli juhataja meid Kristeliga meeleldi nõus vastu võtma. Juhan Kunderi Seltsi ja rahvakooli „koduhoone“ on vana maja, mis seest renoveeritud. See rahvakool võlus mind oma hubasuse ning soojusega. Ma tundsin end seal majas väga mugavalt ja keskkond õppimiseks oli soodne, mis jättis sügava mulje. Et tegemist oli vana majaga, siis oli seal oskuslikult loodud harmoonia vana ja uue vahel, mis vaimustas.

Intervjuu Juhan Kunderi Seltsi Rahvakooli juhataja Helgi Pajoga oli informatiivne ja siiras. Rahvakooli juhataja silmist oli näha sära ja soovi tegutseda koolitusvaldkonnas.

Minu jaoks oli see kogemus äärmiselt positiivne. Sain kinnitust sellele, et teoorias räägitud vabahariduse kasulikkus ja vajalikkus ilmnevad ka

reaalselt. Mulle meeldib, et vabaharidusliku koolituskeskuse tegevus ei ole kõigi seas niivõrd tuntud, mis tähendab, et need inimesed, kes kursustel kokku saavad, on valmis õppima ning teevad seda tahtest omandada midagi uut, mitte ei tulla õppima kohustusest. Intervjuust selgus ka tõsiasi, et õppimas käivad peamiselt siiski naised. Proovitakse küll välja mõelda ja korraldada „mehisemaid“ kursusi, aga paraku kipuvad ka sinna ilmuma rohkem naised kui mehed.

Külastuskäik ja vaatlus tegid heameelt, sest nii õppijate arv kui motivatsioon näitab seda, et elukestev õpe ei ole enam paljalt sõnakõlks. Inimesed näevad vabahariduses võimalusi oma pädevuse arendamiseks, mis omakorda soodustab vabahariduse jätkusuutlikkust.

Mina sain igatahes sellest külastusest ja vaatlusest hea kogemuse, mis tõstis ka motivatsiooni ja huvi Juhan Kunderi Seltsi Rahvakoolis toimuvate kursuste vastu ning tulevikus näen kindlasti ka end mõnel kursusel osalemas.

Kristel Prii

Kui Kristi tegi mulle ettepaneku külastada Rakveres tegutsevat rahvakooli, olin kohe nõus. Esmalt sellepärast, et mul ei olnud aimugi, mis toimub Rakveres, ning omasin väga hägust pilti vabahariduse olukorrast väljaspool Tallinnat. Rakverre sõites ei olnud mul suuri eelarvamusi ega ootusi seoses külastatava rahvakooliga – vähemalt nii arvasin alguses.

Olles kohale jõudnud, avasime vana puust välisukse ja leidsime ennast väga vahva iseloomuga koridorist. Kohe hakkas silma maja isikupärasus ning pisikesed isetehtud nipsasjakesed viitasid loovusele, mis majas ruumist ruumi kandub. Kägisev ja kriuksuv kollane trepp viis meid teisele korrusele, mille väikeses ja väga koduses toas küdev ahi ning kohvilõhn panid meid mõlemaid tahtmatult heldima.

Lisaks kodustele lõhnadele võttis meid väga sõbralikult vastu rahvakooli juhataja, kellel olid meie jaoks valmis pandud tutvustav materjal ja avatud meel, et vastata kõikidele küsimustele, mis noori andragooge huvitavad. Just see usutus tõestas veenvalt, et ma polnud Rakverre sõitnud täitsa ilmaasjata. Nimelt, vesteldes juhatajaga tabasin ennast mitmel korral üllatumast – rahvakooli tegevus oli minu jaoks üle ootuste aktiivne ning suure valikuvõimalusega. Üllatas paindlikkus, millega lähenetakse uute

kursuste valikusse, mis nagu selgus, on otseselt õppijatest lähtuv. Mitmes kohas tuli välja, et õppija vajadused seatakse õppekava aluseks. Teiseks tähelepanekuks oli tõdemus, et rahvakool ise proovib olla pidevas muutumises ning pakkuda õppijatele valikuid, mille peale nad võib-olla ise esimese hooga tulla ei oskakski.

Mäletan veel, et kui Kristiga rahvakooli sõitsime, prognoosisin ma töö korraldamisel suurt rahalist takistust. Üllataval kombel selgus, et see nii ei olnud. Nimetati küll probleeme, mis olid rahaga seotud, kuid tundus, et õppekvaliteet ja kättesaadavus raha taha küll ei jää. Pigem on rahaga seotud maja renoveerimine ja ruumide leidmine, kuid tegelikkuses tundus, et see polnud rahvakooli tegevust eriti takistanud. Teada-tuntud tõsiasi on ka see, et just maapiirkondades napib inimestel raha ning hea oli kuulda, kuidas kooli üks eesmärkidest on kursuste tasud võimalikult väiksed hoida. Selgus, et osa õppetööd viiakse läbi ka päris tasuta.

Rõõmsaks ja uudishimulikuks tegi inimeste suur huvi rahvakooli tegevuse vastu ning selgus, et lisaks uute oskuste ja teadmiste omandamisele leiti koolist ka rohkemat – teisi inimesi, kellaga jagada sarnast ning rikastuda erinevustest. Õppetöö välised huvigrupid ja klubid olid just selle tõdemuse kinnitajateks. See jättis rahvakoolist mulje kui suurest võimalusest inimestele sotsiaalses, kultuurilises ning hariduslikus plaanis. Erinevalt paljudest riiklikest õppeasutustest ei pea rahvakoolis olema eelnevat tunnistust või diplomit kursustele registreerimiseks – kõik, kellel on huvi ja jaksu, on oodatud.

Lisaks oli meil võimalus külastada rahvakooli üht kursust, mille teemaks oli aiaplaani joonistamine ja planeerimine. Kursus toimus Rakvere Gümnaasiumi ruumis ning kohale jõudes tundsin sõbralikku ja vaba õhkkonda. Kursusel osalejad olid sel päeval kõik naisterahvad, mis ei olnud ülemäära üllatav. Tunni ülesehitus oli väga selgesti hoomatav ja konkreetne. Tundus, et juhendaja oli kompetentne ning tundis ennast grupi ees väga loomulikult ja enesekindlalt. Tal oli kontroll kõige üle, mis toimus, tekkis avatud ja turvaline õpikeskkond, mis õhutas tervet gruppi lähtuma iseenda vajadustest. Üks suur pluss juhendaja tegutsemises oli ka võime tekitada grupis loov ja mänguline õhkkond, kus inimesed, kes ennast pidevalt käeliselt ja loovalt ei realiseeri, said ja julgesid katsetada ning paberile üht-teist sirgeldada. Kursuse teoreetiline osa oli samuti väga konkreetset ja huvitavalt edasi antud. Juhendaja suutis vastata kõikidele

lisaküsimustele ning kompas grupi üldist teemateadlikkust, et siis vastavalt oma juttu ning õppemeetodeid kohandada.

Kokkuvõttes võin öelda, et mul tekkis väga suur austus ning lugupidamine rahvakooli tegevuse vastu ning sain aru, et see, mida need inimesed seal teevad, teenib ühiskonda mitmel tasandil. Oli üllatav, et vaatlus, mida läbi viisime, suutis minuski tekitada huvi ja tahtmise aiakujunduse vastu, vaatamata sellele, et mul pole isiklikku aeda kuskilt võtta. Arvan, et see tõdemus räägib enda eest!

LÕPPJÄRELDUS (mõlemalt): Märksõnad, mis meie intervjuu ja vaatluse võiksid kokku võtta, on tolerantsus, paindlikkus, positiivsus, kreatiivsus, õppimissoov ja loomingulisus.

*JÄRGNEVALT SAATE LUGEDA JUHAN KUNDERI SELTSI
LIIKMETEST, NENDE ELUST JA HARRASTUSTEST. Need lood on
nagu killukesed meie ajaloost ja tänapäevast, inimeste
ellusuhtumisest ja nende panusest meie linna ja maakonna elus.*

TAIMI PARVE (Lõokene):

Elu, mida teisiti elada ei tahaks

Taimi Parve on ilmale tulnud 19. veebruaril 1926 Võrumaal Misso vallas Pulli külas Pullipõdra talus – talupidajate Emilie ja Peeter Lõokese peres.

Haridus: 1949 - Tartu Riikliku Ülikooli loomaarstiteaduskond, 1970 – Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna psühholoogia kaugõppeosakond – tööpsühholoogia eriala (esimene kaugõppeosakond).

Taimi Parve

Täienduskoolitused (ametlikud): kodanikukaitse (Kaasan), looduskaitse (Tallinn, Bornholm), sotsiaaltöö ja poliitika (Rootsi), terviseedendus ja selle audit (Tallinnas, Sidney Ülikooli projekt).

Veterinaarse loodushoiu ja rahvatervishoiu printsüübid omandas Taimi Parve juba ülikooli ajal prof Julius Tehverilt.

Täiendõpet ja järjekindlaid koolitusi sai ta loodus- ja keskkonnakaitse alal Tallinnas, Stockholmis ja Taanis. Soomes lisandus praktiline looduskaitsealane koolitus ja eraldi seminar säästva infokogukonna alal Kouvolas (SIS); individuaalõppes oli üheksakümnendatel aastatel

pikemalt perekond Heydemannide juures Schleswig-Holsteinis (dr biol Renate, dr med Jürgen), viibis ka Saksamaa veekonverentsil (mida juhatas tookord ülalnimetatud pere poeg prof Berndt Heydemann, kes oli tol ajal Schleswig-Holsteini liidumaa keskkonnaminister).

Taimi Parve oli ülemaailmsete veterinaariakongresside delegaat 1979 Moskvas ja 1983 Perth'is Austraalias, kus osales nakkushaiguste, veterinaarse keskkonna ja avaliku tervishoiu (Eestis: rahvatervis) sektiioonides.

Looduse ja keskkonna käsitlemise printsiibid omandas ta Eesti Looduskaitse Seltsis (Jaan Eilart, Eerik Kumari, Hans Trass jpt), rahvusvaheliselt on kasutanud Gro Harlem Brundtlandi materjale. Mürkide toime käsitlust alustas Rachel Carsoni „The Silent Spring” 1962 Kanada, („Hääletu kevad“ 1965) andmete toel. Praegu peab olulisimaks Soome majandusprofessor Paula Kyrö postmodernismi paradigmat (2001), printsiibiga, et toimetulekuks on vajalik tunda ja poliitikas rakendada kolme eriala uurimisvaldkonda: ökonoomikat, ökoloogiat ja sotsioloogiat.

Elukestev õpe on Taimi Parve eluviis, mida järgib ka tema perekond.

Taimi emakeel on eesti keel (tammsaarelik), ta valdab võõrkeeltest kõrgtasemel saksa keelt, suhtleb inglise ja vene keeles, ladina keelt valdab algtasemel. Taimi räägib ka võru keelt.

Tööd ja töökohad

1949. aastal oli Taimi Parve sundkorras suunatud loomaarstiks Virumaale, kus ta polnud seni kordagi käinud! – Kadrina zoovetjaoskonna juhataja-veterinaararsti kohale, hoolimata teaduskonna taotlusest jätta ta teaduslikule tööle. Kadrinast lahkumine oli seotud ebakõladega tollase haldusreformi korras loodud uue Tapa rajooni juhtkonnaga. See oli esmakordne kokkupuude mõistega „identiteet“ – Tapa rajoonil see puudus.

1951. aastal oli Taimi Parve Rakvere Veterinaarapteegi esimeseks juhatajaks.

Aastail 1951–1955 töötas ta Rakvere rajoonidevahelises veterinaar-bakterioloogia laboratooriumis (vetbaklabor) veterinaararst-seroloog-epizootoloogina ning selle kõrval ka Ubja sovhoosi peaveterinaararstina.

See periood õpetas ja andis praktika tauditõrje tööks parimal viisil, tänu vetbaklabori juhataja dr Johann Kasele, kes oli ettevalmistuselt ja kogemuste poolest veterinaar-sanitaaria alal (1926. aastal oli dr J. Kask alustanud Rakvere linna tapamaja juhataja-loomaarstina) erakordselt kõrgesti kvalifitseeritud ekspert.

Aastail 1955–1986 töötas Taimi Parve Rakvere rajooni peaveterinaararstina järjepidevalt 30 aastat ja neli kuud. Ühtlasi oli ta ka Rakvere rajooni riiklik veterinaarinspektor ning samuti tookordse Rakvere rajooni Loomade Haiguste Tõrje Jaama juhataja. Viimati nimetatud veterinaarasutuse juhatajana oli loomaarstina õigus kasutada ametikorterit ja tööautot. Viimane fakt eeldas ise sõitmiseks (autojuhi koht oli küll olemas!) kutselise autojuhi lubade omamist. Load sai kuuekuulise kursuse läbimise ja eksami järel. Nii sai Taimi Parvest 1956. aastal Rakvere üks esimesi autojuhi kutsetunnistust omavaid naisautojuhte. Peavetarsti kohale aga kinnitati Taimi pärast eelkäija dr Hugo Ruubeli surma – seitsme kandidaadi hulgas.

Aastail 1986–1989, pensionieas, jätkas Taimi Parve töötamist Rakvere Rajooni ATK juhtiva spetsialistina keskkonna- ja sotsiaalküsimuste alal, mida võimaldas tema psühholoogiharidus.

Aastail 1990–1994 oli ta Lääne-Viru maavanema abi. Neil aastatel (mil eksisteeris kohaliku omavalitsuse teine tasand) oli ta ka Lääne-Viru maavolikogu saadik ning keskkonnanõunikuna Lääne-Viru maavalitsuse liige.

Aastail 1994–1995 töötas Taimi Parve Lääne-Viru maavalitsuses rahvastikualase arendustöö projektijuhina.

Aastail 1995–2001 jätkas ta tööd Lääne-Viru maavalitsuses rahvatervisespetsialistina, olles mitme projekti juht ja rahvusvahelises pilootprojektis „Paikkondlik areng“ kaasjuht.

Osalemine valitavates riigi- ja omavalitsusorganites

Taimi Parve on kolm korda olnud Rakvere Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu liige, kaks korda RSN Täitevkomitee liige, samuti Eesti Vabariigi Lääne-Viru maavolikogu liige 1990. aastal ja Lääne-Viru maavalitsuse keskkonnanõunik aastail 1990–1992.

Taimi Parve kandideeris Eesti Vabariigi esimesse riigikogusse Lääne-Virumaa ja Järvamaa ringkonnas EMKE nimekirjas ja oli üleriigilises pingereas 53. hääletesaagiga parlamentikandideerija, mis kindlasti tähendas rahva mandaati. Kuid kuna erakonna nimekirjad määrasid tollal pääsu parlamenti hääletesaaki arvestamata, jäi seetõttu parlamendiliikme amet pidamata.

Rakvere linnavolikogu liige on ta olnud 1993. kuni 2002. aastani; aastail 1993-1999 ka linnavolikogu keskkonnakomisjoni esimees.

Autasud

Taimi Parvele on omistatud järgmised riiklikud tunnustused:

1976 – Tööpunalipu orden rajooni veterinaartöö juhtimise, eduka tauditõrje ja veterinaarkompleksi rajamise eest Rakveres;

1980 – Eesti NSV teeneline veterinaararst;

1985 – Eesti NSV riiklik preemia (kollektiivi koosseisus) rahvusvaheliselt tunnustatud ja laialdaselt kasutatud trihhofüütia-vaktsiini LTF 130 tootmise evitamise eest Viru kolhoosi biotsehhis;

1997 – Eesti Vabariigi Punase Risti V klassi teenetemärk.

Perekonnast

Taimi Parve abiellus üliõpilasena. Tema abikaasa Valdar Parve oli kuni 1949. aasta alguseni TÜ loomaarstiteaduskonna hobusekasvatuse ja geneetika dotsent. Aga 1948 Lõssenko-sessiooni järel oli sunnitud teadusest lahkuma (peeti sobimatuks geneetikuna ja peapõhjusena leiti, et 1944 ta oli mobiliseeritud valesse väkke). 1994. aastast on Taimi Parve lesk.

Koos abikaasa Valdar Parvega on Taimi üles kasvatanud kolm last – kaks poega ja tütre, kes on erialalt vastavalt, – arst, keemik ja psühholoog ning tegutsenud valdavalt akadeemilistes ametites. Lapselapsi on viis, vaarlapsi juba üheksa.

Taimi Parve: „Olen rahul, et mul on koos abikaasa veterinaaria-kandidaat Valdar Parvega loodud kodu Rakveres, mille ehituse põhi-kapitaliks oli abikaasa Tartu Riiklikust Ülikoolist eksiilis olles kirjutatud

kolme loomaarstiteadusliku raamatu honorar. Selles kodus elan koos pojapoja Kaur Parve kuueliikmelise perekonnaga.

Et meil on suur perekond, ongi see vaieldamatult minu suurim saavutus elus.“

Ühiskondlik töö – koos hinnangutega olnule ja olevale

Taimi Parve on olnud Eesti Looduskaitse Seltsi Rakvere osakonna esimees 1976. kuni 1996. aastani. Kindlasti on see olnud tähtsaim tegevusliin veterinaarse tauditõrje kõrval tema elus. Seda tema võitleva hoiaku tõttu fosforiidisõjas, mis Lääne-Virus tähendas kohaliku elukeskkonna kaitsmist. Ehkki samal ajal käis poliitiline võitlus Eesti riikliku iseseisvuse saavutamiseks, tõi just looduskaitse inimesed kartmatult kokku, sest koduse Pandivere põhjavesi oli kaitsmata. Ulatuslik reostus jõudis põhjavette nii Nõukogude sõjaväe Tapa lennuväljalt (õlireostus) kui ka orgaaniline (läga) hiigelfarmidest puuduvate puhastusseadmete tõttu. Kaheksakümnendatel said põhjaveele Pandiveres ohuks ka geoloogiliste puurtööde ajal tehtud suured väljapumpamised. Alarmeerivaks oli kõrge imikusuremus maakonnas, mis ajendas tegema koostööd arstide ja meditsiiniteadlastega, tervisekaitse ametkonnaga. Maakonnas oli (ja on tema väitel) muidki keskkonnatingimustest pärit negatiivseid tegureid, millest ei saadud enam mööda vaadata. Ega tohiks praegu ega tulevikuski ignoreerida.

Aastail 1986–1994 oli Taimi Parve Lääne-Viru maakonna keskkonnamisjoni liige. Ta loeb end maakonna keskkonnakaitse võrgustiku organiseerijaks. See võrgustik kaldub nüüd olema ebapopulaarne, sest sageli see segab suurtootmise laiendusi. Taimi oli ka Virumaa Fondi juhatuse liige ning usub siiani, et Virumaa halduslik poolitamine oli viga ja et Rakvere on suure Virumaa õige pealinn nii ajaloo kui kultuuritaseme poolest.

Aastail 1986–1994 kuulus Taimi Parve koos maakonna juhtide ja vabariigi teadlastega Pandivere Riikliku Veekaitseala nõukogusse selle sekretärina.

Aastail 2000–2004 oli ta neljal korral Tamsalu valla korraldatud rahvusvahelistel Porkuni pillaritel esinema kutsutud kui Vete-ema, sellel laste suurel peol loodusest ja eriti veest jutustav vanaema.

Aktiivne oli Taimi Parve tegevus ühingus Teadus – nii loomaarstina kui psühholoogina. Seda soodustas teadlasest abikaasa Valdar Parve, kes töötas praktikuna Rakveres, (poliitilistel põhjustel vallandatud TRÜ geneetika ja koduloomade aretuse dotsendi kohalt).

Maakonna naisliikumises on Taimi Parve olnud lektoriks oma looduskaitse- ja psühholoogiaalaste teemadega. Ta on olnud Lääne-Virumaa Naisliidu juhatuse liige aastast 1991 kuni 2013.

Eesti Terviseedenduse Ühingus juhatas Lääne-Viru osakonda 1997–2002.

1926. aastal Eesti Vabariigis sündinud Taimi on nõrдинud, et Eesti rahva tervis on ohus ja ka kidur.

Taimi Parve on kirjutanud arvukalt artikleid, mis on ilmunud nii Eesti kui NSVL ajakirjades. Kohalikus ajalehes kirjutab ta viimase ajani. Ta oli ka võõrkeeltest ajakirja Sotsialistlik Põllumajandus jaoks teadusartiklite refereerija.

Taimi Parve on oma ulatuslikul ühiskondlikul tööil kindlalt järginud põhieesmärki: rakendada teadus ja seadus inimühiskonnas tervise kaitseks nii veterinaartöös kui keskkonnakaitseks. Need on kujunenud töötades peavetarstina 1955–1986, aga ka liikudes avasilmi nii lautades kui kontorites kui valitsusasutustes. Ta nägi elu ning psühholoogina mõistis, miks miski toimus. Laudatöötajad olid teistest halvemas seisundis mitte ainult füüsiliselt, vaid ka väärtushinnangute skaalal oli nende asend madal.

Taimi Parve: „Mainitud hinnangute muutmise võimaluste suhtes olin kodumaise üldise kultuuritaseme juures skeptik. Seda olen tõestanud ulatuslikult. Uuringute ajal ja katsete varal nägin, kuidas muutub koormatud keskkond ja loodus elupaigana. Olen skeptik ka praeguste nn rentaablite gigantfarmide suhtes, Eestimaa looduslikud tingimused eeldavad looduslähedasemat majandamist, optimaalsust nii loomade arvu kui mehhanismide suuruse poolest. Gigantomania on ohtlik nii loomade kui inimeste tervise suhtes. Kui vaid keegi sellest hooliks!”

Ta lisab: „Olen seda meelt, et inimesed on oma keskkonna muutustes osalised alati koos teiste organismidega, populatsioonidega. Kindel on, et kaitstes keskkonda kaitseme inimest. Seejuures on „keskkond“ sisult väga lai mõiste.

Iseenda nii veterinaarse kui keskkonnakaitse ala tööst pean kõige tähtsamaks kahte pikemat tööde tsükli.

Esiteks Küti-Roela-Viru-Jaagupi piirkonna veisekarjades tuberkuloosi likvideerimist (1957-1962). Veiste tuberkuloosi, mis levis meiereide kaudu lõssiga, oli raske tõrjuda, kuna piimaplaanide täitmist nõuti ja lehmade arvu vähendada ei lubatud. Küti-Roela-Viru-Jaagupi farmidesse koondati ENSV Põllumajandusministeeriumi korraldusega tuberkuliinile reageerivad lehmad kogu Eestist, nn koondisolaatorisse. Kokku sai tuberkuloos-seid lehma sellesse piirkonda üle tuhande. Nii suurt hulka tuberkuliinile reageerivaid loomi, kelle hulgas paratamatult oli ka lahtise *tbc*-ga loomi, ei olnud võimalik pidada paikkonda nakatamata. Just pideva veterinaarse kontrolli teel sai selgeks ohtlik olukord, et *tbc* oli muutunud ka looduskoldeliseks. Fakt oli, et piima kaudu nakatusid tuberkuloosi lapsed ja koduloomad, nakatusid isegi metsloomad. *Tbc* diagnoositi Rakvere Lihakombinaadis selle piirkonna tapetud sigadel, isiklikult leidsin nakatumist kohalikel hobustel ja koertel ning jahimeeste poolt Kütis lastud põdral (tuberklid kopsukelme).

Teiseks tähtsaavutuseks pean veterinaarvaksiiinide tootmise organiseerimist Viru kolhoosi Haljala biotsehhis (koostöö tsehhi juhataja Karl-Jaan Aavikuga) – sest vaktsineerimisega tervendati kogu Eestimaa karjad pügarajast ja Haljala toodetud vaktsiine kasutasid nii NSVL kui ka paljud välismaade veterinaarid edukalt. See lõpetas ka inimeste nakatumise ohud. Kemikaalide kasutamine loomakasvatases desinfitseerimise otstarbel vähenes kordades.“

Tööd tehes hakkas Taimi Parve nägema, et Eesti rahva tervishoiu üldise seisundi eest pole kuigi hästi hoolitsetud.

Ta leiab: „Halb oli olukord farmides töötavatel naistel, esmajärjekorras lüpsjatel. Lüpsjate ja teiste farmitöötajate töötingimuste parandamiseks olen koostööd arendanud nii teadlaste kui farmide projekterijate ja ehitajatega, ka varustajatega, et saavutada nii füüsilise kui vaimse tervise parem seisund. Sellelt alalt ongi mu teaduslik töö, mis kaitstud diplomitööna TRÜ psühholoogiaosakonna lõpetamisel. Üks näide mõtlematusest farmide personaliruumide projekteerimisel: lauda aknad olid küllalt kõrgele, et loomad neid ei ulataks lõhkuma. Fassaadi huvides projekteeriti ka tööruumide aknad kõrgele, mis inimese jaoks mõjus kohe ruumidesse sisenedes alandavalt, rääkimata töökohtade valgustuse valet nurgast. Kui juhtisin sellele tähelepanu, imestasid projekterijad – tavaliselt mehed-, et niisugune probleem laudas töötavatel naistel on üldse tähtis!“

Demograafiliste küsimusteni jõudis Taimi Parve tänu prof Kaleb Katusele, kelle tööde kaudu avanesid ka demograafiline ökoloogia e demökoloogia teemad. Ta mainib: „Maakonnas on vastavad uuringud tehtud, olin uuringuis osaline maakonna esindajana – sealt on ülevaade rahvastiku arengust nii kaugele, kui see on kirjasõnas fikseeritud. Kuid kokkuvõttes pean väitma, et nendeni, kes otsustavad, see kibe vajadus – tunda paikkonda tervikuna – ei jõua, ja et on vaja tunda oma kogukondi koos territoriaalse kuuluvusega (“kes mina olen; kuhu ma kuulun”). Poliitikud peavad olema kohustatud valdama demograafia põhitõdesid ja oskama neid kasutada.“

Taimi Parve on lugupidav akad Hans Trassi avalduse suhtes, et ühiskond vajab rohkem teavet ja arvestamist meditsiinilise ökoloogia alalt. Looduse ja üldse kogu elukeskkonna kaitse on inimeste jaoks hädavajadus. Kui eestlasel pole enam oma kõlblikku joogivett, siis kui kaua jõuab ta elada paakidega kohale veetud veest või kalli pudeliveega! Nagunii lõdvendatakse tervishoiuliste piirväärtuste norme.

Taimi Parvelt kokkuvõtteks: „Kahjuks olen jõudnud oma viimaste vabade aastate jooksul järeldusele, et Maa elanikkond ei ole juhitud *homo sapiensi* poolt, kelleks inimesed end ju peavad. Ka inimeste populatsioon on vaid Suure Looduse osa. Nad on niisugused, nagu nad on arenenud ja nagu paikkonnad neid oma elukeskkonna tingimuste, sotsiaalsete tavade ning kommetega on kujundanud.

Loodus aga nii loob kui ka lammutab, ja karistab neid, kes tema seadusi ei täida.

Niisugused on kokkuvõttesõnad mu elukäigu kohta, mida teisiti elada ei tahaks, isegi kui antaks võimalus.“

Rakveres 14.11.2013

Aastaid on täitnud töö ja kohustused

Töötasin nelikümmend kolm aastat Rakvere Kaubandusliku Inventari Tehases (KIT). Alustasin 1958. aastal traaditoodete tsehhis lihttöölisena ning lõpetasin tekstiilitsehhis vanemmeistri ja juhatajana – viimasel kohal olin kaheksa aastat.

Eredamaid hetki tööst KIT-is

Töö kõrvalt tuli täita ka ühiskondlikke kohustusi, olles KIT-i naiskomisjoni esinaine ja rajooni naisliidu juhatause liige. Kaubandusliku inventari tehas oli rajooni suurimaid ettevõtteid – tsehhid Rakveres, Kadriinas, Rasiveres, Viljandis, Tartus. Aktiivsed ja teotahelised naised valiti komisjoni. Üritusi oli lihtne organiseerida, sest juhtkond ja ametiühingukomitee toetasid naiste tegevust igati. Ei möödunud ühtki suuremat ettevõtmist, kui meie abi ei oleks vajalik olnud: külaliste vastuvõttud, tähtpäevapeod, juubelite tähistamine jms.

Saime korraldada kokakursusi Rakvere tsehhides, Kadriinas, Tartus, Viljandis. Eriti põnevad olid tsehhidevahelised tordi- ja küpsetiste näitusdegusteerimised. Oi, kui palju tõi see kokku huvilisi ja fotograafe! Meesperele meeldisid eriti õlleküpsised. Kaks korda aastas kujunes tavaks korraldada laste sünnipäevi – ikka 30 – 40-le pisipõnnile ning emale-isale.

Hinge on jäänud Inju ja Aaspere lastekodu külastused. Enne seda esitasime tehases üleskutse lastele raamatute, mänguasjade jms kogumiseks, mille tehaserahvas soojalt vastu võttis. Alati võtsime külakostiks kaasa soojad kringlid ja kompevid. Meid oodati – juba trepil olid lapsed vastas, ulatades kimbukese metsalilli. Vahel poetas keegi ka oma väikese käe mulle pihku, küsides: „Kas sina oled minu ema, kas sina tulid mulle järele?“ Lahkudes oli klimp kurgus.

Kõige suuremaks ja oodatumaks ettevõtmiseks kujunes kolmepäevane töötajate ja pereliikmete suvelaager Peipsi ääres. Minu ülesandeks oli laagrirahva toitlustamine 3 korda päevas. Osalejaid 400 ja enam – vahel kuni 900! Nädal varem hakkasin kombinaatidest toidukraami tellima. Reede hommikuks pidi toidukraam, telgid, katlad, laua ja pinkide materjal koos olema. Ja siis hakkas kolonn Peipsi poole liikuma.

20 aastat seda rida ajada oli pikk aeg, kuid palju huvitavat ja meeldivat on ka meenutada. Et laagrirahval oli kaasas hulk koeri, siis tegin ettepaneku korraldada koerte näitus. Eriti nutikad olid Kadrina tsehhi mehed: kahejalgetest said koerad, kõrvadeks presentkindad, karvakatteks triibulised linad jne. No olid alles vahvad kutsud! Auhinnad ka vägevad: esikoht direktori näritud kont, teine koht – partorgi ja III koht ametiühingu oma - nalja ja lõbu oli terveks laagriajaks.

Kord sai meie kokkutulek teoks Remniku pioneerilaagris. Direktor ütles: „Muretsed kraami ja saad ise puhata, las noored laagrikokad teevad toidu. „No mis mul selle vastu – saan kolm päeva peesitada.” Lõunaks keedeti hernesuppi. Olin rannas, kui kokapreili tuli jooksuga ja palus: tulgu ma appi! Nad olid 250-liitrise katlasse pannud lihakraami, kruubid ja terve 50-kilose kotitäie herneid (mina arvestasin ainult pool kotti). Katel oli paisunud herneputru täis. Ei jäänudki muud üle, kui osa herneid välja tõsta.

Iga laager oli omaette elamus ning esmaspäeval naasid kõik õnnelikena ja rahulolevatena tööle.

Raske, kuid huvitav oli Rakvere Tekstiilis töötamise aeg. Algul ei teadnud, mis ees ootab. Kõik tuli korraga: plaani täitmine, materjali hankimine, realiseerimine. Et ellu jääda, pidin toodangule otsima lisaturgu. Paar korda nädalas autole toodang peale ja mööda vabariiki müüma! Nii olid meie kardinad ja muu toodang Tallinna haiglates, Pärnu lina- ja leivakombinaadis, Valga lihakombinaadis, Aseri tellisetehases, Kiviõli kombinaadis jm.

1989. aastal korraldas Tuglase selts Helsingis mardilaada. Tekkis mõte saata midagi sinna. Kirjutasin korraldaja Eva Lillele, tutvustasin tehase toodangut ja palusin tal Eestis käies astuda läbi ka Rakvere Tekstiilist. Nii juhtuski - ja järgmisel aastal saime kutse laadale. Laad oli edukas. Tekkisid esimesed kontaktid ja lepingute sõlmimised. Tegime koostööd Helsingi tekstiilikunstniku Johanna Kullišeniga. Koostööpartneriteks olid ka Tallinna Moemaja kunstnikud Krista Kajandu ja Kaie Saare. Igal aastal maikuus said Moskvast teoks laadad, kus võis sõlmida uusi lepinguid ja uuendada vanu. Rõõm oli kohata vanu tuttavaid ja tunda vene inimeste külalislahkust.

Aastatel 1990-1991 valis ETKVL välja 7 ettevõtet Merkuri Internatsionaali juhikoolitusele, korraldajateks eestirootslastest abielupaar. Koolitus oli huvitav, toimus Sütiste teel instituudis kui ka osavõtjate

töökohtadel. Koolituse lõpp oli aga Rootsis Marabu šokolaadivabrikus. Tutvusime tsehhidega ja degusteerisime kompvekke, kuulasime loengut. Kursuse pidulikul lõpetamisel jagati tunnistusi, rahalist abi ja paarikiloseid kommikarpe. Tagasi sõites nautisime jõuluehtes Stockholmi ja laeva. Rõõmustasime, et lõpuks saab soolast, kuid ka rootsi soolane on magus.

1993. aastal sattus meie ettevõtte nende firmade hulka, kes esindasid Eestit Berliini importmessil, mis peeti Berliini suurejoonelises messikeskuses. Osales 59 maad igast maailmajaost. Meie valisime messi teemaks sauna. Kaasas olid kaasas linased saunalinad, kitlid, seelikud jms, rekvisiitidena kasevihad, saunakapad, suur tükk kodus keedetud seepi, mille paigutasime saunalavale. Teema oli hästi popp, külastajaid palju – nende seas ka Berliini linnapea, saadetuna arvukast ajakirjanike pilvest. Kinkisime linnapeale pastlad ja suure saunalina. Õhtul edastati filmilõik Berliini televisioonis. Meie edu krooniks oli kutse (ainsana Eesti firmadest) Frankfurdi maailmamessile. Kahjuks jäi see ilusaks unistuseks. Tekstiilis toimus võimuvahetus. Noored mehed, kes olid minult ameti üle võtnud, ei leidnud enam vajadust messile minna, ehkki tuli ametlik kutse.

Meenutusi reisidelt

Kui meenutada esimesi ekskursioone, siis oli niisugune aeg, et sõidukiks kasutati veoautot. Nii sõitsime kogu Eesti läbi, kased kahel pool autoportet. Lõbu oli laialt, tolmu palju.

Põnevad olid reisid turismirongiga Kaukaasiasse ja Kesk-Aasiasse. Rongis korraldati vagunitevahelisi võistlusi, viktoriine, lauamänge, taidlust jm. Imepärased olid peatused mägikülades – aedades palju rohelust ja roniroose. Hiljem kaunistas reisilt kaasatoodud roniroos aastaid meie maja seina.

Esimestest välisreisidest on mees viiepäevane premiareis Soome ja 20-päevane puhkus Rumeenias. Soomes jalutasime õhtul linnas, imetlesime värvilisi reklaame ja linnamelu. Poola restorani ees olid kelnerid väljas ja hakkasid meid sisse kutsuma. No kuhu sa lähed, kui raha ei ole ja keelt ei oska! Püüdsin siis asja leevendada ja ütlesin, et meil ei ole tualette, mõeldes sobivale riietusele. Sellest saadi aru, et meil vaja WC-sse minna. Juhatatigi. Pärast naeru kui palju!

Rumeeniast meenub kaunis loodus ning ekskursioonid linnades ja mägedes. Tõeline puhkus oli Musta mere ääres Eforias. Sai käia soolajärves, määrada end kokku mudaga, ja oi kuidas päike võttis! Kõpsetasin enese nii ära, et kolm päeva ei saanud hotellitoast välja.

Küllakutsega olin kuu aega Kanadas – see oli nõukaajal suur vedamine, et sinna üldse sain. 12 tundi lendu ja maandusime Montrealis, edasi teise lennukiga Torontosse. Et mul ei olnud kohalikku kindlustust, siis esimesed päevad möödusid Ontario järve ääres sugulaste suvilas. Päevad Kanadas olid sisukad ja muljeterohked. Niagarale sõites imetlesime delfiinide etendust ja tohutu suurt akvaariumi. Omaette elamus oli sõit tünniga Niagarast alla. Lõunasööki nautisime pöörlevas Niagara teletornis, kust avanesid vapustavad vaated.

Suur elamus oli ka päev indiaanlaste reservuaadis. Nägime nende ehedat elu. Kõik, ka loomad ja linnud, liikusid vabalt ringi ja toimetasid endamisi. Põhiliseks tegevuseks oli seal loomanahkade töötlemine, kuivatamine ja suveniiride valmistamine. Lõunaks pakuti mereandidest suppi ja praadi. Vapustav oli ühes lõbustuspargis sõit Ameerika raudteega töötasin, et seda enam kunagi ei tee.

Toronto on meelde jäänud suurlinnana - kõrgete hoonete, teletorni ja imetlusväärsete parkidega. Külastasime Eesti maja, kus vestlesime skautide ja gaididega. Oli palju kohtumisi väliseestlastega, kes püüdsid ikka midagi näidata ja kuhugi viia.

1987. aastal olin Nõukogude Liidu Naiste Komitee kutsel arvatud spetsiaalsesse reisigruppi Malaisia-Tai-Singapur. Eestist kaasas veel ajakirjanik Juta Üts. No see oli sõit, mida ei saa võrrelda ühegi turismireisiga. Varahommikul maandusime Bangkoki lennuväljal, vastu lõi 30-kraadine leitsak. Lopsakas ja eksootiline loodus, palju lilli, orhideesid ja õitsvaid puid, kullast sätendavaid templeid ja Buda kujusid. Esimene lõunasöök – vapustav! Üle suure saali viikingilaev, kus serveeritud külmlauatoidud ja suured praevaagnad. Menüü oli nii rikkalik, et esialgu ei osanudki sealt midagi valida.

Päevade programm oli tihe - hommikupoolikul ekskursioonid, väljasõidud, pärast vastuvõtud. Paatidega viidi ujuvale turule, kus kaubeldigi paatides. Kui olid julge, võisid lasta endale mao ümber kaela panna. Laevasõitudel nautisime troopilist merd. Viidi ka krokodillikasvandusse, kus meile näidati nende esinemist.

Suveniiride töökoja juures asusid skorpionide kasvandus ja liblikate puurikesed – nendest valmistati imeilusaid pärleid. Elevantid demonstreerisid oma oskusi, viskasid palke vette just siis, kui tiigi ümber oli rohkem rahvast.

Kui kõik veel märjaks ei saanud, siis pritsisid londiga.

Üks lõunasöök oli rooside aias, kus domineeris kaks värvi – punased roosid ja sinine interjäär. Chiang Mais imetlesime suurimate unikaalsete templite ja Buddha kujude kogu.

Kõikjal palmid, lilled, rohelus – meenub esimese vaatamisväärsusena Malaisiast. Kuala Lumpuri lennujaamast kesklinna sõites hakkab silma seinamaalingutega vangla. Kogu vangla välisseinad (võib-olla ka sees) on kolme kunstilembese vangi troopikamaalingud.

Meie hotelli vastas oli maailma kõrgeim ehitis - Petronase kaksiktorn, mis paistis õhtul tuledesäras eriti kaunina. Käisime orhideede näitusel – enam kui mitmesaja sordiga väljapanek oli vapustav! Külastasime Mulu rahvusparki, kõigile pandi kaela jasmiinivanikud ja korraldati rahvuslik vastuvõtt. Hoiatati, et keegi mägedesse ei läheks. Juta, hoolimata keelust, oli siiski läinud. Ja oh imet, Juta tuli koos ahvidega mägedest alla.

Meelde jääb oli õhtu Malaisia pulmas. Muusika saatel saabus noorpaar, tutvustati pulmakombeid ja rituaale. Meile kui pulmakülalistele kingiti kulla imitatsiooniga orhidee õied ja sinna sisse peidetud muna, mis pidi tooma õnne ja elu edasikestmist. Õhtu lõpetas ilutulestik.

Vastuvõtud ja vastuvõtud – küll naisorganisatsioonides, ministeeriumides, ballisaalides ja esinduslikes restoranides – igäüks muljetavaldav ja kõrgetasemeline.

Eriline oli Malaisia peaministri proua pidulik vastuvõtt. Kaaskondlased imetlesid minu pikki merevaigust pärleid, mis neil pidid väga kallid olema. Meie sealviibimist kajastasid pidevalt sealsed ajalehed.

Singapuri saabudes hoiatati, et maha sülitamise või prahi loopimise eest võidakse trahvida 500 kohaliku dollariga. Õnneks olime seal ainult 3 päeva, sama kaua olime julgestuse saatel ookeani ääres puhkamas. Kokkuvõtteks: palju soojust, eksootikat, lilleilu, maitseelamusi aasia köögist ja uusi tutvusi.

Eelpool mainitud reise kõrval olen käinud veel Roots, Saksamaal, Taanis, Norras, Inglismaal, Šotimaal, Itaalias jm.

Meeldejäävamaid kursusi ja laagreid

80-ndatel aastatel moodustasime koos õppealajuhataja Liidia Piirsaluga Rakvere 1. Keskkoolis tütarlaste klubi, mis oli tol ajal vabariigis ainus. Korraldasime huvitavaid üritusi: õpetasime kodu- ja enesehooldust, käisime teatrites Tartus, Viljandis, Tallinnas. Eriti oodatud olid kokandustunnid; valmistasime võileibu, küpsetasime, õppisime lauakombeid. Hiljem kohtusin haridusministeeriumis kahe neiuga, kes tänuga meenutasid meie kokkamisi.

Kui olin Pärnu sanatooriumis, kasutasin vaba aega ja läksin Tihemetsa vennale külla. Varakult olid teated väljas, et tuleb „kokk“ Rakverest kursust läbi viima. Alustasime tehnikumi 15 õpetajaga. Lõikasime juurviljadest roose, lillekesi ja muid kaunistusi. Kursus venis nii pikaks, et mehed hakkasid juba prouasid otsima. Hilisem kommentaar väitis, et enam ei osatagi lihtsaid toite teha, vaid kõik juurikad lõigatakse lilledeks ja roosideks.

Meenub üks augustikuu perega Peipsi ääres puhkusel. Sattusime Kiviõli kombinaadi suvilasse, kus puhkas grupp Moskva ministeeriumi prouasid. Peagi läks jutt toidutegemisele, näitasin, milliseid garneeringuid saab sibulast teha. Asi läks nii põnevaks, et daamid läksid külast uusi sibulaid hankima. Lõpuks pakiti kõik karpidesse, mis järgmisel päeval rändasid Moskva poole.

Huvitav oli osaleda rajooni naistenõukogu töös. Korraldasime nii ülerajoonilisi kui ka vabariiklikke üritusi, võtsime vastu välisdelegatsioone Saksamaalt, Mongooliast ja Moskvast eesotsas Valentina Tereškovaga.

Meenub 3-päevane vabariiklik seminar Ojaäärsel, osalejaid igast rajoonist ja Tallinnast, ilmad külmad ja tuulised. Laupäev oli matkapäev, hakkas sadama ning matkalised tulid märgade ja lõdisevatena tagasi. Pärast õhtusööki oli kavas pakkuda hõõgveini, kuid ei julgenud ega tohtinud, sest mõni päev varem oli kehtestatud viinakeeld. Siiski otsustasime, et saagu mis saab, tegime hõõgveini valmis ja läksime tubadesse pakkuma. Esimene oli Olga Lauristini tuba, võttis meid rõõmsalt vastu ja ütles, et just seda ongi vaja. Järgmisel päeval olid kõik terved ja rõõmsad.

Meenuvad MTÜ kalaturismi aastakoosolekud ja õppepäevad Aravusel ja Imastus – teemaks kalamarja pakkumise viisid ja kalatoidud.

Kord pidin Aravusel keetma kalasuppi. Korraldaja soovis, et õues ja suures pajas. Juba olidki esimesed külalised kohal – Mats Traat abikaasaga. Härra kääris käised üles ja asus mulle appi. Esmalt tuli tal pada puhtaks küürida ja siis - komponendid patta! Nii me siis toimetasime – Mats Traat suure kulbiga suppi liigutamas.

Supp sai vist maitsev, sest kirjanikuhärra läks metsa, korjas kimbu lilli ja tänas supi eest. Mitu korda sai seal teha suupisteid – kõike, mida saab kalast. Pillkupüüdvamad olid sibulast lõigatud korvikesed kalamarjaga.

Põnev oli Aravusel 3-päevane kalakasvatavate kursus õpilastele: sisukad ja huvitavad loengud, tiikidest kahvaga kala püüdmine. Omapüütud kalad kulusid ära õhtusöögiks. Poisidki olid agarad abilised kala rookimisel ja toidu valmistamisel.

Aravusel on minu keedetud kalasuppi söönud ka Vladimir Koržets, kes jäi toiduga ilusti rahule.

Minu hobid

Kust kõik alguse sai, ei mäleta, kuid köögis emal jalus olin ma pidevalt. Kui olin 11-aastane, jäi ema haigeks ja viidi haiglasse. Pidin siis isale ja kahele vennale toidu valmistama. See oli hea praktika.

Pärast seitsmenda klassi lõpetamist soovisin minna Tallinnasse kokakooli, kuid ema oli kategooriliselt vastu – ilmselt majandusliku seisukorra pärast. Olen selle lünga iseõppimise ning julge pealehakkamisega täitnud. Üheksateistkümnesea tegin esimese pulmalaua 60-le inimesele. Ilmselt sain hakkama, sest pulmalaua soovijaid on jätkunud.

Kord Tallinnas naiste konverentsil kohtusin Salme Massoga. Vestlus temaga ja tema raamatutest sai üheks tõukeks minu hobile. Olen aastate kestel katnud umbes 90 pulmalauda.

Juubelid, tähtpäevade tähistamised, kursused, laagrid jms - neid on olnud nii palju, et pole jõudnud arvet pidada. Külge on jäänud komme, et kui mingisugune lauaga üritus tulemas, leian end varsti köögist.

Aastail 2002 – 2013 olen andnud kodunduskursusi Juhan Kunderi Seltsi Rahvakoolis. Õppijad on olnud väga erinevate elukutsetega inimesed: arstid, õpetajad, koduperenaised, kokad jt. Kohale on tulnud Rakverest ja kaugemaltki. Mõni kursuslane on käinud mitu aastat järjest.

Kevadeks oleme kõik üks suur pere. Et inimesi koos hoida, pean ka ise palju raamatuid lugema, katsetama ja uusi retsepte otsima.

Sellel õppeaastal juhendan õpilaste gruppi, kus osaleb ka minu tütre tütar Johanna, kes trükitab ringiliikmetele retsepte ja ütleb, et ei jõua ära oodata reedest päeva, millal jälle tund tulemas.

Aastatel 2002-2013 olen ka meie maakonna pensionäride liidu rahvale (2 gruppi) korraldanud kursusi. Osalejate hulgas on isegi enam kui 80-aastasi - kõik reipad ja elurõõmsad.

Palju kohtumisi

Aastate jooksul ja saatuse tahtel on mind kokku viidud paljude huvitavate inimestega. Rakvere Tekstiili päevilt meenub kohtumine Vaino ja Mai Väljasega, mis kujunes pikaks suhtluseks. Eriti oluline oli mulle pärast rasket oppi saada nendelt südamlilik kiri koos jõulutervitustega.

Kui Soome ajakirjanik Pentti Kangaslouma tõi esimesed abipakid Rakvere sünnitusosakonnale, kutsuti ta ühtlasi tutvuma Rakvere Tekstiiliga. Jutu sees tuli välja kirjamehe missioon Rakveres. Esimese paki sai minu tütar, kes sünnitas poja. Sellest käigust ka tutvus, sest Kangaslouma külastas mitu korda koos fotograafiga meie ettevõtet ja tütre kodu, millest kirjutati palju Soome ajalehtedes.

Olles Sigtuna sõprusühingu liige, tuli ette huvitavaid kohtumisi, vastuvõtte, väljasõite koos Rakvere linna aukodaniku Edith Kotka Nymaniga.

Aastaid kestis koostöö ja sõprus Rootsi eduka ärinaise Aita Pätsiga. Kuuldes, et ma pole enam Tekstiilis, saatis ta südamliku kirja ja imeilusa serviisi.

Soojad sidemed tekkisid Moskva ülikooli professori perega – minu Moskvast käies oli nende külalislahkus piiritu. Aastatega on kogunenud kappi sahtlitäis tänu- ja aukirju nii KIT-i päevilt kui ka rajooni naistenõukogu töömait, nende seas tunnustus Tallinnast ETKVL-i juhatusele ja Ministrite Nõukogult. Lisaks tänukiri Moskvast Naistekomiteelt.

Viimasel ajal on mind kahel korral kutsutud vanavanaemade austamisele: aastal 2008 Põlvasse koos lapselapsega ja 2010 Imaverre. Kahel

korral olen käinud Tallinnas Poska tänaval Sotsiaalministeeriumis vastuvõtul.

Eve Tamm, dets. 2013

Eve-Kaia Tamm on sündinud 1939. aasta jõulukuul Rakveres, lõpetanud Rakvere 1. Keskkooli ning täiendanud end aastail 1988-1989 Kergetööstustehnikumi õppekombinaadis, õppides ärijuhtimist ja psühholoogiat.

Aastail 1990-1991 järgnes Merkuri Internatsionaal, kus Eve õppis juhikoolitusel. 2001. aastal kogus ta Tallinna Teeninduskoolis teadmisi kokanduse alalt.

Eve on töötanud ETKVL-i traaditoodete tehases lihttöölisena, töötasude osakonnas tehnikuna, Rakvere Tekstiilis vanemmeistri ja juhatajana.

Aastail 1999-2001 oli ta Rakvere kutsekoolis teenindusala õpetaja ja juhendas täiendusõpet.

Alates aastast 2002 on Eve juhendanud Kunderi seltsi rahvakoolis täiskasvanute kursusi, samuti lasteringi ning maakonna pensionäride liidus kodunduskursusi. Kunderi seltsis on ta kuulunud seltsi juhatusse ning ükski suurem seltsi ettevõtmine ei möödu selleta, et kohvilaul poleks Eve hõrgutisi. Nii maitsvaid suupisteid ja eriti võileivatorte ei tee keegi teine kui Eve.

Palju toimetamist ja organiseerimist on Eve-Kaia Tammel veel kolme seltsi eestvedajana: ta on Vesta-seltsi esinaine, Lääne-Viru Vähahaigete Ühenduse ja ka Lääne-Viru Pensionäride Liidu esinaine. Ta on kuulunud ka Kunderi seltsi juhatusse.

Peres on abikaasa ning 2 last ja 3 lapselast.

Eve-Kaia Tamme hõrgutised viivad keele alla.

Alati daamilik Kitty

Intervjuu Kitty Elleriga

Hubane kellaviitete Kitty Elleri kodus. Lehitseme fotoalbumit ja Kitty jagab lahkelt meenutusi oma elu värvikatest seikadest, keerulisest saatusest, pöördelisestest ajaetappidest, teatrist, elust, kolleegidest... Elustuvad lapsepõlve- ja nooruaseg, Siberi-aastad (kahel korral!), abiellumine, röömud ja kannatused.

Vaike Sinisalu: Paljudel meist seostub Teie nimi eelkõige teatriga.

Kitty Eller: Jaa, olen töödanud Rakvere teatris üle 30 aasta. Tulin siia 1959. a koos oma mehe Heinoga. Tema oli õppinud agronoom ja suunati Rakverre Põllumajandusvalitsusse, mina asusin tööle Rakvere teatrisse administraatorina. Teatrimaja oli nii halvas olukorras – katus katki, ruumid viletsas seisus. Siin pildil on meie teatrisaal 1965.a enne remonti.

Kogu asjaajamine jäi minu hooleks: varustamine, tellimused, etenduste graafiku jälgimine, ringreiside esinemis- ja ööbimiskohad, kooskõlastamine teiste teatrite ja rahvamajadega. Peale minu olid veel raamatupidaja ja kassapidaja. Tegemist oli küll palju, aga mulle meeldis niisugune organiseerimine, asjad said alati korda aetud.

V.S: Mäletan hästi Teid ka teatrilaval esinemas.

K.E: Nojah, lavastajad hakkasid mulle peagi rolle pakkuma. Olen teinud kaasa umbes 30 lavastuses või oli neid rohkem...

Vaatan huviga kunagisi osatäitmisi. Kitty osutab fotodele ja lisab ka mõned selgitavad kommentaarid

- „Perekond Kirretid“, 1961 – O.Toominga samanimelise romaani dramatisseering
- „Politseitund“, 1962 – kujunes populaarseks, publikut oli palju
- „On põgenenud madu“, 1964 – oli veidi nõrgem näidend
- „Abielu ja õnn“, 1973 – lavastas R.Trass „Tõe ja õiguse“ IV osa põhjal
- „Klaasist loomaed“, 1974 – selles oli mul kandev roll, huvitav karakter, seda meeldis teha.

Kitty Eller teatripäevil.

- K.E: Eks neid etendusi oli veel, aga siis mu mees haigestus... Olin oma põhitööga ju väga hõivatud, pidin rollidest ära ütleva.
- V.S: Olete siin pildil koos paljude näitlejatega. Milline oli õhkkond teatris?
- K.E: Väga sõbralik ja tore seltskond. Siin oleme kogu teatriperega 1981.a: Eva Novek, Eldor Valter, Viive Aamissepp (Käro), Volli Käro, Anne Veesaar, Kiiri Tamm, Toomas Suuman, Linda ja Rein Olmaru, Erika Kaljusaar, Adele Männik (kassapidaja), Feliks Kark, Peeter Jakobi jt. Mina sain kõigiga hästi läbi, kuigi olen väga otsekohene ja töö osas nõudlik. Nad ei pannud pahaks. Feliks Kark oli väga tore kolleeg – ja üldse on nii palju häid mälestusi.
- V.S: Kuidas lavastajatega töö sujus?
- K.E: Kõik olid tublid, oma truppi eest väljas. No mõni professionaalsem, mõni vähem, aga toredad inimesed – Kulno Süvalep, Raivo Trass, Rein Olmaru, Madis Kalmet... Aarne Ürsküla proovis lavastajakätt, ta oli siis noor. Trass lavastas huvitavalt, kuid ütlesin talle, et

tehku ikka rolle ka – need tulid tal minu meelest hästi välja.

Ainult üks erand oli – Ilmar Tammur. Ta jäi Rakverre lühemaks ajaks, ei meeldinud kellelegi. Minule ütles, et olen rahvavaenlane. Kutsusin kohaliku julgeoleku ülema teatrisse, et temaga rääkida. Tuli ka, viisakas, intelligentne mees oli. Kuulnud, milles asi, ütles, et pole vaja midagi karta, Tammur ei saa mulle midagi teha. Võisin rahulikult edasi töötada, aga kui Kaubastu direktor Prees mind oma asutusse kutsus, siis läksingi. Olin sekretär. Sain neid paljuski aidata ja nemad suhtusid minusse hästi. Kolmeks aastaks jäin. See oli huvitav aeg, nägin elu ja inimesi hoopis teises valguses. Siis kutsus teater mu tagasi – Tammur oli muidugi läinud.

Mul tuli vahepeal direktori kohusetäitja amet vastu võtta, teatril oli vaja. Taheti direktoriks, aga mina ju parteis ei olnud ja Ü. Niisuke leppis siis sellega, et määras kt-ks. Mul oli ükskõik, peaasi et ikka teatris.

V.S: Siin näeme Teid teatripeol koos abikaasaga, kes on ülimalt lõbus, õnnelik ja „ütleb mõned head sõnad meie kohta“, nagu foto kõrvalt lugeda võib. Tegemist oli esietendusega, milles ka Teie kaasa mängisite. Päris kena mees!

K.E: Oi, ta oli ikka ilus mees, lокkis juuksed, rohekad silmad, seltskondlik. Ja väga hea mees, toetas mind kõiges, huvitus ka meie teatriasjadest.

V.S: Nagu siit näha, osalesite mõlemad ka kolleegide tähtpäeval. Linnarahvas oli aastaid tagasi elevil Viive Aamissepa ja Volli Käro romantilistest pulmadest.

K.E: Vahva pidu oli jah! Pruutpaar sõitis registreerimisele kalessiga, ilusad hobused ees, pruudil valge loor lehvimas... See oli tollal haruldane. Olime kõik ülevas meeleolus. Minu mees paluti kutsariks. Suhtlen nendega tänaseni. Viisin Volli ise lavastaja juurde, kui ta noore mehena meile teatrisse tuli. Teda huvitas väga ballett, aga siis hakkasid tulema ka suuremad draamarollid, nagu peaosa „Onu Vanjas“ jt. Teeb praegu Märt Avandiga kahemehe-tükki „Leping“. Suurepärane töö, väga huvitav tegelaskuju, õnnestunud asi...

Osalesime aktiivselt ka Madis Kalmeti ja Gita Ränki pulmas, mina olin autojuht. Mida kõike ei tulnud teha! Teatriballid- pidulikud ja lõbusad, erinevad vastuvõtud...

V.S: Fotod meenutavad Teie enda ilusat suurt juubelit, oli aasta 1975.

- K.E: Jaa, oli tõeline austamisõhtu... Kohal olid tolle aja tuntud lavajõud, kõik meie teatri töötajad, Tallinnast minister J.Lott ja üks osakonnajuhataja; lilled, sõnavõttud, kingitused... Olin nii õnnelik! Muusikat mängis meie oma teatri ansambel. Tantsiti ja lauldi hiliste tundideni. Rahvale tähendas palju teatri kohvik ja peab mainima, et õhkkond oli hoopis teine kui praegu.
- V.S: Teie aktiivne tegevus viis ka teiste teatrite pidustustele.
- K.E: Kuulusin tavaliselt alati teatri delegatsiooni, kui mindi juubeli või mõne muu tähtpäeva puhul õnnitlema. Siin oleme Ugala teatri uue maja avamisel (1970), siin Pärnus... Suhtlesime ju teiste teatritega pidevalt. Teatriliidu delegatsiooniga käisin peaaegu kõikides liiduvabariikides ja mitmes välisriigis, nt Somes (1968), Abhaasias (1980), Usbekistanis (1985), Koreas (1984), Inglismaal, Tšehhis, Saksamaal... Meenub nii palju vahvaid kohtumisi, toredaid vastuvõtte, sõbralikke inimesi.
- V.S: Teid aitas neid ülesandeid täita kindalsti suurepärase suhtlemisoskus, aga võib-olla ka hea keelteoskus?
- K.E: Valdasin vabalt saksa ja vene keelt. Muidugi läks mul neid vaja – siin kohapeal külalisi vastu võttes ja teistes maades oli ka kergem asju ajada.
- V.S: Keelteoskuse ja kultuuriga puutusite kindlasti kokku juba lapsepõlves, oma kodus?
- K.E: Mõlemad vanemad olid haritud, laia silmaringiga, maailma näinud. Ema lõpetas Viljandis Saksa Tütarlastekooli (Tochterschule). Tänu kooli direktori soovitusel sai ta Peterburi rikka vene portselanivabrikandi Kuznetsovi perekonda laste saksa keele õpetajaks. Peagi õppis ära ka prantsuse keele. Seda räägiti seltskonnas ja kui Kuznetsovide tütar neiuks sirgus, saatis mu ema teda välismaal. Elati peamiselt Šveitsis, sest tüdruk ei olnud päris terve, aga ka Berliinis ja Pariisis. Prantsusmaal õppiski ta siis keele päris selgeks. Isa oli õppinud Peterburis, vist metsandust kolledžis, oskas ka keeli. Mina rääkisin saksa keelt juba lapsena, seda ema ja vanaema kõrval. Kui meid 1941. a. Siberisse saadeti, oli ema vagunis ainuke, kes vene keelt oskas. Ema hea organiseerimisvõime ja keeleoskus aitasid meil palju kordi eluga paremini toime tulla.
- V.S: Kas Teie oskasite siis vene keelt?
- K.E: Ei, mitte sõnagi. Õppisin koolis. Kogu jutt käis vene keeles, aru ei

saanud algul midagi. Vähehaaval harjusin ja õpetajad olid head. Kui ma veel kirjutada õieti ei osanud, lubasid nad mul suuliselt vastata. Pooleteise aastaga sain keele selgeks. Vene keel on rikas keel! Lõpetasin 1946.a Novosibirskis õhtukekskooli. Kui Eestis tagasi olin, märkasid mõned mu kõnes isegi aktsenti.

V.S: Olete öelnud, et Novosibirskisse sattumine nendes tingimustes oli Teile omamoodi õnn.

K.E: Tänu emale pääsesime 1943.a kõik kolmekesi rajoonikeskusesse. Sinna tulid ühed mehed, kes värbasid noori sõjatehasesse tööle. Läksingi koos õe ja kolme Tartust pärit vene tütarlapsena Novosibirskisse. Õnneks võeti ema ka kaasa. Sõjatehases töötasin küll ainult pool aastat, siis haigestusin tüüfusesse. Veetsin haiglas neli kuud. Oli raske sõjaaasta – kohutav nälg ja külm, kuid mina sain haiglas süüa ja paranesin. Elasime linna ääres töölisbarakis ja seal moodustati lasteaed- volgasakslaste lastele. Sinna vajati kasvatajat, kes valdab keelt. Nii saingi selle töökoha. Õppisin palju juurde, lastega tegelema... ja üldse...

Õnnelikuks juhuseks sai see, et otsisime kirja teel üles ema õe Maria, kes oli revolutsiooni ajal Venemaale jäänud. Tema poeg Villi elas just Novosibirskis. Nende pere valmistus Eestisse tulekuks ja andis oma korteri meile. Kolisimegi siis teise linnaossa. Vene lasteaed asus üsna lähedal ning ma asusin seal tööle. Võin küll öelda, et keelteoskus aitas mind Venemaal.

V.S: Millal ja kuidas Te koju tagasi jõudsite?

K.E: Tulime Eestisse koos emaga 1947. a., õde oli tragi ja selle tee juba aasta varem ette võtnud. Meile ei pööratud sel ajal eriti tähelepanu ja lahkusime omavoliliselt.

V.S: Oleme kuulnud, et tagasitulijatel oli raske oma elu sisse seada.

K.E: Muidugi oli raske, meil polnud kuhugi minna, oma kodu enam ei olnud. Aga seesama tädipoeg Villi töötas Helmes Mehhaniseerimiskooli direktorina ja vajas venekeelset asjaajajat – sain kontoris tööle. Seal Helmes tutvusin oma mehega – ta oli majandusjuhataja, elukutselt agronoom. Meil tekkis kohe väga hea kontakt! 1949. a. märtsis me abiellusime. Heino suunati Kose-Uuemõisa Rahandusministeeriumi abimajandi juhatajaks. Kõik oli hästi, kuni sama aasta sügisel mind arreteeriti, olin esimesed kuud lapseootel... Järgmised kuud Tallinnas Patareivanglas – see oli nagu põrgu, väga kibedad mälestused...

- V.S: Aga Te olite ju abielus, uus nimi ja...
- K.E: Jah, sellepärast ei osnud enam midagi karta, aga vist oli kirjavahetuse kaudu välja uuritud.
- V.S: Mis sai Teie õest?
- K.E: Õde oli minust 5 aastat vanem. Enne sõja algust lõpetas Antslas gümnaasiumi ja töötas hiljem farmakoloogina apteegis. Kõik need vintsutused mõjusid talle väga halvasti. Nad pidid just abielluma, õde oli 27 aastat vana, aga siis haigestus tuberkuloosi. Haigus arenes väga kiiresti ja ta surigi – nii noorelt.
- V.S: Teie meest ei kimbutatud?
- K.E: Heino oli Eesti ohvitserina võetud Punaarmeele. Elas üle tööpati Uuralites, tegi läbi kogu sõja – jäi ellu. Teda ei ähvardanud mingi oht, aga minu pärast nägi ta kurja vaeva. Kirjutas 14 taotlust ja lõpuks sain varem tagasi – 1954. aastal.
- V.S: Teie ema oli vapper naine ja elas kõrge eani.
- K.E: Jaa, ema oli kindla iseloomuga, tegutseja, oskas rasketest oludest välja tulla. Kui nad isaga abiellusid, siis elas perekond Antslas. Mõlemad olid pärit jõukast kodust ja neile kuulus mitu äri. Isa Robert Verev võitles noore mehena Vabadussõjas, elas Eesti ajal ühiskondlikult aktiivset elu – oli Kaitseliidu ülem, vabadesõdalaste (vapside) üks asjamehi, kuulus tuletõrje meeskonda, mängis näidendites... Vapside liikumise ajal isa arreteeriti, veetis paar kuud vangis – kuid palju hullem oli see, et kõik vekslid ja obligatsioonid tühistati. Riigis kehtis niisugune kord, ja meid tabas pankrot. Kolisime Võrru, elasime tohutult väikeses korteris, ema müüs oma ehteid, et ära elada. Isale ei antud algul üldse tööd. Hiljem leidis koha ühe oma äripartneri juures, meie õega käisime koolis. Isa kohta kirja pandud andmeid võib leida väljaandes „Avaliku elu tegelased“. Kui juba perega Rakveres elasime, oli ema meie juures, aitas tüdriku kasvatada ja... Hukkus 1971. aastal autoõnnetuses. Pidin just nädala pärast Šveitsi sõitma, dokumendid olid juba korras ja ... Muidugi loobusin sellest sõidust. Paari nädala pärast tabas mu meest esimene infarkt.
- V.S: Teie teatriaastad Rakveres olid väga mitmekülgsed, aga Kitty Ellerit tuntakse ka kui etlejat; meie Kunderi seltsiski olete luulet esitanud.
- K.E: Jaa, mind on ikka kutsutud – koolidesse, teemaõhtutele,

kirjandusklubisse. Siin näete kõige väiksemate kuulajate tänukirja – RIK 2.A klassi poolt, lapsekäega kirjutatud ja joonistatud. Liigutav!

V.S: Kas mõni poeet või luuletus on eriliseks lemmikuks saanud?

K.E: Oi, neid on päris palju, aga kõigepealt tuleb meelde Paul Verlaine. Tahate, ma loen midagi tema loomingust?

Järgnevad imeilusad hetked head luulet heas esituses kuulates... Unustamatu elamus!

K.E: Pikema kavaga esinesin 2001. aastal keskraamatukogus. Nad palusid sisustada terve õhtu. Valisin ise autorid ja puha – tuli vist päris kenasti välja, igatahes jäädi rahule.

V.S: Siin aga näen Teid hoopis teistsuguse repertuaariga publiku ees – kõik naeravad, on ilmselt väga lõbus?

K.E: Teatri juures moodustati estraaditrupp, tegin selles kaasa. Hea nali, ka anekdoodid on mulle ikka meeldinud. Need huumoriõhtud võeti väga hästi vastu.

V.S: Olete tõeline sõnakunstnik, aga kust on pärit Teie kirglik huvi teatri vastu?

K.E: See on veidi pikem lugu... Kõigepealt lapsepõlvest. Isa oli seltskondlik, armastas teatrit teha. Võib-olla sai sellest alguse mu teatriarmastus. Ja siis, kui mind 1950. aastal teist korda „külmale maale“, saadeti, puutusin vahepeal kokku Moskvast välja saadetud haritlastega. Umbes paarkümmend inimest... väga intelligentsed – nende hulgas oli lavastajaid, näitlejaid, muusikuid, estraadikunstnikke. Vaat seal ma sain niisuguse fakulteedi, mida mida ma mitte kusagil mujal ei oleks saanud. Oskasin siis juba vene keelt ka. Hingeliselt oli see tookord raske aeg: kõik jäi maha – mees, kodu, mõnekuune laps... Olin nii õnnetu, aga suhtlemine nende tarkade inimestega ja kokkupuude teatriga kompenseeris koduigatsust. Tekkis arusaamine Stanislavskist, teatrist üldse ja kõigest...

V.S: Kui hästi! Eestis tagasi olles viis elu Teid taas teatriga kokku.

K.E: Jaa. Rakvere teatris tegutses ka stuudio, Kulno Süvalep juhendas. Tehti kõvasti tööd **sõnaga**, nõuti diktsiooni, mõnikord kutsuti isegi muusikaõpetaja kohale. Stuudio andis kõigile hea kooli. Endal tuli muidugi õppida ka.

V.S: Kas olete ka praegu kursis teatri tegemistega?

K.E: Jaa, loomulikult. Eile õhtulgi olin teatris, vaatasin-kuulasin luulele

ülesehitatud etendust „Talvehotell“. Nad ikka viivad mind vaatama, kui mõni uus lavastus valmis saab... küsivad minu arvamust. Vastan alati otsekohele. Näiteks eile pidasin mõlema naisnäitleja esitust heaks, meesnäitleja oma aga mitte – juba hää ei sobinud. Lavastaja Tiina Mälbergiga rääkisime ka etenduses kõlanud muusikast. Ta ütles, et tahtis sellega tonaalsust juurde anda, minu meelest need helid lõhkusid kohati tervikut. Üldiselt kena neist muidugi, et võin ikka veel teatrielust osa saada.

- V.S: Kui mõtlete tagasi tihedale administraatoritööle, etendustele, väljasõitudele, meenutate kindlasti ka oma abikaasat. Ütlesite, et oli hea mees.
- K.E: Jaa, väga hea mees. Ta hoolitses alati mu eest. Aga viimased aastad olid Heinol väga rasked. Pärast teist infarkti määrati invaliidsus. Ta läks Tartusse südame sondeerimisele, aga seda ei teatud, et kahe infarkti vahepeal oli tekkinud lihaste sopistus. Verelible läks ajukeskusesse ja ta kaotas kõnevõime, ühtlasi oli tal kolmas infarkt. Üheksa aastat oli tumm! Muretsesin logopeedid, kelle juures ta Tartus käis. Nii palju oli kasu, et sai oma soove mõista anda joonistades, taju mingil määral taastus. Ta vaatas televiisorit, sai kõigest aru, aga rääkida ei saanud. Minu traagika oli vahest suuremgi – näha kõrvalt seda tohutu hea iseloomuga, elurõõmsat, elujõulist, seltskondlikku, lõbusat, toredat inimest...ta oli nagu kõik kaotanud – see oli kohutav! Kui olin kusagil kaugemal ära, käis tütar Ene isa eest hoolitsemas.
- V.S: Kuidas elab Teie tütar praegu? Siin pildil on ta koos oma mehe, olümpiavõitja Ants Antsoniga.
- K.E: Ta elab Tallinnas. Töötas televisioonis algul sekretärina, hiljem õppis grimeerijaks. Praegu enam ei tööta. Helistame ikka ja vahel käib Ene siin mind vaatamas. Ta abiellus Ants Antsoniga 1973. aastal ja pulmad peeti siin Rakveres.
- V.S: Lõpuks on Teil vabamalt aega käes, võite rahulikult puhata. Aga olete niisugune rahutu hing, küllap on Teil nüüdki lemmiktegevusi.
- K.E: Loen. Raamatud on mulle lapsepõlvest peale tähtsad olnud. Siin näete Eesti, Vene ja teiste välisriikide autorite teoseid. Loen meelsasti originaalkeeles. Televisiooni vaatan vähem, see mulle nii ei meeldi. Hommikupoolikuti jalutan. Mõnikord käivad head tuttavad külas – siitsamast lähedalt, aga ka Soomest ja Rootsist.

Sain töö käigus tuttavaks kirjanikepaari Helga ja Enn Nõuga ning suhtleme tänaseni.

V.S: Olen mõelnud, et Teil on ilus eesnimi.

K.E: Jaa, mul on inglise nimi. Õe nimi oli Trilby. Vanemad võtsid selle ühest ooperist, mida 1920. aastail lavastati.

V.S: Mäletan Teid juba varasematest aegadest, kui veel õieti ei tundnudki. Tähelepanu kõitsid huvitav-stiilne riietus, soeng, kingad...igati daamilik olek. Teid oli ka meeldiv tervitada, sest vastutervitust saatis alati särav naeratus. Teie kohta võib öelda: kes palju teeb, see palju jõuab.

K.E: Meeldiv kuulda. Aga mis rõivastusse puutub, siis õmblesin kõik ise. Õppisin seda asumisel olles tööstuskombinaadis.

V.S: Mida ütleksite ise oma pika elukohta, milles on nii rõõmu kui kurbust ette tulnud?

K.E: Kõik on hea, mis on olnud.

V.S: Nii iseloomulik Teile, olete meeldivalt optimistlik. Tänan Teid selle sõbraliku vestluse eest. Soovime Teile head tervist ja rõõmu elust enesest.

K.E: Tänan ka Teid. Võite teinekordki tulla – mul on nii palju veel rääkida.

Sulgeme albumi, rikkaliku meenutuste kogumi, kauni mälestuseseme – kingituse väljapaistvalt tehtud töö eest.

Lahkun meeldivate tunnetega. Tänaval aga võtavad vastu veeloigud, vihm, tuulehood... On 2013. aasta detsember – niisugune sügisene jõulukuu sel aastal.

Küsitles Vaike Sinisalu

Kitty Eller ei jõudnud selle raamatu ilmumist ära oodata. Aprillis 2014 lahkus ta oma kaheksakümne üheksandal eluaastal meie hulgast.

Töö ja hobi on seotud Kunderi seltsiga

Minu lapsepõlv möödus algul sünnilinnas Jõhvis, seejärel Rakveres. Suurema osa noorusajast, kuni abiellumiseni, veetsin Vinnis.

Koolitee algas Vinni-Pajusti Algkoolis. Pärast 4. klassi lõpetamist õppisin Rakvere II 8-kl Koolis – praeguses Rakvere Põhikoolis. Edasine haridustee viis mind Tallinna Pedagoogilisse Kooli, kus omandasin lasteaiakasvataja kutse. Asusin tööle Vinni Lastepäevakodus kasvatajana. Töö kõrval lõpetasin Tallinna Pedagoogilise Instituudi koolieelse pedagoogika ja psühholoogia eriala. Rakvere Pedagoogikakooli tolaeagne direktor Vaike Kaskman tegi mulle ettepaneku hakata õpetama tulevasi lasteaiakasvatajaid. Nii asusingi 1978. a tööle Rakvere Pedagoogikakoolis, kus tutvusin ka Erna Viluga, hilisema Juhan Kunderi Seltsi ühe põhilise asutajaga.

Mare Vassiljev

Töötasin pedagoogikakoolis 2001. aastani ja sel ajal tekkisid tihedamad kokkupuuted Kunderi seltsiga. Meie tüdrukud esinesid seltsi korraldatud

Virumaa koolinoorte omaloominguvõistlustega seotud üritustel, esitades osavõtjate loomingul põhinevaid jutu- ja luulekavasid. Meie õpilastele oli see heaks võimaluseks omandada esinemiskogemusi linnapäevade, jõulumaa, Maipõrnika päevade jms sisustamisel.

Minust sai seltsi liige

Juhan Kunderi Seltsi liige sai minust Erna soovitusel: „Teed juba pikemat aega meiega koostööd, astu nüüd ka seltsi liikmeks.” Võtsin ettepaneku vastu. Aastal 2001 viidi lasteaiapäetajate koolitus üle Tallinna Pedagoogikaülikooli Rakvere Kolledžisse. Nii sattusin minagi sinna õpetama. Kolledžist sai Kunderi seltsi koostööpartner. Eriti meeldiv oli see, et hoones Pikk 40, kus kolledž tegutseb, on omal ajal töötanud koolmeistrina ka Juhan Kunder. Ajalooniidid ühendavad kahte maja Pikas tänavas: kunagises linna algkoolis (Pikk 29) asub nüüd Juhan Kunderi Selts ja endises kreiskooli hoones (Pikk 40) tegutseb TLÜ kolledž. Mõlemas majas on töötanud ka Juhan Kunder.

Uus töökoht ja hoone äratasid huvi varasema ajaloo vastu. Kutsusime esinema seltsi liikme Odette Kirsi, kes rääkis põhjalikult 19. saj kultuurielust ja – tegelastest Rakveres. Uurimistöös löid kaasa ka teised huvilised. Mõnel korral käsitlesime Juhan Kunderi elu ja loomingut. Kajastada ajalooliste isikutega seonduvat on saanud traditsiooniks. Kui kolledž tähistas oma 15. tegevusaastat, tuletasime lugupidamisega meelde, et selle majaga on seotud ka kooli- ja kirjamehe Juhan Kunderi elutöö. Kuna õpetan üliõpilastele eneseväljendust, siis saan nendel loengutel tutvustada nii Kunderi enda kui ka tänase Kunderi seltsi poolt kogutud ja kaante vahele pandud laste kirjutatud lugusid. Mõningaid neist on ka lavastatud.

Kolledžis töötasin seitse aastat, praegu õpetan seal oma ainet edasi. Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor Rakvere Õppekeskuse juhatajana jätkasin koostööd Alushariduse Juhtide Ühendusega ja see võimaldas meil tutvustada Juhan Kunderit lasteaiajuhtidele. Kunderi aastal (2012) käisime seltsi juhataja Maia Simkiniga neile esinemas. Samal ajal ühitasime oma ettevõtmisi Triinu lasteaiaväike rühmadega. Kutsusime lapsi seltsi ruumidesse kuulama J. Kunderi muinasjutte, mida esitas meie seltsi liige Sirje Rebane.

Lasteaedadega on tehtud koostööd varemgi. Viimasel joonistusvõistlusel osalesid nii Lääne- kui Ida-Virumaa lapsed. Parimate tööde hindamisel ja näituse väljapanemisel spordihoones olid abiks lasteaedade käeliste tegevuste ainesektsiooni liikmed ja juhendaja Tea Välk.

Töötades 2012-2013 Triinu lasteaiaas õppealajuhatajana, käsitlesin koos õpetajatega ka J. Kunderi elu ja tegevust, kasutades õppetöös tema kirjutatud jutte (lastele kuulamiseks, esitamiseks, vestlusteks).

On heameel tõdeda, et meie kolledži üliõpilase Maili Otti bakalaaurusetöös on autor tutvustanud Juhan Kunderit kui omaaegset õuesõppe aktiivset viljelejat. Mul on tõsiselt hea meel, et Maili töö haakus minu poolt pakutud temaga ja aitas saada tagasisidet.

Aitan jõudumööda kaasa

Viimasel ajal on minu hobiks olnud seltsi tegevus. Laulan eelmisel aastal käivitunud seltsi laulukooris, mida juhendavad seltsi liikmed Reet Aru ja Marge Kelder. Igal esmaspäeval ootab mind kepikõnd. Aeg-ajalt külastan kunstinäituste avamisi, teatrietendusi, kontserte, mis turgutavad vaimu ja pakuvad elamusi. Kunst, muusika ja teater on mind alati võlunud, eriti paeluvad sümfooniakontserdid ja ooper. Vaheldust olen saanud lillekooli kursustelt Ja siidimaali õppimisest. Enda maalitud salle, taskurätikuid ja lipse olen kinkinud nii pereliikmetele kui sõpradele.

Olles seotud erinevate asutustega, tunnen alati huvi nende varasema „elu” vastu. Eriti huvitavaks muutus ajalooga tutvumine kolledžis töötamise ajal. Maja Pikk 40 oma põneva minevikuga viis mind tihedasse kokkupuutesse seltsi liikme Odette Kirsiga. Korraldasime mitmeid Odette'i kohtumisi kooli töötajate ja üliõpilastega, et omandada teadmisi maja ajaloolise tausta kohta. Meie koostööst on valminud ajaloo teemalised stendid, kus märgitud kõik selles majas läbi aegade tegutsenud haridusasutused. Huvi pakuvad ka väljapanekud tuntud inimestest, kes on Rakveres õppinud, elanud või töötanud.

Sain minagi stendide tarvis materjale valides targemaks ja senisest enam teada meie seltsi nimitegelase kohta. Tähelepanu pälvib näiteks fakt, et Kunderil oli märkimisväärne osa kunstnikest vendade Kristjan ja Paul Raua, tolleaegsete kreiskooli poiste õpetamisel ja suunamisel. Tunneme

rõõmu tehtu üle – on see ju tükike Lääne- Virumaa ajaloost. Kolledžis liigub õppijaid ning külalisi üle kogu Eesti – võimatu on mitte näha ja meelde jätta. Tänu koostööle Odega tekkis huvi ja soov koostada raamat. Nii sündiski koos kolledži täienduskoolituse projektijuhi Kadri Kohada „Rakvere ajalooline vaimsus hariduses ja kultuuris. Vana koolimaja Pikk 40” (2009).

Heameelt valmistab võimalus osaleda seltsi tegemistes ja jõudumööda kaasa aidata Juhan Kunderi elu ja loomingu väärtustamisele. Kuulun hetkel Rakvere Põhikooli hoolekogusse ja Rakvere Sotsiaalmaja nõukogusse, olen Sõmeru lasteaia „Pääsusilm” õpetaja, Juhan Kunderi Seltsi juhatuse liige. Peres on abikaasa Peep (Sõmeru vallavanem), pojad Rannar (poliitik) ja Rainer (võrkpallitreener).

Mare Vassiljev, 2014. a

***Mare Vassiljev** on seltsi asejuhatajana ikka olnud huvitatud seltsi tegemistest ja alati valmis kõigis ettevõtmistes käed külge panema. Tal on energiat, millega nakatab teisigi, temas on positiivsust ja rõõmsameelsust. Kui Mare on seltskonnas, jätkub juttu ja naeru.*

Logopeeditöö on minu elu parim kogemus

Olen sündinud 30. augustil 1935. Lõpetasin Rakvere I 7-klassilise Kooli 1951. aastal ja jätkasin õpinguid Friedrich Reinhold Kreutzwaldi nimelises Rakvere Pedagoogilises Koolis. Suviti, puhkuste ajal, asendasin Rakvere lasteaias kasvatajaid.

Juba siis meeldis mulle tegelda väikeastega. Leidsin nendega kiiresti kontakti. Lõpetasin kooli 1955. aastal algklassiõpetaja kutsega ning mind suunati Türi valda Retla 7-klassilisse Kooli. Mina juhatasin neljandat klassi, kus õppisid valdavalt kuni kuueteistkümne aastased istuma jäänud poisid. Töö osutus raskeks, sest olin ju alles kahekümneseks saanud väikest kasvu õpetaja.

Elfride Sirkel

Kooli külastas pühapäevaõhtuti tihti rändkino, kus näidati täiskasvanutele filme. Õpilastel keelati kinno minna, kuid nad leidsid võimaluse keeldu eirata. Nii korrapidajaõpetajana kui klassijuhatajana nägin kurja vaeva, et kõik seda nõuet täidaksid. Mäletan, et kuigi ma ei lubanud õpilasi saali filmi vaatama, oli keegi juba pimeduse varjus end aknast sisse poetanud – kas sõprade või vanemate õpilaste abil. Siunasin ennast, et olin niisuguse elukutse valinud ja mõtlesin kolmeaastase kohustusliku suunamise aja möödudes õpetajaametist kindlasti loobuda. 1956. aasta kevadel avanes mul võimalus Rakvere lasteaias juhataja Helmi Täpi vahendusel asuda tema lasteaias kasvatajana tööle.

Lasteaiakasvatajaks olemine meeldis mulle väga. Otsisin võimalusi ja täiendasin oskusi, et olla huvitav, emotsionaalne ja empaatiline kasvataja. 1969. aasta kevadel tuli laste kõnet kontrollima logopeed Virve Davõdova. Ta tegi mulle ettepaneku minna koolitusele, et hiljem asuda tööle logopeedina.

Sügisel avatigi lasteaias logopeediline rühm. See oli ööpäevarühm, kus viibis erineva diagnoosiga lapsi: düslaalia, düsaktria, mürmus, kogelus, autism, vaimse arengu peetus. Lapsi suunas rühma meditsiinilis-pedagoogiline komisjon. Töö oli küllaltki huvitav, kuid raske – igapäevale tuli läheneda individuaalselt. Rühma kuulus mitmest eri rahvusest lapsi, kellel oli raskusi eesti keele omandamisega. Näiteks: ema leedulanna, isa kasahh, kodune keel vene keel. Lapsel tekkis probleeme kõnest arusaamisega, lisaks veel mitme hääliku puudumine. Ta suunati eestikeelsesse logopeedilisse rühma. Vanemad soovisid, et poeg või tütar omandaks kohaliku keele ja saaks õppida koolis. Suviti aga, viibides Leedus või Kasahstanis vanavanemate pool, unustas laps õpitu – pidime alustama kõike algusest.

Head meelt valmistasid normaalse arenguga lapsed, kellel puudus kõnes ainult mõni häälik. Iga hääliku hääldamine oleneb ju huulte, kurgulae, kurgunibu ja keele asendist ning õigest hambumisest. Kogu protsess toimub koos lapsega peegli ees. Näiteks harjutuses „kelle kell“ peab keel liikuma ühest suunurgast teise. Düsaktrikutele valmistas see harjutus raskusi ja nii püüdis mõnigi laps keelt liikuma panna sõrmedega lükates. Samuti kaasati sõrmi keele liikumisel ülemisele ja alumisele huulele. Harjutuste edukaks sooritamiseks tuli kasutada ka šokolaadi, mett jms, mida sai määrida huulte või hammastele.

Lapsed matkisid heameelega loomade ja lindude häälightsusi, mis aitasid igati kaasa õigete häälikute puhtuse, diktsiooni, artikulatsiooni ja intonatsiooni omandamisele. Keeruliseks tegi kõnest arusaamise, kui puudus mitu erinevat häälikut. Näiteks tuli rühma laps, kes väljendas end „i...ui...a“ ja pidevalt pisarsilmil kordas ainult neid häälikuid. See tähendas „siga suri ära“. Tal puudusid häälikud s,r,k-g,ä,ö,j. Ema rääkis, et laps kasvas kuni lasteaeda tulekuni vanaema juures maal. Siga tapeti jõuluks ja looma puudumisest teavitati last järgmiselt: „Siga suri ära“. Lapse kurbus oli suur.

Enne lasteaeda tulekut on vaja teada lapse haigusi, meelistegevusi, iseloomu, perekonda. Sageli vajasis hoolealused eriarsti abi. Koostöö

paljude spetsialistidega osutus hädavajalikuks, sest ainult nii saavutasin õige, artikuleeritud kõne.

Kokkuvõttes olen pedagoogina töötanud üle 56 aasta, neist 43 logopeedina. See töö on pakkunud mulle suurt rahuldust. Täna olen oma kontakte õpilastega, kes on valinud sama elukutse. Olen uhke, et vaatamata raskustele suutsin logopeeditööle truuks jääda. Leian, et valitud elukutse on olnud minu jaoks parim.

Elfride Sirkel

Elfride Sirkel ehk Elfi, nagu teda meil kutsutakse, ei puudu tavaliselt üheltki Kunderi seltsi ettevõtmiselt, olles ikka abiks nende korraldamisel. Ta kuulus ka Juhan Kunderi Seltsi eelmisesse juhatusse ning on selle raamatu ilmumise ajal seltsi revisjonikomisjoni liige.

Vana pulmapilt

Meenutades varast lapsepõlve, siirdun mõtetes aastate taha, mis panid aluse minu kujunemisele ja andsid pagasi kogu edasiseks eluks.

Olin agulipoiss. Elasime linna ääres, vaikeses tänavas, kahekorruselises üürimajas. Põnevust pakkus kolamine sõpradega läheduses olevas linnametsas, mis jäi meie kodust ainult väikese jalutuskäigu kaugusele. Kandsime metsast koju igasugust vana rauakolu, lootuses leida püsse ja muud sõjaaegset tehnikat. Poiste „õnnetuseks” oli sõda meie tänavast üle läinud suuri jälgi jätmata. Isa jutu järgi oli üks juhuslik pomm kukkunud läheduses asuva vana linnakalmistu kiviaeda ja teine kõrvaltänavale, purustades seal vastasmaja aknad. Enamasti lõppesid meie aktsioonid ja kolamised kodus vanemate pahandamisega. Kevaditi, suurvee ajal, kui läheduses olev „Soolikaoja” üle kallaste ajas ja ümbruskonna heinamaad üle ujutas, oli põnevust rohkem – siis sai otsitud lauajuppe ja muid käepäraseid vahendeid parvede ehitamiseks. Kodustele see tegevus meelejärgi ei olnud, tulime ju tihti koju märgade ja läbikülmunutena. Vaatamata sellele haiged me ka ei olnud.

Saatust oli mind „õnnistanud” ka maavanaemaga, keda meie hüüdsime tema elukoha järgi Kabala-vanaemaks. Vanaema elas tol ajal juba mitu aastat lesena. Tema lapsed, poeg ja tütar, olid pärast sõda linna jäänud ning oma pere loonud. Mäletan, et vanaemale küllasõit kujunes meie peres alati suursündmuseks. Olgugi et vanaema elukoha läheduses ei olnud minuealisi mängukaaslasi, meeldis mulle vanaemale pikemaks seltsi jääda. Tema majapidamises oli säilinud palju vanaaegseid asju. Õhtul petrooleumilambi paistel rääkis vanaema jutte oma noorusest, sõjaajast.

Vanaema elas rehetoas, suures salapärases majas. Talu elumaja oli hävinud juba esimesel sõjasuvel, kui punaarmee taganes. Aastaid hiljem, arhiivis selgus, et kindlustamiseks taganemisteid ja osutamaks vastupanu, oli sõjavägi ehitanud ajutise kaitseliini Kunda jõele Sämi silla ümbrusesse. Sakslased olid aga peale tunginud teisest suunast ja sattunud vaenlast ootavatele punaväelastele selja taha. Nii oli talu jäänud keset ägedat lahingumõllu...

Mäletan vanaema kodust suurt pulmapilti. Lapsena ei osanud ma seostada pildil olevaid inimesi kellegagi. Selgus, et see on vanaema

Hubert Gutmann

pulmapilt veel tsaariajast. Kord õhtul, kui kahekesi olime, tõstis vanaema pildi ligemale, andis mulle pliiaatsi ning tahtis, et ma pildi taha kirjutaksin, et see hakkaks jutustama tema pulmas olnud inimestest ja nende saatustest. Vanaema jutustusest enam midagi ei meenu, kuid pildi taha lapsekäega kirjutatu säilis aastateks.

Aeg lendas, kord saabus aeg, kus vanaema ei suutnud enam üksinda oma eluga toime tulla. Uueks elukohaks sai vanaemal linnas tema tütre, minu tädi kodu. Oma uues kodus rippus see pulmapilt vanaemal ikka seinal. Tädi teadis, et tegelesin kooli ajal fotograafiaga. Kord kui tädil külas olin, palus ta teha pildist koopia. Sain pildi mitmeks päevaks enda kätte.

Aeg viis varsti vanaema ja hiljem ka tädi. Küsisin tädi vara pärijatelt pildi kohta. Lubati üles otsida ja mulle anda. Kahjuks asi jutust kaugemale ei jõudnud. Nägin hiljem veel tädi majas minu tehtud koopiaid, mida pererahvas uhkusega demonstreeris.

Arvatavasti oli kellegi hooletu käsi pildi koos muu tädi vähem väärtusliku varaga prügikonteinerisse saatnud.

„Pisik”, millega vanaema mind kunagi nakatas, ei andnud enam rahu. Hakkasin süstemaatiliselt koguma andmeid oma sugulaste, nende elu-olu kohta. Eelmise riigikorra ajal ei olnud see tegevus soositud. Arhiividele oli tavainimestel väga raske ligi pääseda. Siiski tutvuste ja sugulaste sugulaste kaudu sai mõningaid andmeid hangitud.

Kuid varsti saabus aeg, mil üksiküritajal tuli oma tegemistes „sein ette”. Edasiminekuks pidin leidma teisi sama huvialaga inimesi. Õnneks muutusid olud riigis, arhiivid avanesid. Hakati ette valmistama säilikute überpildistamist ja üldkasutusse andmist. Riigis hakati taaslooma genealoogiaseltse. Selgus, et minu harrastus oli väga levinud ja köidab veel paljusid inimesi. Hing hõiskas, kui leidsin teiste seltside liikmete nimekirjadest ühiseid tuttavaid ja hiljem ka endale uusi sugulasi-hõimlasi. Genealoogiaseltsi suurenedes moodustati varsti maakondlikud osakonnad.

Aastad läksid. Inimesed minu lähedusest kadusid. Polnud enam kelleltki midagi küsida. Vanaema pulmapildid olid jäänud mulle ainult mälestused ja need koolipoisina tehtud udused koopiad. Hooldekodus elas veel ainult vanaema õetütar – tädi Anette. Kord tuli temaga jutuks minu vanaema pulmapildi lugu. Talle meenus, et temal peaks oma tädi pulmapilt olema. Järgmisel külaskäigul märkasin kohe, et tädi Anette laual oli teine, kuid ikkagi seesama, minu jaoks seni jäädavalt kadunud pilt. Täpsustasime tädiga pildil kujutatud inimesi. Sain pildi enda kätte. Nüüd kirjutasin teist korda samale pildile taha, tegin kaasaegsete vahenditega juba kvaliteetsed koopiad ning viisin pildi tädile tagasi.

Tädi oli elanud pika elu. Hakkasime juba mõtlema tema sajanda sünnipäeva tähistamisele, kuid kuu aega enne juubelit polnud ka teda enam.

Aastad on läinud. Olen ise juba ammu vanaisa. Nüüd küsivad noored minult „lugusid möödunud aegadest”. Vaatan oma toa seinal armsaks-saanud pilti, kus kõrvuti vanaisa kellaga mõõdetakse halastamatult meie aega.

Olen tänulik vanaemale, kes oskas tekitada poisipõnnis huvi ajaloo vastu, mis andis mulle huvitava harrastuse kogu edasiseks eluks.

Siiski pole mul veel kadunud lootus, et kord leiab vanaema pulmapilt, seekord juba kolmandat korda, minu juurde tee - ja siis juba lõplikult.

Hubert Gutmann, 23.11.2013

Hubert Gutmann on sündinud 1948. aastal, põline rakverlane. Ta on õppinud raadiotehnikat Tallinna Polütehnikumis.

Tööelu on tal olnud seotud Rakvere Sidetehnika Sõlmega (tehnika), Rakvere Leivakombinaadiga (varustusosakonna juhataja), Ubja sovhoosiga (peaenergeetik) ja Elioniga (osakonnajuhataja, projektijuht). Alates 2011. aastast on Hubert pensionil.

Peresse kuuluvad abikaasa Marge ning lapsed Ronald (1972), Mariann (1974) ja Annelore (1979). Hubertil ja Margel on 6 lapselast: 2 tüdrukut ja 4 poissi.

1990. aastal loodi Eesti Genealoogiaselts, mille juhatuse liige on ka Hubert Gutmann. Lisaks juhatab ta genealoogiaseltsi Virumaa osakonda, mis loodi 2002. aastal. Virumaa osakonnas on 25 liiget ning üheskoos korraldatakse loenguid, õpitube ja ekskursioone.

Juhan Kunderi Seltsis on Huberti hobiks seltsi ettevõtmiste jäädvustamine fotodele ja filmilindile, samuti on ta aidanud rahvakoolis korraldada genealoogiakursust ning võtab agaralt Kunderi seltsi juhatuse liikmena osa muustki seltsitegevusest.

Mina ja raamatud

Vanast ajast pärineb ütlus, et kõik, mis minus on head, võlgnen ma tänu raamatule.

See peab paika tänagi, kuigi teadmisi ammutatakse aina rohkem internetist ja sotsiaalvõrgustiku erinevatest kanalitest.

No tulõp siia Kunderi seltsi kogumikku kirja panna, mis etteantud teemal meelen mõlgub. Oh, seda ilotamist, peaasi, et ei võetaks enesekiitusena, vaid ikka eluna koos raamatutega.

Iga päiv om isemoodi – kõrd päiksega, kõrd vihma rabistõllõh! Kõrd tiid rassõt tööd, kõrd võtad puhaten raamatu kätte ja tunned lugemisest mõnu, saad ka targemaks.

Mina ja raamat puutusime kokku nagu enamik inimesi - aabitsa kaudu, alustades ikka A tähest. Meie peres oli neli last ja kui mina vanimana tähtsa raamatu, kukeaabitse, majja tõin, oli Leevakul, Kalma talu peres elevust palju. Eks raamat ikka ajapikku „väsis” ka. Aga perest kasvas välja neli bioloogi – ju siis oli lugemisisu meis kõigis olemas.

Kui 1947.aastal novembripühadeks Leevaku elektrijaam avati, oli siinkandis ka kirjanik Juhan Smuul. Ta jalutas ka Võhandu kallastel ja nii juhtus ta kord meiegi õue, ajas isa Oskariga oma kalamehejutte. See oli siis minu esimene nähtud kirjanik, hiljem juhtus seda veel.... Smuul oma heleda pika tolmumantliga nägi välja natuke võõrastav ja eriline. Tõmbas „Bellamoori”, pakkus isale ka. Just nendel päevadel võis ta mõttes kokku panna poemi „Järvesuu poiste brigaad” - tegelased ju süitsamast ehituselt leida.

Elu hoidis raamatute ligi

Peateemal püsidest tuleb tunnistada, et edasine elu ja õpingud tõid mu ellu aabitsast aina paksemaid raamatuid. Üks eluliselt oluline mõõdupuu oli küpsuseksamina kirjutatud kirjand. Selleks harjutati pikalt ja põhjalikult. Algas oli ka tollel 1958. aasta kevadel nii nagu nüüdki: hommikul kõik saali laua taha ja teemad loetakse raadiost ette. Valisin Juhan Sütiste poemi „Maakera pöördub itta” analüüsi. Oli ju Sütiste algul vabadussõdalane, hiljem ülistas juunipööret. Aga millise analüüsiga ma hakkama sain, ei

mäleta. Suurest edevusest tuleb esmalt nimetada seda, et olin kirjutanud meie Räpina keskkooli lennu sisult parima kirjandi. Aga viit ikkagi ei saanud, sest paar koma vedasid alt. Viimastega on ikka hädasid ette tulnud...Ja mis siis, et tookord analüüsisid Sütistet! Nüüdseks on teema null, unustatud kõik. Eelkõige meenub sage mälumängu küsimus ja selle vastus – Sütiste oli kõva odaviskaja. Olen leidnud ennast kriitiliselt mõtlemas, miks õppisin algebra valemeid? Geomeetria – jah see oli tore aine, vajalik loogika arendamiseks. Saksa keele lõpueksamil oli pileti üheks punktiks viismääruslaused – sain kenasti hakkama. Nüüd aga meenuta tavalisi sõnu, et vestlus peetud saaks. Saksa tegusõnadel on ju see „kahte lehte” löödav eesliide, mis võib pika lause lõpus oma „ab”-ga teema hoopis teiseks keerata. Nagu ikka – võõrkeelt kuulata on kergem kui kõnelda.

Edasi hoidis elu mind ikka raamatute ligi. Ülikooli lõpetasin botaanikuna, kuid elu pakkus võimalust hakata kalakasvatajakas. Kui toonases Rakvere internaatkoolis Tiit Aruste juures õpetaja praktikumi läbi tegime, arvasin, et Virumaale ja Rakverre ma vaevalt enam juhtun.

Pealegi tundus mulle kui lõunaestlasele, et see kant on selline troostitu, lage – ei mägesid ega viljapuuaeda. Virulased tundusid ka kuidagi jahedamad olevat, pole nii „laadnad”. Nojah, seda lõunapõhjaestlaste erinevust tõi välja ka akadeemik Baer oma doktoritöös. Nüüd siin elanuna võin ütelda, et olen selle kõigega leppinud, ent mitte päris omaks võtnud.

Kuna tekkis plaan teha forellikasvatuses ka teaduslik kraaditöö, siis hakkas hoogne vene- ja saksakeelse erialakirjanduse lugemine. Mis lugemine, kolmveerand aurust kulus selle peale, et need Moskvast ja Leningradist tellitud raamatud ja kserokoopiad üldse Aravusele kohale saada! Küllalt sai kõnnitud Kütist bussilt seitse kilomeetrit koju, suur raamatupamp seljas. Kraadi kaitsesin TA Nõukogu ees Tartus ELVI saalis. Seegi, teaduslik etapp peatükis „elu raamatutega”, läks kõrda!

Astume siis sammukese edasi, ligemale ilukirjandusele. Vilde kolhoosis töötades ei olnud ju võimalik kauaks „metsa” märkamatuks jääda ja peagi olin kirjanduspreemia žüriisse kutsutud. Praeguseks olen selles olnud üle kolmekümne aasta, viimati 2013. aasta märtsis.

Igal aastal valitakse eelvoorus välja vahel kuni 10 raamatut, mida võimaluste piires on lugenud žürii iga liige. Lõppvoorus vaieldakse paari-

kolme ümber. Kokku tuleb aastatega võimas riulitais. Lugemiste kõrval pole väheoluline side, mis laureaadil lugejate, selle paikkonna inimestega tekib. Praeguseks on Vilde preemia saanud 36 kirjanikku, nendest mõned lemmikud, näiteks Veera Saar, Kalju Saaber, Mats Traat lausa mitmel korral. Alati on preemia väljaandmisel oldud hiilivalt ka seda meelt, et valitud kirjanikud tuleks „kodustada”. Sellise omainimesemaks muutmise soovist on neid kombekohaselt ka hoiatatud. Alati on auhinnatud kirjanik tulnud rahva ette esinema, oma tegemistest rääkima. Tundub, et omainimesteks on ajapikku neist saanud päris mitmed: Lehte Hainsalu, Mats Traat, Veera Saar, Arvo Valton, Hando Runnel.

Lehte Hainsalu korraldas meile Kirjanike Liidu Tartu osakonda juhtides mitmeid kokkusaamisi kirjarahvaga - Ain Kaalepiga, Aili Pajuga. Ja mis kõige tipp: ta viis väikese vildelaste esinduse Betti Alveri poole koju! Kirjanik oli meie saabumise puhuks lausa luuletuse teinud! Jõime teed-kohvi ja oli mõnus olla. Paar kuud hiljem saime kirjanikult nimelise pühendusega luulekogu. See on minu kirjanike autogrammidega raamatukapi suurim aare, ärgu teised kirjanikud solvugu.

Vana aurukatel Pajustis

Mats Traat on samuti justkui „omaküla-mees” – käinud sageli Aravusel, Pajustis. Viru-Jaagupi kirikus kandsid näitlejad ette „Harala elulood”. Kirik oli rahvast täis ja kirjaniku pere Viktoria ja Mats Traat oli kohal. Oli uskumatult ilus suvepäev, peeti siinse, vana kihelkonnakeskuse Viru-Jaagupi kodukandipäeva.

Pajustis pandi mõne aasta eest meie laureaadi Mats Traadi ja kohalike tööinimeste auks vallamaja kõrvale muruplatsile ehtne, aastaid karusloomafarmis töös olnud aurukatel.

Seal oli see saanud viisteist aastat töötada ja kaksikümmend viis aastat mälestusmärki mängida. Kuna keegi seda enam vaatamas ei käinud ja katel võssa kasvas, otsustati see uuesti „teenima” panna: keevitati, värviti, vuntsiti ja tõsteti väärikasse asupaika. Selle käigus ristiti see ka lõplikult kirjanduslikuks aurukatlaks. Ja vilet annab ka. Esimest korda tõmbas vilet Mats Traat ise! Ta oli Tallinnast ekstra Pajustisse tulnud, et avamisel ja sellele järgnenud kirjandusõhtul kohal olla. Vahva seik oli seegi: kui kirjanik katlalt vile välja vajutas, võimendas seda samast mööduva reka-auto pikk signaalitamine!

Katel on kena. Hea, et selle vaatamine jääb 50-kilomeetrise piirkiiruse alasse, muidu...Tõsi, politsei on ka sealkandis sageli kiiruseületajaid „passimas”. Sõidad linna poolt ja sulle vilgutatakse tuledega, mis uues tõlgenduses tähendab: ees on ilus katel, võta hoog maha!

Kunagi Venemaal tehtud aurukatel jõudis Rasiverre, kust Vilde kolhoosi esimees August Lepasaar ta oma isakodust Pajusti rebasefarmi tõi. Seega on katel ka toonaseid aegu, töid ja tegijaid mäletav muistis. Sümboolne seegi, et praegu asub see vana „tööloom” Lepasaare- nimelise tänava alguses.

1971. aastal ilmunud romaani „Tants aurukatla ümber” eest sai praegu juba klassikuks peetav Mats Traat Vilde-nimelise kirjandusauhinna. Algselt kirjutas toona Moskvast õppiv kirjanik sellisel teemal filmistsenaariumi. Kuna filmi ei tahetud teha, kirjutas autor tühjad kohad täis ning valmis väga sisutihe, viiest tantsust koosnev raamat.

1973. aastal lavastas Voldemar Panso selle Eesti Draamateatris. Tükk oli väga menukas. Eriti oodati haudvaikses saalis tartu murdes öeldavat lauset: „Eesti piass iseseivass saama!”. Lause pole nii ohtlik, kui inimesed seda raamatust loevad. Kui aga Tõnu Aav selle viljakuivatajana saali hõikas, võtnud asi poliitilise pöörde. Tegutseti nagu ikka: *kett lühemaks ja kauss kaugemale* – stiilis, mis tähendas seda, et Panso võtku „mõned laused” välja ja tükk võiks laval harvemini olla...Lugu päädis sellega, et Panso sai infarkti.

Ka film tehti siiski ära - 1987. aastal. Praeguseks on romaan tõlgitud üheteistkümnesse keelde ja autorile omistatud riiklik preemia. Lisaks meie omale...

Kiitmata ei saa jätta Vinni-Pajusti Gümnaasiumi näitetruppi, kes õpetaja Marge Guljavini juhendamisel Pajusti klubi laval sellel katla ”ristimise” päeval romaani tekstidest koostatud põimiku esitasid. Need hõlmasid kogu romaani ehk aega 1914–1957. Kirjanik oli väga rahul nii teksti valiku kui selle esitusega. Mälestuseks jäid ühispildid. Neljakordne Vilde kirjanduspreemia laureaat tõdes – siinmail on kirjandusauhind, muide Eesti vanim, elujõuline, sest see läheb korda ka noortele.

Kalakasvatuse hambaraha Sirgelt

Kirjanduslikke monumente on siinkandis veel mitmeid. Kõigepealt muidugi 1965. aasta kevadel Pajusti klubi ette paigutatud ja esimese

kirjanduspreemia puhul suure rahvahulga osavõtul avatud Eduard Vilde monument. Selle autorid on skulptor August Vomm ja arhitekt Ilmar Bork.

Monumendi staatuses on ka kalamajandi õuemurul Vilde-nimelise kirjanduspreemia esimese laureaadi Rudolf Sirge bareljeefiga mälestuskivi. Autor - taas August Vomm. Miks on see kivi siin? Esiteks seepärast, et kirjanik jättis 1965. aastal talle määratud preemiaraha rajatava kalakasvanduse hambarahaks. Teiseks, tähtsamaks põhjuseks on asjaolu, et Rudolf Sirge püstitas vabariigi kalasportlaste juhina põhimõtte, mis on aegumatu tänagi: „Ei saa olla kalasporti ilma kalakasvatuseta.” Ja nii räägiti aegadel, mil tänaste olude foonil kalaveed nii väga tühjad ehk polnudki - kui kalaretkelt toodi lõhet, forelli, harjust. Ja naljatlevalt pahandatigi – näe neli harjust täna ainult saingi! Sirgel tasus tusanegi olla, kui Kotkaveski paisu alt sai Sirge „ainult” 10-kilose lõhe, samal ajal kui kunstnik Leo Soonpää kõrval 12-kilose kaldale tõmbas...

Kui kirjarahvas hindab Sirget raamatu „Maa ja rahvas” eest, siis ihtüoloogid loevad kirjanikust kalamehe „Kalanduslikke märkmeid. 1949-1970”. See fikseerib pedantse järjekindlusega nii õngemehe õnnestumisi, mil vastastikku tuli olla „väärt vastasega” s.t. lõhega, kui ka neid päevi, mil kalamees pidi kassi kartma...Iga hooaja lõpul on kirjanik teinud aastakokkuvõtte, kus analüüsib kalastiku seisu erinevates Eestimaa paigus . Väärt varamu, sest siia lisandub paarisaja fotoga album, mille lehtedelt vaatavad vastu meie kultuurielu suurkujud, kirjaniku toonaste kalaretkede kaaslased.

Külas laureaatel

Omaette lehekülj selles kultuuriloos on külaskäigud laureaatidest kirjanike poole.

Nii meenub, et Vilde kirjanduspreemia hing ja eestvedajad Endel Molotok ja Hubert Ainsar korraldasid taolise külaskäigu Väike-Maarjasse, kirjanik Madde Kalda juurde. Tegemist oli vanima autasustatuga, sündinud 1903. aastal. Aga siis, kui külas käisime, oli aastanumbriks 1982 ning kirjanik rõõmsameelne, seltsiv ning väga üllatunud talle osaks saanud autasust, raamatu „Seitse tähte taeva Sõelas” eest. Oli mõnus kohtumine, räägiti lihtsatest maistest asjadest. Kena oli kirjaniku enda öeldud

tõdemus: „Oma loole lisaksin, et kõik sealsed inimesed on elanud-olnud, väljamõeldud tegelasi ei ole...” Žürii taolist raamatuvalikut tunnustas ühes oma hilisemas artiklis ka Mati Unt. Olime uhked.

Südamlik oli Virumaa kahe kirjanduspreemia žürii esinduste ühine sõit Arukülla, Veera Saare poole. Arukülas oli kerge liigelda, kõik teadsid, kus kirjaniku kodumaja on – „seal suurte mändide all”. Olime temaga juba Virumaa raamatukogudes mitmeid kordi kohtunud. Algas ju meie ühine ajalugu 1970. aastal ilmunud raamatuga „Ukuaru”. Veera Saar oli Jänedal tulevaste põllumeeste emakeeleõpetaja ja siit ka head otsesillad majandijuhil Erich Eriltiga. Lihtsas stiilis ja eluliselt olulistel teemadel kirjutatu – see läks lugejatele hinge ja kirjanik võeti ruttu omaks: talle anti mõlemad Virumaa kirjanduspreemiad.

Arukülas ootas meid, kahte autotäit lugejaid kaetud laud ja soe vastuvõtt – läinuksime nagu vanaema poole. Korraldamise oli enda peale võtnud Kaja Pöder, Veera tütar. Mina vallutasin koha sooja leso peal ja väike unigi sai teoks. Aga preemiaraha eest lubas kirjanik majale uue katuse panna – nii armas vastus ja hea tunne- seda raha vajati.

Olin ka Kaarli kirikus, kui meie kirjanik Metsakalmistule saadeti. Mäletan, et kirikus oli kümneid hallipäiseid põllumehi, Veera Saare kunagisi õpilasi.

2012. aasta märstikuus korraldas Jänedal mõis konverentsi „Veera Saar 100”. Kirjandusteadlaste kõrval kõnelesid ka Arnold Rüütel, Leo Saluste. Ettekanded oma uurimustöödest tegid kirjaniku tütar Kaja Pöder ja türetütar Karin Aanja. Kinkisin kenale, vanaemale sarnased lapselapsed on alati kenad, Karinile kõige viimase Veeralt saadud kirja. See oli kirjutatud värisevat kätt taltsutades ja hingelist rikkust säilitades.

Veel üks Virumaa kirjanduspreemia

1989. aastal, kuuludes Virumaa Fondi nõukokku, tegin ettepaneku asutada Virumaa kirjandusauhind. Nõustuti kohe. Auhinna eesmärk on tunnustada Eesti ajalooainelise väärtkirjanduse loojaid, tutvustada ja levitada väärtkirjandust. Virumaa Fondi kirjanduspreemia on esimene maakondlik autasu Eestis. 1998. aastast alates korraldavad auhinna välja andmist ja rahastamist Ida- ja Lääne-Virumaa omavalitsused. Virumaa kirjandusauhind kuulutatakse välja igal aastal 23. veebruariks.

Žürii, mis koosneb mõlema maakonna esindajatest, küsib rahvalt nõu: raamatukogude laenuslettidele on pandud küsitluslehti, kirjandusklubides korraldatakse raamatute arutelusid. Auhinna väljaandmist korraldavad mõlemad maakonnad kordamööda.

Praeguseks on Virumaa kirjandusauhinda välja antud 25 korral. Arutluskoosolekut ja auhinna väljakuulutamist korraldab kord üks, kord teine Virumaa pool. Nii ollakse üks väheseid Virumaa kahte poolt liitvaid ettevõtmissi, ühendajateks on raamatud. See preemia on toonud kirjanikke Virumaa eri paikadsse ja liitnud žüriid suguseltsiks.

2013. aasta kirjandusauhind oli 25. ja määrati Mihkel Mutile raamatu eest "Koparahvas läheb ajalukku". Auhinna üleandmise kord oli jõudnud Rakverre ja see toimus ordulinnuses. Sai see teoks pärimuskultuuri aastal: oli kahuripauku, stiilset muusikat, kõnesid. Kohal nagu premeerimisel alati mõlema maakonna omavalitsusjuhid ja raamatusõbrad. Kõik jäädvustati VIROL'i tellimusel 15- minutiliseks filmiks.

Uus lehekülg

See avanes Rakvere kultuuri- ja raamatuloos tibukollase majaga Laial tänaval – raamatukogust ja tema konverentsisaalist sai Rakvere linnale päikseline keskus. Selle katuse all avanesid ka raamatuklubile uued võimalused. Siia julgeti kutsuda vägagi kõrgeid külalisi. Ja vahel läks koguni nii, et avaras saalis võisid olla õnnelik, kui tühja tooli leidsid. Mõnda esinejat olen ka koridoris istudes kuulanud...

Muidugi olin kõige enam leilis siis, kui olin kirjandusklubi poolt valitud õhtujuhiks kohtumisele Ellen Niidu ja Jaan Krossiga. Kuigi olin nendega Narvas, Virumaa kirjanduspreemiat üle andes ja Virumaa Fondi koosolekutel kohtunud, läksin närviliseks: all riidehoius oodates ei osanud ma enam, kuhu käsi panna või kuidas alustada. Aga nagu suurte inimestega ikka - vali alati lihtne olek ja kõnepruuk. Krosside pere oskas seda imehästi ja minutaolisel „adratalupojal”, nagu ennast nimetan, ei oleks olnud vaja närveerida. Veel praegugi vaatan tookord tehtud filmi, ja mida aeg edasi, seda ilusamana see õhtu meenub. Küll tahan taas kinnitada oma soovi - iga kohtumise peaks jäädvustama filmilindile. Meie kõigi pärast, meie kõigi tarbeks.

Esimene Virumaa kirjanduspreemiaga auhinnatud teos oli aastal 1989

Jaan Krossi „Wikmani poisid”. Kuna selle, Virumaa Fondi asutatud auhinna kriteeriumideks on ajaloo käsitlemine väärtkirjanduse tasemel, sai meie poolt viiel korral väljavalituks Jaan Krossi teos. Kes veel paremini ajaloo temal kirjutab, kui meie esimene laureaat ja nii saimegi anda talle Virumaa kirjanduspreemia kokku viiel korral. Uhke tunne meilgi, kui ajaloolased ajavad ajaloolist tõde taga meie laureaadi kirjandusteostest, olgu selleks siis „Wikmani poisid”(1989), „Tabamatus” (1994), „Mesmeri ring” (1997), „Paigallend” (1999) või „Kallid kaasteelised” (2004). Viimases raamatus kasvab keerulise elusaatusega kirjaniku isiklik elumõõde üle rahva saatuseks.

Meenub esimene 1989. aastal peetud rahvarohke žürii koosolek Narvas. Mõni päev hiljem käisime Virumaa Fondi kolmeliikmelise esindusena - Mikk Mikiver, Raivo Murd ja allakirjutanu - laureaati kodus õnnitlemas, lilled ja pühitsemise joogid ligi. Jaan Kross oli ise enne telefonitsi pika õpetuse andnud, kuidas kohale jõuda. Ju lootsin liialt teatrijuhi peale, kuid esimesel katsel juhtusime ühe noorkirjaniku ukseavale. Mikk hõikas veaparanduseks, et Sina, Rein, kirjuta hoolega edasi, enne kui meilt preemia saad. Korrus kõrgemal meid juba oodati. Oli väga õdus kohtumine. Kuna sama päeva hommikul, 24. veebruaril oli ka lipp heisatud Pika Hermani torni ja kus peakõnelejaks oli Jaan Kross ise, jätkus ülevust ka meie juttudesse. Kas see päev saab kuidagi ja kunagi ununeda?

Preemia anti üle Narva muuseumis peetud austamisõhtul. Ja Eesti lipu jaoks olid need tunnid eluõiguse võitmiseks Narva linnusel.

Sageli oli Jaan Krossi ja Ellen Niitu meie lugejate ette oodata. 1994. aastal anti kirjanduspreemia üle Rägavere mõisas. Kõik raamatusõbrad ei mahtunud saali, ka kõrvaltoad olid kuulajaid täis. Kirjanduspreemiad ongi seepärast toredad, et viivad kokku kirjutajad ja lugejad: näed-kuuled ja saad jutelda.

Sellest mõisaõhtust kulus vaid viis aastat ja Ellen Niidu luulekogu „Paekivi laul” sai Eesti ühe vanema, Vilde-nimelise kirjandusauhinna. Vallamaja klaaslaega saalis võeti vastu kirjanikeperet, auväärseimaid, keda siin kunagi kohatud. Teele asumist sättides õnnestus meil õues tolle kevade esimest löokest kuulata. Pajusti põldude löoke toob tänagi veel meelde kunagise ilusa kohtumise.

Kui võtan kätte „Paigallenu”, loen ilusaid pikki, ent hästi liigendatud

lauseid ja kõrvus kostaks nagu Jaan Krossi enda rõhkude ja pausidega mehine hääl... aga kahjuks see nii armas hääl aina kaugeneb.

Meenub ka kohtumisõhtu taimetargast kirjaniku Aili Pajuga. Teda õnnestus Rakverre saada ainult tänu heale sõbrale Lehte Hainsalule. Olin õhtu kaaskorraldaja, rahastaja oli SA Roheline Maakond. Jutuseadja rollis oli peamine kohtumisõhtu selgroog tervena hoida ja et mitte ainult haigustest kõnelemiseks ei läheks. Tegemist ju tuntud kirjanikuga. Saatsin esinejale küsimused meili teel ette. Kiideti: seda polevat keegi varem teinud! Üle seitsmekümne inimese oli saalis. Mõtlesin, kui need kõik hakkavad oma haiguste kohta „taimete retsepte“ küsima, siis...

Veel üks lehekülg. Perepäeval 2007. a. valmistus raamatukogu 95. juubeliks ja oli Astrid Lindgreni juubeli tähistamine. Lääne-Virumaa keskraamatukogu eelteates oli lugeda, et ”sellel päeval liigub raamatukogus kindlasti ringi nii mõnigi raamatutest tuttav tegelane. Kõige tähelepanuväärsem on ilmselt aga Karlssoni vanaema maailma esmaesitlus.” Kõik, kes raamatut lugenud, teavad, et Karlssonil on kuskil maailma parim vanaema, kuid mitte keegi polnud teda seni veel näinud. Nii kehastusingi kodanikualgatuse korras Karlssoni vanaemaks. Ja mis perepäeva eriti hästi sobis - Vanaemal oli ka koer Tupsu kaasas. Temast hoolisid lapsed palju rohkem kui minust, küll väga ajastutruult riietunud vanaemast. Sõbralikku müramist jagus raamatukogu lasteosakonda mitmeks tunniks. Reet Tomband, raamatukogu lasteosakonna perenaine, rääkis ajalehele Virumaa Teataja, et Karlssoni vanaema saabunud Rakverre otse laevalt. Rootsimaisele päritolule viitas ka tema rinnasilt.

Sama perepäev jätkus kontserdiga. Aga nii hinnatud Karlssoni vanaema ei saanud ju kontserdil üksi olla: tema kõrval istus lahutamatult üks raamatukogusse tulnud lastest. Eks ole uhke tunne, kui sul on nii säravates riides peaaegu oma vanaema, kes on leebe ja kellel on oma koer. Paari laulu järel küsisin sellelt nii nelja-vieeaastaselt tüdrukult, kus ta ema on – ikka selles mõttes, et ehk juba otsib teda. Vastus oli jahmatav: ”Vangis!” Vanaema arvas, et tal on kõrvakuulmine tõnts, ja küsis korra veel... Raamatukogus olevat tüdruk koos lastekodust pärit vendade-õdedega...

Menuka päeva järel tegi Karlssoni vanaema raamatukogu direktressile ettepaneku kutsuda igaks laupäevaks lasteosakonda mõni vanaema või vanaisa. Nad võiksid mõne väiksemat sorti loomakesegi kaasa võtta.

Muidugi sobiks ka suurem elajas, sest Pipi sai täpilise hobuse teisaldamisegagi hakkama. Raamatukogurahvale näis ettepanek meeltemööda olevat. Ettepaneku kiitis paar päeva hiljem heaks ka maakonna raamatukoguhoidjate ühiskoosolek.

Tupsuga asusime „kirjanduslikule rajale” ka teisel korral – kui raamatukogus oli taas oodatud tähtsündmus – „Prominent laenu tab”. Siis võis leti tagant leida kodulinna tuntud inimesi - keda-iganes: abilinnapea Ain, minister Marko, kirjanik Kalju, õpetaja Riina. Olukorras, kus Tupsu meelest oli kohale tulnud palju toredaid inimesi, oli tal raske „töole” keskenduda – nimelt võtsime oma missiooniks avastada narkoaineid!

Jõudsime teisele korrale, kus Marko lugejatele kõvahäälselt uusi tarvikuid tutvustas. Esmalt hindas ta normikohaseks koera ja koerajuhil omavahelise sobivuse – väiksemat kaalu

koerajuhil pidavat ka väiksem koer olema. Mõnuaineid me ei leidnud, küll saime Markolt hea vihje - raamatukogu direktoril Õiel olevat võileiva vahel suitsuvorsti. Aga ei me avastanud sedagi, sest võileib olevat lõunaroaks läinud.

Vahepeal mõtlesin: selle asemel et endast ja raamatutest tellitud lugu kirjutada, kirjutaksin siia loo Tupsust. Sellest 12-aastasest koeraelust on nii meie perele, kodumaja rahvale ning minu tutvusringkonnale, ka raamatukokku, jäänud ohtralt seiklusi.

Ilme Post Karlssoni vanaemana, Reet Tomband ja Kertu.

Kui Tupsut aasta eest vähkkasvajast ka operatsiooniga ei suudetud päästa, matsime ta suvila õuealale pihlaka alla. Laulsin talle hüvastijätuks „...*taevasse kõrgele ihkab mu vaim*”. Siin käiakse, siin põleb küünal. Siiasamasse on tekkinud uudsena kitsede rajake. Sõbrad? Koos on kergem?

Aeg talletab mälestused, igasugused.

Ilme Post

Ilme Post lõpetas 1958. aastal Röpina Keskkooli ja 1963. aastal TÜ bioloogia osakonna. 1975. aastal kaitses ta Tartu Ülikoolis bioloogiakandidaadi väitekirja, mis käsitles vikerforelli kasvatamist Eesti tiigimajanduses. Ta oli 1964-1966 TÜ botaanika ja taimesüstemaatika kateedri insener, 1966-1986 Vilde-nim. kolhoosi Aravuse kalamajandi juhataja, ühtlasi 1972-1986 Eesti NSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi (ELVI) Kalakasvatuse Katsejaama teadur, 1980-1985 Vilde kolhoosi aseesimees: põhitootmine ja kultuur.

Uurimisvaldkonnad: algoloogia; kalakasvatus (peamiselt forellikasvatus), tehnoloogia ja ajalugu. Eesti Kalakasvatajate Liidu asutajaliige (1989), aseesimees ja juhatuse liige, infolehe Eesti Kalakasvataja väljaandmise (1991) initsiaatoreid ja elektroonilise võrguteaviku toimetaja. Üle 60 teadustrükise.

Tunnustused: 1976 – orden „Austuse märk”, 1980 – ENSV teeneline kalakasvataja, 2004 – Valgetähe V klassi teenetemärk.

Ilme Post on agaralt tegev ka Kunderi seltsis ning kuulus Juhan Kunderi Seltsi eelmisse juhatusse seltsi juhataja aseesimehena. Ühiskondlikult aktiivse inimesena on ta algataja ning ta ei jäta oma mõtteid välja ütlemata, kui miski ühiskonnas teda puudutab. Ta võtab sõna ajakirjanduses, koosolekutel ja Kunderi seltsis ning tal on alati uusi ideid, mis aitavad midagi paremaks muuta – sellega on ta tuntud nii Rakveres kui ka kogu maakonnas. Ilme oli ka Vinni-Pajusti kirjandustammiku mõtte algataja ning 2014. aasta augustikuu teine päev läks ajalukku sellega, et iga Eduard Vilde kirjandusauhinna laureaati sai seal omanimelise tammepuu.

Just Ilme oli see, kelle ideest ja mõtetest sündis Kunderi seltsis väljaantav Vaimsuse auhind.

ATV-ga looduses

Olen sündinud 1972. aastal Rakveres. Meie peres kasvab kaks poega. Õppinud olen nii rätsepaks kui ka finantsjuhiks. Nende vahele mahuvad ka infotehnoloogiaalased õpingud. 2012. aastal asusin õppima Luua Metsanduskoolis loodusturismi erialal. Kui kõik hästi läheb, peaks minust saama diplomeeritud loodusretke juht. Minu hobid on väga vastandlikud. Lisaks lillede seadmisele meeldib mulle väga tegeleda motosportdiga.

Janne Pärlin ATV-ga looduses.

Meie kodu asub linnast väljas. 2008. aasta kevadel läksime abikaasaga mulle motorollerit ostma, et linnas tööl käia. Kauplusest tagasi tulime aga kahe maastikumasinaga ehk ATVga. ATVde kasuks otsustasime sellepärast, et siis saaksime kogu perega mööda Eestit matkata. Kahjuks nii ei läinud. Sama aasta sügisel alustas abikaasa võistlemist ATV klassis kestvuskrossidel. Kestvuskross on võiduajamine maastikul, mis kestab vähemalt poolsteist tundi.

2009. aasta kevadel ei suutnud ma enam raja ääres seista ja tegin oma esimese stardi Jaanikese krossirajal. Loomulikult oli stardiärevus nii suur,

et keerasin esimesel võimalusel masina külili. Ega midagi, masin aeti kaasvõistlejate abil ratastele ja sõit jätkus kuni ruudulipp paistma hakkas.

Minu jaoks on parimad sõidud kahepäevased endurod, kus mõlemal päeval läbitakse 60 – 80 km. Rajale jääb mitu kiiruskatset ja kogu raja läbimiseks on antud kindel aeg. Minu kõige väärtuslikum karikas ongi saadud just endurolt, kus jõudsin ATV klassi ainukesena naissõitjana esimese kolme hulka.

Lisaks võiduajamisele käin ka ATV matkadel. Matk on parim siis, kui teele jääb palju takistusi ja raskesti läbitavaid lõike. Raskused annavad võimaluse ennast ja masinat proovile panna.

Janne Pärlin, dets 2013

Janne Pärlin võtab agaralt osa Juhan Kunderi seltsi tegevusest ning juhib seltsi revisjonikomisjoni.

Rahvakoolis on ta õppinud Euroopa lilleseadet ja ise juhendanud ka Rakvere õpilaste lilleseaderingi tööd.

Kui lugudes on võlujõud.....

Õeldakse, et väikesed unistused sillutavad teed suurtele. Kui ma 2010. aasta kevadel asusin otsima omaloominguliste muinasjuttude avaldamiseks sobivat kirjastust, olin üsna murelik. Kuidas küll teha valik nii paljude kirjastuste hulgast? Kes neist avaldaks omaloomingulisi muinasjutte ja leiaks selleks tööks ka vajalikud rahalised vahendid, mis minul paraku puudusid. Oli eesmärk, mille poole püüelda. Asusin innukalt tegutsema, kuid paljude kirjastuste puhul pidin leppima eitava vastusega. Tundsin end nagu rahvakirjanik Oskar Luts, kes väga soovis trükki anda „Kevade I“ ja lõpuks pidi teose ikka oma kulu ja kirjadega 1912. aastal Postimehe kirjastuses välja andma.

Seega oli kirjastus Ersen järjekorras kolmekümne viies, kus lõpuks soostuti minu jutte avaldama, põhjendades seda sellega, et nendes lookestes, mida olen kirjutanud, on siirust ja jõudu, millist tänapäeva

lastekirjanduses tihti ei kohta. Hingasin kergendunult. Kui Juhan Kunder toetus oma kirjanduslikus loomingus Mihkel Veskelt saadud teadmiste ja kogemustele, siis minu lugudes on tegelasteks alati hea ja julge südamega inimesed, loomad ja ka väljamõeldud tegelased, kes elavad iseseisvat elu minu rikkalikus fantaasiamaailmas.

Karin Hanssoni muinasjuturaamatud.

Hakkasin esimese raamatu käsikirja kallal tööd tegema 2011. aasta mais. See oli suur väljakutse, kuid samas ka väga hariv tegevus. Jutustamisstiili poolest toetusin täielikult Juhan Kunderi tööle. Lugesin taaskord läbi tema kirjutatud „Eesti muinasjutud“ (1884) ja töötasin pingsalt omaloominguliste tekstide kallal. Meie selts on alati oluliseks ja tähtsaks pidanud omaalgatust ning tööd laste ja noortega.

See innustas mind. Teadsin, et tegelen millegagi, millest on kasu nii meie seltsitegevusele tervikuna kui ka omaalgatuslikule kirjandustööle. Pikaajalisest hobi korras kirjutamisest oli saanud töö -, niisugune tegevus, mida tõeliselt nautisin. Esimene muinasjutukogu sai pealkirjaks „Muinasjuttude võlumaailmas“, mille kiitis heaks ka kirjastuse toimetaja Anu Roosniit. Temaga jätkame tööd edaspidigi.

2012. aasta novembris ilmus muinasjutusarja teine osa „Höbedane veski“, mis sisaldab lugusid veel varasemast ajast. Mõistsin selle raamatu käsikirja kokku pannes, kui palju tegelikult aitas mind selle töö juures seltsi veebikeskkonda loodud Muinasjutulaegas, mis ühtlasi oli algtõukeks, et lood viie raamatuna avaldada.

Kirjandusalases loomingus ja sellega kaasnevas õppemomendis, mida ka Kunder oma tegevuses väga väärtustas, on minu jaoks väga tähtis see, et kirjatöö on loominguiline protsess. Lugu ja selle tegelased elustuvad mu mõtteis ja hakkavad paberil elama justkui oma elu. Nendes lugudes, mida olen kirjutanud, toimetavad tegelased, kes kogevad, unistavad, usuvad ja ei ole minetanud usku elusse. Iga muinasjutt mu loomingus on kui väike pilk sellesse aega, mil Kunder Rakveres oma mitmekülgse tegevusega hariduspõldu kündis. Ta julgustas oma lihtsa ja humoorika jutustamisandega väikesi lugejaid uskuma imedesse ja ennekõike väärtustama rahvuskultuuri ning selle jätkumist.

Pidades tähtsaks eestlust, püüdis ta muinasjutuloominguga äratada lugejas huvi rahvajutu kui tuntuma žanri vastu. Juttude sisse peitis ta lihtsa elutõe - õppida ja olla hoolas.

Ma tean, et töö oma tekstiga ei ole ja ei saa kunagi olema kerge, eriti väikestele lugemishuvilistele mõeldes ja kirjutades. Sageli tuleb nii mõnestki varem kirjutatud loost sootuks uus jutt luua, aga seegi on põnev ja arendav. Olen selle töö kaudu õppinud analüüsima, nägema rahvajuttu kui terviklikku osa üsna mitmekülgisel kirjandusalal ja ennekõike pean tähtsaks oskust luua seoseid. Siinkohal tänan kõiki, eriti neid, kes on sellele tööle kaasa elanud, seltsi liikmeid, kes mind on ikka julgustanud ning kannatlikku kirjastusperet iga järgneva omaloomingulise muinasjuturamatu koostamisel ja toimetamisel.

Olen kindel, et igas muinasloos on peidus võlujõud, see seletamatu miski, mis lugejaid ikka ja jälle lummas - kirev imedemaailm, kus kõik on võimalik ja kus unistused võivadki muutuda tegelikkuseks. Muinasjutt kui üks peamisi rahvajutu liike on väga hea pinnas noorematele lugejatele selgitamiseks, et maailmas eksisteerivad kõrvuti nii headus kui ka kurjus. „Muinasjutt õpetab,“ on Juhan Kunder öelnud.

Meeldiv on ju uskuda, et sinna võlumaailma põgenedes unustatakse kas või mõneks ajaks kõik see, mis muretsema paneb, või veendutakse ise selles, et kõigel siin elus juhtuval on põhjus. Muinasjutt kõnetab ajast aega

nii lapsi kui ka täiskasvanuid, sest ükski lugu ei sünni minu arvates tühjal kohalt.

Tahaksin väga loota, et raamatud, mida tulevikus kirjutan, on üks väike tõestus selle tegevuse jätkuvusest, mida armastatud kirjamees ja õpetaja Kunder oma elu jooksul nii väga vajalikuks pidas. Seda mõtet tahan ikka hinges ja südames edasi kanda.

Töö loomepõllul jätkub...

Karin Hansson, okt 2013

Karin Hansson on sündinud Põltsamaa linnas 1979. aastal viielapselise pere noorima lapsena. Üles kasvanud Virumaal, Triigi külas, kasuperes.

Ta on lõpetanud Rakvere Pedagoogikakooli 1999. ja Tartu Kõrgema Usuteadusliku Seminari 2004. aastal teoloogia erialal. Rakverre kolis 2005. aastal. Ta on 14 aastat töötanud laste ja noortega: korraldanud kristlikke leinalaagreid, olnud pereema lastekodus ja lasteaiaõpetaja Lehtses. Praegu tegeleb oma muinasjuttude kirjastamisega.

Karini hobid on ajalugu, lugemine, kollaažide meisterdamine, muinasjuttude kirjutamine ja uurimine. Praegu tegeleb omaloominguliste muinasjuttude kolmanda raamatu käsikirjaga, mille pealkirjaks saab „Sepa ööbik“.

Kuuludes Juhan Kunderi Seltsi juhatusse, on Karin koostanud muinasjuttude arhiivi, töötanud Kunderi vähem tuntud muinasjuttudega ja koostanud selle põhjal uurimuse ning korraldanud kohtumise Rakvere kirjaniku Arne Biiniga. Karin osaleb aktiivselt seltsi korraldatavas laste omaloominguliste juttude žüriis. Lähemal ajal on Karinil kavas koguda ja töödelda vanu mõisaagseid toiduretsepte, mis väärivad säilitamist.

Sportlashingega Maie Tamm

Maie Tamm on sündinud 1945. aastal Aa külas Lüganuse vallas Ida-Virumaal.

Hariduskäik: Aa kool 1952–1959, Kohtla-Järve 1. Keskkool 1959-1963, Tartu Riikliku Ülikooli kehakultuuri teaduskond 1963-1967 – treener-pedagoog, Tallinna Pedagoogikaülikool 1993-1994 – täiendõppe tervise- ja perekonnaõpetus, Tallinna Pedagoogikaülikool 1994-1995 – täiendõppe sotsiaalainete õpetaja.

Töökohad: Rakvere Laste ja Noorte Spordikool 1967-1972 – kergejõustikutreener, õppealajuhataja.

Rakvere Internaatkool 1972-1979 – kehalise kasvatuses õpetaja, kergejõustikutreener.

Rakvere Sanatoorne Kool 1979-1981 – kehalise kasvatuses õpetaja, treener.

Rakvere Pedagoogikakool 1981-2001 – kehalise kasvatuses ja didaktika õpetaja, tervise ja sotsiaalainete õpetaja.

Lääne-Virumaa Kutsekõrgkool 2001-2007 – sotsiaalainete ja liikumisõpetaja.

Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž 2001-2007 – kehalise kasvatuses meetodika õppejõud.

Lääne-Viru Rakenduskõrgkool 2007 – sotsiaaltöö õppetooli lektor ja hooldustöötaja eriala koordinaator.

Kes teeb, see jõuab

Maie Tamm on MTÜ Lääne-Virumaa Spordiveteranide Koondise juhatuse esimees ja koordineerib kogu maakonna spordiveteranide harrastustegevust ning osalemist Eesti Spordiveteranide Liidu meistri-võistlustel - spordimängudel.

Ta on ka Eesti Spordiveteranide Liidu juhatuse ja volikogu liige ning Eesti Kergejõustikuveteranide Assotsiatsiooni juhatuse liige.

Maie on läbinud *Internationaler Volkssportverbandi* (IVV) e Rahvusvahelise sportliku kepikõnni juhendajate koolituse ning tegeleb 2005. aastast Rakveres ja Lääne-Virumaal kepikõnni juhendamisega, samuti ürituste korraldamisega.

Ta juhendab veel tervisevõimlemise gruppi Puuetega Inimeste Kojas ja Rakvere spordikeskuses kaks korda nädalas.

Ta on õppinud füsioteraapiat ja klassikalist massaaži ning annab seda valikainena sotsiaaltööeriala üliõpilastele ja hooldustöötajatele Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis.

Lisaks armastab Maie tegelda ujumisega, samuti kergejõustikuga, olles mitmekordne veteranide meister; üliõpilasena 1966. aastal aga võitis 80 m tõkkejooksus Eesti meistri tiitli. Ta loeb ja armastab vaadata Rakvere teatri etendusi ning on ravimtaimede „sõber” ja üldse tervisliku eluviisiga ema ja vanaema.

Maie Tamm pjedestaalil paremal.

Abikaasa Väinoga on Maiel 36-aastane tütar Kristi, kes töötab Rakveres perejuuksurina, ja 31-aastane poeg Tarmo, kes elab ning töötab Tallinnas müügiinsenerina IT valdkonnas; 13-aastane tütrepoeg Margo on aga Rakvere Realgümnaasiumi õpilane.

Maie reisimised on seotud osalemisega rahvusvahelise harrastusspordi üritustega IVV olümpiaadidel ja MM-idel: 2007. aastal X OM-il Otepääl, XI OM-il 2009. aastal Jaapanis, XII OM-il 2011. aastal Türgis, IX MM-il 2011. aastal Austrias.

Maie on reisinud veel Põhjamaades, Madalmaades ja paljudes Euroopa riikides. Tänavu reisis Maie Poola- ja Ukrainamail. Eestis on ta aastatega käinud enamikul Kepikõnniliidu korraldatud üritustel.

Maie Tamme on tunnustatud paljude tänukirjade ja teenetemedalitega: ta on Eesti Spordiseltsi Kalev auliige, tal on Lääne-Viru maavalitsuse 2011. aasta tunnustus- ja kodanikupäeva teenetemärk. Tegus naine on ka Eesti Spordiveteranide Liidu teenetemedali omanik 2012. aastast.

Rakvere on jäänud kodulinnaks

Olen üks neist, kes võib endale rahulikult öelda, et Rakvere on minu sünnilinn, sest siin on lapsepõlvkodu. Rakvere on ka mu koolilinn ja lõpuks alaline elukoht. Välja tuleb arvata mõni ajutine kõrvalhüpe: töö Kunda kandis, õpingud Tallinnas (Tallinna Õpetajate Instituut) ja pedagoogiline töö Hiiumaal.

See viimane oli minu jaoks väga oluline ja äärmiselt huvitav periood. Olen loomult looduseinimene. Bioloogia-geograafia õppetunnid andsid teadmisi ja süvendasid huvi, mida kõike sai sellel vaimsel ilusal saarel mällu talletada: ümbritsev keskkond, inimesed, võrratud töökaaslased, huvitavad õpilased, mitmekesine loodus, kohalik keel, tavad jne. Samuti unustamatud matkad metsas kevadel ja talvel, jalgsi ja ratastel ning merd mööda laidudele.

Aime Tormilind (paremal), Vaike Sinisalu, Aime Umboja ja Ilme Post.

Elu teeb oma korrektiivid ja tõi mind tagasi kodulinna. Siin tegutsesin aastaid tööstuse laboratooriumis keemikuna ja hiljem kontorirootina. Nii tuli kätte pensioniaeg, mida olen nautinud mõnuga, sest aias on tööd

alalõpmata. Jagub ka huvialasid: õmblemine, kudumine, fotograafia, kodulugu, matkamine.

Juhan Kunderi Seltsi eluga sidusin end üheksakümnendate algusaastatel tänu Erna Vilule (Kunderi seltsi esimene juhataja). Olen saanud veidi kaasa aidata ühisüritustel, osaleda kursustel ja loengutel ning õppereisidel-ekskursioonidel.

Nii on aastad möödunud ja päevad jäävad järjest lühemaks, ei jõua enam nii palju, kui veel tahaks...

Aime Tormilind

Aime Tormilind on sündinud 1931. aastal.

Ta on töötanud Hiiumaal Palade 7-klassilises Koolis loodusteaduste ja geograafia õpetajana. Seejärel tulid Rakvere Piiritustehas, kus ta tegutses keemikuna laboratooriumis, ning töö Rakvere Kaubandusliku Inventari Tehase kaadriinspektorina.

Peres on abikaasa ja tütar ning 3 lapselast.

Aime on aastaid löönud agaralt kaasa Kunderi seltsi tegevuses ning uudishimuliku inimesena täiendanud oma teadmisi mitmel rahvakooli kursusel. Ta on korrastanud seltsi arhiivi ning jäädvustanud fotolindile kõike seda, mis seltsis ja rahvakoolis tehtud.

Kuidas minust on saanud käsitöoline

Minu elu on alguse saanud ühest tavalisest Võhunõmme metsavahitalust. Tol ajal elati ja toimetati talupidamise rütmis. Kõik eluks vajalik tuli põllult, metsast, laudast. Elati lihtsate, kuid kindlate töökspidamiste järgi. Meestel olid meeste- ja naistel naistetööd. Ajaleht tõi uudiseid kaugemalt, vallasekretär käske ja korraldusi lähemalt.

Vaen ja viha riikide vahel, sõjamasinad ja võõras võim pöörasid Eestimaa külade elu pahupidi. Vanad tavad ja kombed hakkasid paratamatult hääbuma.

Kodust saadud õpetused jäid alles aga kogu eluks: tööd peab tegema väsimatult ja hästi, et oleks toit laual, riie seljas ja kodu korras. Nii sain sinapeale kõikide kodu- ja metsloomade ning taimedega. Petrooleumilambi valgel, kraaside sahnal, voki vurinal, kangastelgede kõlksudes, õmblusmasina surinal möödusid kindlasti minu esimesed talved. Ema oli nooruses õppinud õmbluskoolis ja oskas rätsepatööst pitsi heegeldamiseni kõiki näputöid. Pere pesamunana rippusin ainult ema küljes ja niimoodi mulle vardad ja heegelnõel pihku pisteti. Juba vara-

Tiitu Mehist

kult lubati mul vokiga lõnga korrutada, kuid töö õmblusmasinaga jäi edaspidiseks. Lambalõng on jäänud minu töökorvi eluks ajaks, õmblusmasin allub ka minu taatele, käärid-nõelad-niidid on kindlalt riivil esikohal. Kudumite ja õmblustoodete valmistamiseks leian ikka aega, olgu siis töö, kodu või reisimiste kõrvalt – lähtudes eelkõige pereliikmete vajadustest.

Pensionipõlves avanes mul hea võimalus Kunderi seltsi õpitubades ennast täiendada, juurde õppida, uusi töövõtteid avastada, nt paeltehnika, arhailine tikand, viltimine. Viimastel aastakümnetel on palju trükiväljandeid ilmunud, mis on samuti suureks abiks.

Et kangajääke ära kasutada, olen teinud palju lapitekke, - patju ja voodikatteid. Et jätkata eesti naiste põllekandmise tava, olen õmmelnud rohkesti põllesid. Kilekoti alternatiiv on kindlasti tekstiilist kott, millele peaksime edaspidi rohkem tähelepanu pöörama. Vana head suurrätti saab mitmel moel muuta pidulikumaks, vastuvõetavamaks ning kandjat iseloomustavaks.

Käsitööd tehes sisustan oma aega ja tunnen siirast rõõmu õnnestumise korral. Paljud minu käe all valminud esemed ei ole jätnud külmaks ka teisi inimesi. Rõõm on käia laatadel oma töödega teistele rõõmu pakkumas.

Eks need laadad tänapäeval ongi rohkem seltsielu rikastamiseks ja teistega suhtlemiseks – tuleb häid mõtteid ja vanast saab jällegi uus. Nii kanname edasi käsitöökultuuri.

Üheks meeldivamaks hobiks pean talutoitude valmistamist. Minu valikuteks on kõik sealiharoad, meeldivad ka lambaliha ja lihtsad kalatoidud. Kõige parem lõhn maailmas on värske leiva lõhn.

Olen oskusi jaganud ka oma järglastele. Tütred näpud liiguvad nobedasti nõelaga ühes taktis. Keskkonnateadust ja põllumajandust õppivad lapselapsed teavad täpselt, kuidas Vöhunõmmel vanasti elati.

Tiiu Mehist, käsitööhuviline ja kodukokk

20.02.2014, Tobia küla, Rakvere vald

Tiiu Mehist on sündinud 1. jaanuaril 1942 Rägavere vallas Sae külas, Vöhunõmme metsavahi talus. Alghariduse omandas Kulina ja Põlula koolis, keskhariduse Rakvere 1. Keskkoolis. Ta on töötanud parkümmend aastat piimatööstuses ja teist samakaua Energia kolhoosis. Päriskodu rajati 1980-ndatel aastatel Rakvere vallas Tobia külas. Abielus, kaks last ja viis lapselast. Eluaegne harrastus tõi Tiiu ka Kunderi seltsi rahvakooli käsitöö loovkursustele, kus ta korraldas uhkeid väljapanekuid oma näputöödest ning kostitas kaaskursuslasi alati maitsva kohvikõrvasega.

Kõigele muule lisaks on Tiiu suureks hobiks olnud veel matkasport.

Muinasjutt inimese teekonnast

Mulle on aastaid meeldinud Carol Pearson'i arenguteooria – muinasjutt inimese teekonnast. Me läbime kolm maailma ja igas neist tuleb ära õppida neli rolli. *Mina (ego)- maailm* on kõige alus, seal tuleb ära õppida *süütu, orvu, sõduri ja hoolitseja* rollid. *Hinge (soul)-maailma* rollirepertuaaris on *otsija, hävitaja, armastaja ja looja* rollide omandamine. Neid rolle õppides saame kogeda head ja kurja, ilusat ja inetut. Saame teada, et soovides leida ja hoida, tuleb paratamatult ka hävitada, sest takistusi ületades tuleb edasi liikuda. Saame kogemuse, et armastades oleme ka loojad ja tuleb endast

palju anda, et jõuda kolmandasse maailma – *iseenda (self)-maailma*. Usume, et hea võidab halva nagu ikka ühes tõelises muinasjutus.

Mõnikord tundub mulle, et olengi jõudnud *iseenda-maailma*, ja selle esimest – *valitseja* rolli, tunnen juba päris hästi. Vahel näen kõike vastupidi. Toetudes teooriale, mida suhtlemistreeneri õpingute ajal koolitaja Karin Hango tutvustas, olen püüdnud ennast kõrvalt jälgida – kuidas mul õnnestub enda maailmaga hakkama saada, seda juhtida? Selles maailmas on ees veel *võluri, targa ja narri* rollid. Nii palju tarkusi ja saladusi on õnneks veel omandada! Loodan kord uhkusega öelda, et olen oma elu kõikide maailmade tark, tundugu see teistele kasvõi narrusen! Mul on siis teada kõigi kaheteistkümneme rolli saladused.

Mulle meeldib minevik. Vanarahva tarkusest on teada, et minevikku mäletamata elame tulevikuta. Nii ma siis teengi koduvideosid juba 16 aastat. Pildistamine on meeldinud juba noorusaegadest. Pildistan alati reisidel, sageli oma sõpru ja lähedasi, loodust... Mulle on tähtis enne kõike tabatud emotsioonid, foto kvaliteet on sageli teisejärguline. Igale lapselapsele (neid on esialgu kolm) teen oma albumid, nii nagu kunagi tegin oma poegadele. Näen, et nad on kõik rõõmsad, kui nende lapsepõlve toredad hetked, sageli ka tabavate tekstide saatel, on albumisse sätitud. Ükskord saavad asjaosalised niikuinii oma albumid endale.

Lihtne on pilt ära visata, kui see ei meeldi või on tuhmunud, aga hetked minevikust on tabatud ja talletatud. Igaüks saab ise otsustada, mis on pildil tähtis, mida vajalik säilitada ja oma lastele jätta.

Mu erilised lemmikud ongi lapselapsed, nende kasvamisest osasaamine on võrratu kogemus. Piltniku roll on suuresti vanaema käes ja iialgi ei hakka igav fotosid vaadates, kus ise oleme osalised olnud. Vanem lapselaps Adele (7a) ongi juba innukas-asjalik piltnik.

Koduvideotega on veidi raskem lugu, sest nõuavad rohkem hoolt ja vaeva. Vanad filmid tahavad korrastamist, ümberlindistamist kaasaegsete võimaluste kohaselt. Õnneks on mul kodus abilisi, kes seda hobi toetavad ja alustatule igati kaasa aitavad. Oleks vaid aega neid filme koos vaadata!

Reisimine inspireerib ja annab jõudu. Psühholoogia valdkond on mulle alati tähtis olnud – see on nii töö kui hobi. Et mu igapäevatöö on seotud valdavalt noortega ja hingelt noorte täiskasvanutega (õpetaja, lektori, suhtlemistreeneri või koolitaja tööd on tehtud juba 42 aastat), siis *bingemaailma* rolle olen saanud mitmeti harjutada.

Kvaliteetaeg on väga tähtis. Elu on õpetanud ütleva „jah“ asjadele, mis annavad ja kannavad positiivset energiat ning „ei“ nendele, mis selle võtavad. Alati see muidugi ei õnnestu. Eks ma siis mõtisklen ja arutlen üksi või koos heade sõpradega, mis võiks olla teisiti ning millega peaks leppima.

Ühel enesega leppimise perioodil olin Loovuslektoriumi algataja, ja kuus aastat oleme asjast huvitatutega kokku saanud koostegemistel, et rõõmu pakkuda nii kehale, hingele kui ka vaimule. Kutsume külla huvitavaid külalisi, õpime üksteiselt uusi oskusi, käime inspireerivatel väljasõitudel, saame indu uuteks ideedeks. Kõige kohta on muidugi ka filmid ja albumid olemas.

Loovuslektoriumi tore idee on just see, et ei pea tegema aineprogramme ja reeglite järgi projekte. Teeme seal nii, nagu ise soovime ja võimalused lubavad.

Lapimaa-reisil kuuldust jäi meelde elutarkus: kui laplane on väsinud, siis ta võtab endale aega lesimiseks, üksiolemiseks kas päeva või paar, ja teda ei tohiks seejuures segada. See mõte meeldib mulle väga. Kui ma tahan, siis võin lihtsalt olla! Ka mina vajan vahetevahel aega, et omaette mõtiskleda. Niiviisi tasakaalu otsides taastub energia peagi.

Kuulates Fred Jüssit, haakus minuga tema eluteooria. Olen jõudmas sellesse eluetappi, kus peab võtma aega, et teha kokkuvõtteid oma senisest elust. Inimesel peab jätkuma hetki selleks, et heita pilk möödunule, väärtustada olulist, nautida taas hetki, mis on olnud toetavad ja õnnetoovad, analüüsida olnut (küllap *self-maailma võluri ja targa* kombel).

Olen panustanud oma armastuse panka, mis teenib minu eluteel protsente... Nii on iga inimesega selles toredas muinasjutus.

Rõõmsa kohtumiseni sel teekonnal!

Kaja Altermann

Kaja Altermann tutvustab oma õpinguid, tööelu ja peret nii: „Olen põline rakverlane. Sündisin Rakveres 1952. aasta külmal detsembripäeval. Lapsepõlv möödus väikeses majakeses Saue tänaval ema, isa ja noorema vennaga. Lõpetasin Rakvere 1. 8-klassilise Kooli ja Rakvere 1. Keskkooli. 15-aastaselt lõpetasin ka Rakvere Laste Muusikakooli klaveri erialal. Mulle meeldis väga jalgrattasõit, uisutamine, suusatamine (osalesime sõradega pikkadel

Psühholoogiaõpetaja Kaja Altermann (paremalt esimene) koos rahvakooli õpetajate Ila Müüri, Mare Pärensoni ja Merike Kuhhiga.

suusaretkedel- need olid siis kombeks rahvaüritusena), enne kooli käisin mudilaste laulu- ja tantsuringis, palju aastaid akrobaatikaringis - seda ka veel nooremas kooliastmes. Armastasin mängida kabet. Minu lapsepõlv oli tegus, huvitav ja mitmekülgne. Küllap sagedased esinemised andsid tulevasele ametile oma panuse. Õpetajaks tahtsin saada juba lapsepõlves.

Ed. Vilde nim Tallinna Pedagoogilise Instituudi lõpetasin 1976. aastal, mul on bakalaureus-pedagoogika ja psühholoogia õpetaja, koolieelse kasvatuse meetodiku eriala.

Sotsiaalala õpetaja väljaõppe sain 1995. aastal Tallinna Pedagoogika Ülikoolis ja Yvaskyla Täydeyskoulutuskeskuses. 1997. aastal lõpetasin Tartus suhtlemistreenerite õppe Koolitusfirmas Self II.

Esimene töökoht oli enne instituuti astumist Porkuni abikoolis – õpetaja ja internaadi kasvataja. Pärast kõrghariduse omandamist olen töötanud aastatel 1976-2001 Rakvere Pedagoogikakoolis klaveriõpetaja, psühholoogiaõpetaja ja praktikajuhendajana. Samal ajal olin periooditi Rakvere Õhtukeskkoolis psühholoogiaõpetaja ning suhtlemistreener OÜ Norax Koolituses, Mainori Kõrgkooli Rakvere, Rapla ja Tallinna osakondades. Aastatel 1997-2014 olen

õpetanud TLÜ Rakvere kolledžis alushariduse pedagoogidele ja sotsiaaltöö eriala õppuritele üldpsühholoogiat, sotsiaalpedagoogidele olen läbi viinud ka suhtlemistreeninguid.

2001. a viidi põhitöökoht üle Mõdrikule Lääne-Virumaa Kutsekõrgkooli, mis arenes 2006. a Lääne-Viru Rakenduskõrgkooliks. Töötan seal psühholoogiaainete lektorina – põhiline valdkond on suhtlemispsühholoogia ja suhtlemistreeningud. Minu tööülesannete hulka kuuluvad ka tuutorite koolitused ja (üli)õpilaste nõustamine. Koostööd on pidevalt tulnud teha kooli täiendõppeosakonnaga, kus on olnud rõõm koolitada paljusid erinevaid sihtgrupe.

Olen J. Kunderi Seltsi ja Eesti Suhtlemistreenerite Ühingu asutajaliige.

Mu koolitajarolli tippaegadel oli mul õnn ja au saada Lääne-Virumaa Aasta Koolitaja 2003 aunimetus.

Olen kahe poja ema ja kolme lapselapse vanaema. Põllumehest abikaasa on suutnud mõlemad pojad enda poolele meelitada – kõik nad on seotud põllumajandusega. Noorem poeg on aastaid olnud tegev ka õpetamisega autokoolis. Abikaasaga kahekesi kogeme rõõmuga, et järeltulijad on meil sagedased külaskäijad. Igal nädalalõpul on maja täis vallatuid kilkeid ja tegemisi.“

Lisagem: Kaja lööb alati rõõmuga kaasa Kunderi seltsi ettevõtmistes ning ta on jaganud oma teadmisi psühholoogiast ka seltsi liikmetele.

1914. aasta kevadel hakkas Kaja Altermann õpetama suhtluspsühholoogiat seltsi rahvakoolis ning kursuslased andsid sellele väga hea hinnangu, soovides sügisel jätkata.

Vaimsed väärtused lisavad elule vürtsi

Juba antiikaajast alates püütakse järgida tarka nõuannet: terves kehas terve vaim. Teisest küljest võib mõelda ka nii, et vaimne tegevus aitab füüsis korras hoida.

Oma põhiülesannete kõrval Juhan Kunderi Seltsis olen leidnud mõttetööd ka teistes ühendustes: Eesti Keele Kaitse Ühingus (Tartu),

Johannes Aaviku Seltsis (Tallinn), Eesti Kultuuriseltside Ühenduses (Tartu); seeniorõpetajate koondises (Rakvere), Väike-Maarja naisseltsis.

Millega tegeletakse? Vaimu on aidanud erksana hoida Eesti Keele Kaitse Ühingu (EKKÜ) ettekandekoosolekud, keeleseninarid, abiturientide ja kõrgkooli sisseastujate keeletaseme analüüsimine, kultuuritegelaste elutöö tutvustamine, iga-aastane pidulik emakeelepäeva tähistamine jm. Kuulun ühingusse selle loomise hetkest alates 1997. a. EKKÜ-le pani aluse TÜ professor Eduard Vääri. Eesmärgiks seati eesti kirjakeele kui rahvuskultuuri olulise osa tähtsustamine. Ilmub aastaajakiri „Keelekaitaja“. Praegune toimetaja Reet Vääri märkis, et väljaanne ei ole suunatud pelgalt erialainimestele, vaid kõigile, kes kasutavad eesti keelt ja on osalised eesti kultuuris.

Ühingusse kuuluvad eesti intelligentsi esindajad erinevatelt elualadelt ja kõrgkoolist. Keeleteadliku olemusega inimesed tunnevad muret eesti keele püsijäämise ja arengu pärast. Ei ole tähtis, kas tegu on filoloogi, füüsiku, arsti, poliitiku, juristi, teadlase, õpetaja, kunstniku või kultuuritegelasega – eesti keel on meie ühine vara. Sisukad uurimustööd ja ettekanded avardavad silmaringi. Nimetan mõned viimastel aastatel kuulatud teemad: Reet Vääri „Eesti kirjakeel ja sõnaloo“ (2009), Heino Siigur „Õiguskäele mõisteid ja termineid“ (2010), Martin Ehala „Emakeel ja kodanik“ (2010), Reet Vääri „Eesti keel ja släng: kas nihestunud proportsioonid keelekasutuses?“ (2010), Egle Pullerits „Mahaastumisi keelekiirteelt“ (2011), Valve-Liivi Kingisepp „Vanast kirjakeelest“ (2013).

Võitluses eesti keele puhtuse eest on ka positiivseid tulemusi. Kogusime 2008/2009. a. eksitavaid keelevigu toodete reklaamidest ja kasutusjuhenditest- nimelt toorlaene ja -tõlkeid. Argumenteeritud materjal esitati Haridusministeeriumile, Riigikogule ja Keelekeskusele Tallinnas. Ettepanekuid arvestati ja olukord selles valdkonnas paranes.

Oluliseks tuleb pidada meediakeele jälgimist. Pikemaajalisele uurimustööle on järgnenud analüüs maakonnalehtede Vooremaa (2011), Valgamaalane (2009), Sakala (2010), Nädaline (2011) toimetustes. Seda tööd koordineerib Sulev Uus, tuntud ajakirjanik ja TÜ õppejõud. Mina kui õpetaja olen saanud kasulikke praktilisi nõuandeid Egle Pulleritsi keeleseninaridest, kus oleme „töödelnud“ eriti keerulisi lausekonstruktsioone ja stiiliülesandeid – eesmärgiks anda mõtteid edasi lihtsalt, selgelt, lugejale-kuulajale arusaadavas vormis.

Viimastel aastatel on EKKÜ-l laienenud koostöö teiste ühenduste ja seltsidega. Nimetan mõningaid ühiseid ettevõtmisi: K.A. Hermanni 100.surma-aastapäeva tähistamine Tartu Uue-Jaani kalmistul (koos Vanemuise Seltsiga); J.V. Jannseni päeva ettekandekoosolek Tartu Linnamuuseumis (Muuseumisõprade ja Vanemuise Seltsiga); C.R. Jakobsoni päeva tähistamine Viljandis ja Kurgjal (Eesti Kultuuriseltside Ühendusega); keelekonverents (Johannes Aaviku Seltsiga); A. Haava 145. sünniaastapäeva ettekandekoosolek (Vanemuise Seltsi salongiõhtul) jt. Oleme osalenud iga-aastaselt F.J.Wiedemanni keeleauhinna päeval Väike-Maarjas. EKKÜ tegevust koordineerib juhatuse esimees Reet Vääri.

Eesti Kultuuriseltside Ühenduse (loodud 1997) laiahaardeline tegevus hõlmab 42 seltsi, sh ka Juhan Kunderi Seltsi tööd. Oleme meie eelmistes väljaannetes peatunud pikemalt EKÜ tegemistel. Nimetan siinkohal ainult mõningaid aspekte. Teabe saamiseks on juhatuse korraldanud mõttealguid- teemadeks isamaaline kasvatus, seltsiliikumise ajalugu ja arengusuunad, massi- ja kõrgkultuurist Eestis jm. Tõistele kokkusaamistele on lisandunud meeleolukad suvepäevad: Tartus Laulupeomuuseumi aias (2010), Kassinurmel (2011), Avinurmes (2012), Muugas (2013). Nendel üritustel on üles astunud ka mitmed tuntud kultuuritegelased, nagu Rein Veidemann, Ingrid Rüütel, Peep Nemvalts jt.

EKÜ väljasõitudel oleme tutvunud Põlva, Jõgeva- ja Virumaa loodusega, kultuurimälestistega, vähemusrahvaste seltsidega, püha-paikadega jne. Minu ülesandeks on olnud Juhan Kunderi Seltsi esindamine aruande-valimiskoosolekutel ja osalemine tegevuskavade väljatöötamisel.

Silmaringi avardamiseks pean osalemist Johannes Aaviku Seltsi keele- ja kirjandusteaduslikel üritustel. Tegemist on akadeemilist laadi mõttekaaslaste ühendusega, kelle rahvusvahelised teaduskonverentsid, kõnekoosolekud, trükised, teatmikud, diskussioonid pakuvad huvi nii tegijatele endile kui osalejatele. 2013. a keskenduti eelkõige Eesti kultuuripärandiga seotud probleemidele. Mais toimunud kõnekoosolek Fr.R. Kreutzwaldi Aeg oli pühendatud Kalevipoja (1857) tekkeloole. Põhiesineja folklorist Pille Kippar. Ettekandega seostuvalt vaadeldi keelekasutust nii eeposes kui tänapäeval. Detsembris asetleidnud ümarlauas esines huvitava ettekandega vanameister Mati Hint- teemaks „Müüdid eesti keeleteaduses“.

Meie seltsi rahvakool on otseselt seotud Vabaharidusliiduga –

missiooniks elukestev õpe. Tallinnas toimunud töökoosolek (2010), huvitavad töotoad Pärnus (2011), Metsaülikooli suvepäevad Paides (2013) on võimaldanud süüvida sellesse valdkonda, saada infot eesmärkide, rahvusvaheliste projektide ja praeguste tegutsemisvõimaluste kohta.

Sisukatel kultuurialastel üritustel osalemise kõrval on vaimu teritanud ka mõned ühiskondlik-poliitilised mõtetelgud, nt 2013. a. suvel Paide Vallimäel toimunud 2-päevane Arvamusfestival. Ettevõtmine pälvis üldsuse tähelepanu- suurepärase korraldus, 18 teemaderingi, läbiviijate hulgas rohkesti energi-

Vaike Sinisalu

lisi noori, põnevad arvamusavaldused, uudsed aspektid, arutelud, debatt. Lisaks eelnevale ka kolm hästi ettevalmistatud linnaekskursiooni.

Küllap on igäühel välja kujunenud teda inspireeriv huvialade ring. Motoks võime seada Mart Juure ütluse: kes palju teeb, see palju jõuab. Häid ideid ja eesmärkide realiseerimist igäühele, sest kõik see lisab argipäevale värve.

Vaike Sinisalu

Vaike Sinisalu on sündinud 25. detsembril 1935 Väike-Maarjas. Lõpetanud Väike-Maarja Keskkooli 1954, Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna 1959. Eriala: filoloog, keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja.

Alustanud pedagoogilist tööd 1959. a. Rakveres. Töötanud: vanemõpetajana

Rakvere Õhtukeskkoolis, Rakvere Gümnaasiumis, Rakvere Ametikoolis; põhitöö kõrvalt Rakvere Pedagoogikakoolis, Rakvere II 8-kl Koolis; samuti Rakvere haridusosakonnas koolide inspektorina (1965-1973) ja metoodikuna (1978-1982). Pensioniaastail töötas Väike-Maarja Gümnaasiumis (2005-2010) ja Vajangu Põhikoolis (2008-2009).

Ühiskodlik töö praegusel eluetapil: kuulub Juhan Kunderi Seltsi aastast 1992 (asutajaliige), Väike-Maarja Naisseltsi (a-st 2006), Eesti Keele Kaitse Ühingusse (a-st 1999), Rakvere linna seeniorõpetajate koondisse (a-st 2000). Osaleb Johannes Aaviku Seltsi, Eesti Kultuuriseltside Ühenduse ja Memento Rakvere osakonna üritustel. Teeb kaastööd ajalehtedele Virumaa Teataja, Kuulutaja, Väike-Maarja Infoleht. Huvialad: kirjandusüritused, teater, kunstinäitused.

Vaike Sinisalu tööd on tunnustanud nii kohalikud kui ka maakondlikud organisatsioonid, nt. Rakvere linnavalitsus (Tänu kiri kauaaegse aktiivse kaasalöömise eest linnaelus – 2009), Lääne-Viru maavalitsus (Tunnus kiri kohaliku kultuurielu elavdamise ja mitmekesistamise eest – 2013).

Vaike Sinisalu osalemiseta ei kujutata seltsis ette õpilaste kirjandusliku omaloomingu võistlust: ta koostab juhendid ja tegutseb žüriis ning parimate austamispäevadel. Juhan Kunderi Seltsi juhatusel liikmena lööb Vaike alati kaasa ka teistes seltsi ettevõtmistes. Kunderi aastal (2012) oli ta seltsi „Koostegemise päeva“ initsiaatoreid. Raamatu ilmumise aastal on Vaike seltsi juhatusel liige. Ta on loominguiline, töökas ja teadmishimuline, keda võib tihti kohata teatrietendustel ja kunstinäitustel.

Tunnustatud

- 2011 **Maie Tamm** – kodanikupäeva teenetemärk
- 2012 **Mare Vassiljev** – MTÜ-de Sädeinimene
- 2012 **Maie Tamm** – Eesti Spordiveteranide Liidu teenetemedal
- 2012 **Odette Kirss** – Kunderi Vaimsure auhind Juhan Kunderi elu ja tegevuse uurimise eest
- 2013 **Juhan Kunderi Seltsi Rahvakool** – Eesti haridus- ja teadusministri Jaak Aaviksoo tänukiri EL-i programmi „Täiskasvanute koolitus vabahariduslikes koolituskeskustes“ eduka korraldamise eest
- 2013 **Maia Simkin** – parima koolitaja nominent täiskasvanud õppija nädalal
- 2013 **Vaike Sinisalu** – maavanem Einar Vallbaumi tunnustuskiri kohaliku kultuurielu elavdamise ja mitmekesistamise eest
- 2014 **Sander Liivak** – Ungari kirjandusauhind Balassi Mõök Ungari luuletaja Balassi luule eestindamise eest
- 2014 **Aive Ott** – aasta koostöö tiitel maakonna noorsootöötajate tunnustuskonkursil

Ungari kirjandusauhind Sander Liivakule

Rakveres elav Kunderi seltsi liige, 41-aastane Sander Liivak on teeninud Ungari ühe tuntuma kirjandusauhinna – Balassi Mõõga – ungari luule tõlkimise eest. Seda auhinda antakse välja 1997. aastast ja S. Liivak on üks kahest eesti tõlkijast, kes on Ungari renessansiaja luuletaja Balint Balassi luulet üldse eestindanud.

Mälestusmõök anti Sanderile üle 14. veebruaril 2014 Budapestis. Mõõgale lisaks sai ta Balassi portselanbüsti, samuti kaks pudelit ungari veini. Budapesti ülikool aga kutsus ta esinema loenguga.

Sander Liivak õppis ungari keelt Tartu ülikoolis ning kirjutas oma ülikooli lõputöögi ungari keeles. Lisaks on ta õppinud ja täiendanud end Helsingis, Budapestis, Jyväskylä, Debrecenis. Ta valdab veel soome, inglise ja vene keelt ning oskab algtasemel ka läti, saksa ja rootsi keelt.

Sander on töötanud Luisa Tõlkebüroos tõlkija-toimetajana, TEA Kirjastuses entsüklopeedia projektijuhina, Eesti Keele Instituudis, Õpetajate Lehe toimetajana jm. Ta on Eesti Kirjanike Liidu, Eesti-Ungari Seltsi ja Emakeele Seltsi liige ning on avaldanud mitmeid publikatsioone ja tõlkeid.

VARIA

2012 – 2014

Kursused ja lasteringid ning nende juhendajad

Aiandus

Aiakujunduskursused – Maia Simkin

Aiaplaanide koostamise õpetus – Maia Simkin

Aiasõprade klubi õppekursioonid Eesti kaunimatesse aedadesse (suviti 2 ekskursiooni) – Maia Simkin

Aiasõprade reisid kevaditi Hollandi lillefestivalile – Maia Simkin

Euroopa lilleseade, eraldi kursused algajaile ja edasijõudnutele – Maia Simkin

Jõuluseadete kursus – Maia Simkin

Võõrkeeleõpe

Inglise keel A1, A2, B1, B2 – Kristina Pohlak

Inglise keel A1 – tasuta õpe Euroopa Liidu programmis „Täiskasvanute koolitus vabahariduslikes koolituskeskustes“ – Kristina Pohlak

Inglise keele vestluskursused A2 ja B1 tasemele – Kristina Pohlak

Soome keel A1 – Merike Kuhhi

Rootsi keel A1 – Silja Villems

Kodundus täiskasvanutele – Eve-Kaia Tamm

Fotograafia „Kuidas teha head pilti?“ – Avo Seidelberg

Suhtluspsühholoogia – Kaja Altermann, Raivo Riim

Aiasõbrad Hollandi reisir.

Laste huvialaringid

Noorukite purjesport: teoreetiline õpe, ujumine, suviti 2 purjetamislaagrit Rannapungerjal ja purjekate remondilaager Lasilas – Aive Ott

Õpilaste lilleseade – Janne Pärlin

Õpilaste kodunduskursus – Eve-Kaia Tamm

Õpilasingid tegutsesid aastaringi ja neis osales igal aastal 26-30 last. Ringe toetas kuni 2014. a septembrini Rakvere linnavalitsus. Hea toetaja ja koostööpartner oli kogu aeg Kaitseliidu Viru Malev.

